

T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**TARİHİ ÇEVREDE YENİ YAPI TASARIMI VE ÇAĞDAŞ EK: MİMARLAR
ODASI YARIŞMALAR DİZİNİ ÜZERİNDEN OKUNMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yeliz AZİZOĞLU UZAN

1600002052

Anabilim Dalı: Mimarlık

Program: Mimari Tasarım

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yasemin ERKAN YAZICI

OCAK 2024

T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİHİ ÇEVREDE YENİ YAPI TASARIMI VE ÇAĞDAŞ EK: MİMARLAR
ODASI YARIŞMALAR DİZİNİ ÜZERİNDEN OKUNMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yeliz AZİZOĞLU UZAN

1600002052

Anabilim Dalı: Mimarlık

Program: Mimari Tasarım

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yasemin ERKAN YAZICI

Jüri üyeleri: Prof. Dr. Emel BİRER

Doç. Dr. Elif MIHÇIOĞLU

OCAK 2024

ÖNSÖZ

Akademik hayatımın bu önemli sürecinde yapmış olduğum Tarihi Çevrede Yeni Yapı Tasarımı ve Çağdaş Ek: Mimarlar Odası Yarışmalar Dizini Üzerinden Okunması isimli yüksek lisans tez çalışmamın tüm aşamalarına ışık tutan, hiçbir zaman bilgi ve tecrübelerini benden esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Yasemin ERKAN YAZICI 'ya minnetlerimi sunarım.

Attığım her adımda desteğini ve sevgisini benden eksik etmeyen biricik anneme, hayatım boyunca hep kahramanım olacak babama, varlığıyla güç veren büyük ağabeyime ve her anımda beni hiç yalnız bırakmayan çok kıymetli eşime teşekkürü borç bilirim.

Canım ağabeyim Yılmaz AZİZOĞLU' ya ithafen...

Yeliz AZİZOĞLU UZAN

Ocak 2024

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
TABLO LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
ÖZET.....	viii
ABSTRACT	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Tezin Amacı ve Kapsamı.....	3
1.2 Araştırma Soruları.....	4
1.3 Yöntem.....	4
2. TARİHİ ÇEVRE.....	7
2.1 Tarihi Çevreyi Korumanın Nedenleri	10
2.2 Tarihi Çevrenin Bozulmasına Neden Olan Etkenler	13
2.3 Tarihi Çevre Algısı	20
2.4 Tarihi Çevre Koruma Düşüncesinin Dünya’da ve Türkiye’de Gelişimi .	22
2.5 Evrensel Kararlar	23
2.5.1 Carta Del Restauro, Atina Tüzüğü,1931	24
2.5.2 Venedik Tüzüğü, 1964	26
2.5.3 Amsterdam Bildirgesi, 1975.....	28
2.5.4 Washington Tüzüğü, 1987.....	28
2.5.5 Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü (ICOMOS, 1999).....	30
2.5.6 Özgünlük ve Kültürel Mirasın Rekonstrüksiyonu Üzerine Riga Tüzüğü, 2000.....	31
2.5.7 Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri (ICOMOS, 2011).....	32
2.6 Türkiye’deki Gelişimi.....	33
2.7 Bölüm Sonu	39
3. TARİHİ ÇEVREDE YENİ YAPI TASARIMI VE ÇAĞDAŞ EK.....	41
3.1 Tarihi Çevrede Yeni Yapılaşmaya Etki Eden Etmenler	46
3.1.1 Sosyal Faktörler.....	46
3.1.2 Ekonomik Faktörler.....	46
3.1.3 Politik Faktörler.....	47

3.2 Tarihi Çevrede Yeni Yapı ve Çağdaş Ek Kapsamında Tasarım Yaklaşım Üslubu.....	49
3.2.1 Üslup Taklidi.....	50
3.2.2 Geleneksel Öykünme.....	51
3.2.3 Saygılı Yaklaşım	52
3.2.4 Aykırı Yaklaşım	52
3.3 Bölüm Sonu	54
4. TÜRKİYE'DEKİ MİMARİ AKIM VE ÜSLUPLAR.....	55
4.1 Birinci Ulusal Mimari Akım 1908-1930	55
4.2 1930'larda Çağa Uygun Anlayış; Modern Mimarlık Arayışı.....	58
4.3 1940'lar Milli Mimari ya da İkinci Ulusal Mimarlık	62
4.4 1950'ler Modernizm/Uluslararası Üslup	66
4.5 1960-1970'ler Tekdüzelğe Karşı Arayışlar	70
4.6 1980-2000 Arası/ Küreselleşme ve Liberalizm Etkileri	73
4.7 Bölüm Sonu	76
5. MİMARLAR ODASI YARIŞMA PROJELERİ KAPSAMINDA TARİHİ ÇEVREDE YENİ YAPI TASARIMI VE EK YAPILARIN KAVRAMLAR ÜZERİNDEN ANALİZİ.....	77
5.1 İstanbul Limanı Galata Yolcu Salonu, 1936.....	84
5.2 İstanbul Adalet Sarayı, 1947-1949	88
5.3 İstanbul Üniversitesi Hukuk ve Ekonomi Fakülteleri Ek Binaları, 1947	92
5.4 İstanbul Manifatura ve Kumaşçılar Çarşısı, 1960	95
5.5 İstanbul Harbiye Askeri Müzesi, 1967	99
5.6 İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, 1976.....	104
5.7 İstanbul Deniz Müzesi,2005	107
5.8 İBB Şehir Tiyatroları Beyoğlu Sahnesi, 2008	111
5.9 Mimar Sinan Araştırma Merkezi ve Müzesi, 2010.....	115
5.10 İtü İşletme Fakültesi Mimari Proje Yarışması, 2019.....	118
5.11 Üsküdar'da Mimar Sinan'ı Anmak, 2020.....	122
5.12 Bölüm Sonu	126
6. SONUÇ.....	128
KAYNAKÇA.....	131

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1. Evrensel Kararlar ve Türkiye’de Yapılmış Çalışmaların Karşılaştırması	40
Tablo 5.1. Tasarım Yaklaşım Üsluplarının Yarışma Projeleri Üzerinden Değerlendirilmesi.....	78
Tablo 5.1. Tasarım Yaklaşım Üsluplarının Yarışma Projeleri Üzerinden Değerlendirilmesi.....	79
Tablo 5.2. Evrensel Karar ve İlkelerin Kriterlere Göre Değerlendirmesi.....	81
Tablo 5.3. Türkiye’deki Mimari Akımların Kriterlere Göre Değerlendirmesi.....	83
Tablo 5.4. İstanbul Limanı Galata Yolcu Salonu Değerlendirme Tablosu.....	87
Tablo 5.5. İstanbul Adalet Sarayı Değerlendirme Tablosu.....	91
Tablo 5.6. İstanbul Üniversitesi Hukuk ve Ekonomi Fakültesi Ek Binaları Değerlendirme Tablosu.....	94
Tablo 5.7. İstanbul Manifaturacılar Çarşısı Değerlendirme Tablosu.....	98
Tablo 5.8. İstanbul Harbiye Askeri Müzesi Değerlendirme Tablosu	102
Tablo 5.9. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Değerlendirme Tablosu	106
Tablo 5.10. İstanbul Deniz Müzesi Değerlendirme Tablosu	110
Tablo 5.11. İBB Beyoğlu Sahnesi Değerlendirme Tablosu.....	114
Tablo 5.12. Mimar Sinan Araştırma Merkezi ve Müzesi Değerlendirme Tablosu..	117
Tablo 5.13. İTÜ İşletme Fakültesi Mimari Proje Yarışması Değerlendirme Tablosu	121
Tablo 5.14. Üsküdar’da Mimar Sinan’ı Anmak Yarışması Değerlendirme Tablosu	125
Tablo 5.15. Evrensel Karar ve Mimari Akımların Yıllara Göre Tasarım Kriter Dönüşümü	126

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1.Yöntem Diyagramı.....	6
Şekil 2.1. Tarihi Çevrenin Bozulmasına Neden Olan Etkenler	14
Şekil 2.2. Ragıp Gümüşpala Caddesi'nin Açılması Eminönü	16
Şekil 2.3. Sulukule'de Soylulaştırma Sonrası	18
Şekil 4.1. 1910-1930 Yılları Arası Akım ve Üslup Şeması	55
Şekil 4.2. Defter-i Hakani Binası Sultanahmet	57
Şekil 4.3.1930'lu Yıllar Akım ve Üslup Şeması.....	58
Şekil 4.4. Galata Yolcu Salonu	59
Şekil 4.5.Galata Yolcu Salonu	60
Şekil 4.6. Galata Yolcu Salonu	60
Şekil 4.7. 1930'lu Yıllarda Mimari Akım Süreci ve Değişimi	60
Şekil 4.8. 1940'lı Yıllar Mimari Akım Değişim Döngüsü.....	62
Şekil 4.9. II. Ulusal Akım Şeması.....	64
Şekil 4.10.İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi	65
Şekil 4.11. İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi	65
Şekil 4.12.Hilton Oteli, Skidmore-Owings-Merill ve Sedat Hakkı Eldem	68
Şekil 4.13. İstanbul Adliye Sarayı.....	69
Şekil 4.14. İstanbul Manifaturacılar Çarşısı.....	71
Şekil 4.15. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi	72
Şekil 4.16. Bursa Kervansaray Termal Oteli	75
Şekil 5.1. Yalı Rumuzlu Proje Maketi	84
Şekil 5.2. Yalı Rumuzlu Proje Kesit	84
Şekil 5.3. Yalı Rumuzlu Proje Vaziyet Planı	85
Şekil 5.4. Yalı Rumuzlu Proje Zemin Kat Planı	85
Şekil 5.5. Mükâfat: Y. Müh. Mimar Ord. Prof. Emin Onat ve Prof. Mimar Sedat Hakkı Projesi	89
Şekil 5.6. Mükâfat: Zemin Kat Planı	89

Şekil 5.7. Mükâfat: Diğer katlar plânları.....	90
Şekil 5.8. İstanbul Üniversitesi Hukuk ve Ekonomi Fakülteleri Ek Binaları Perspektif	92
Şekil 5.9. İstanbul Üniversitesi Hukuk ve Ekonomi Fakülteleri Ek Binaları Görünüş Cepheler	93
Şekil 5.10. Umumi Kat Planları	93
Şekil 5.11. Vaziyet Planı	93
Şekil 5.12. Avlusundan İç Perspektif.....	95
Şekil 5.13. Atatürk Bulvarı ve Çarşının Görünüşü Silüet Çalışması.....	95
Şekil 5.14. Atatürk Bulvarı ve Çarşının Görünüş	96
Şekil 5.15. Avlusundan İç Perspektif	96
Şekil 5.16. Vaziyet ve Kat Planı	96
Şekil 5.17. Harbiye Askeri Müze Cumhuriyet Caddesi'nden Görünüş.....	99
Şekil 5.18. Harbiye Askeri Müze Cumhuriyet Caddesi'nden Yeni Görünüş Çalışması	100
Şekil 5.19. Askeri Müze Ve Kültür Sitesi Birinci Kat Planı.....	100
Şekil 5.20. Sancak Salonu Üstündeki Işıklık	100
Şekil 5.21. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Boğaz'dan Görünümü	104
Şekil 5.22. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Kesit Çalışması.....	104
Şekil 5.23. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Kesit Çalışması.....	104
Şekil 5.24. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Plan Çalışmaları	105
Şekil 5.25. İstanbul Deniz Müzesi Perspektif Çalışması	107
Şekil 5.26. İstanbul Deniz Müzesi Kesit ve Görünüş	107
Şekil 5.27. İstanbul Deniz Müzesi İç Mekân Perspektifleri.....	108
Şekil 5.28. İstanbul Deniz Müzesi Vaziyet Planı.....	108
Şekil 5.29. İBB Şehir Tiyatroları Beyoğlu Sahnesi Perspektif	111
Şekil 5.30. İBB Şehir Tiyatroları Beyoğlu Sahnesi Vaziyet Planı.....	111
Şekil 5.31. İBB Şehir Tiyatroları Beyoğlu Sahnesi Plan, Kesit ve Görünüş.....	112
Şekil 5.32. Mimar Sinan Araştırma Merkezi ve Müzesi Perspektif	115
Şekil 5.33. Mimar Sinan Araştırma Merkezi ve Müzesi Analiz Çalışması.....	115
Şekil 5.34. Mimar Sinan Araştırma Merkezi Giriş Kotu Planı.....	116
Şekil 5.35. Mimar Sinan Araştırma Merkezi ve Müzesi Perspektif.....	116

Şekil 5.36. İTÜ İşletme Fakültesi Mimari Proje Yarışması Perspektif ve Görünüş Çalışmaları	118
Şekil 5.37. İTÜ İşletme Fakültesi Mimari Proje Yarışması Maket Fotoğrafı.....	119
Şekil 5.38. İTÜ İşletme Fakültesi Mimari Proje Yarışması Vaziyet Planı.....	119
Şekil 5.39. Üsküdar’da Mimar Sinan’ı Anmak Projesi Silüet Çalışması.....	122
Şekil 5.40. Üsküdar’da Mimar Sinan’ı Anmak Projesi Kavram Çalışması.....	123

Enstitü: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Anabilim Dalı: Mimarlık
Programı: Mimari Tasarım
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yasemin ERKAN YAZICI
Tez Türü ve Tarihi: Yüksek Lisans – Ocak 2024

ÖZET

Toplumlar geçmişten günümüze olan süreçte birçok değişim ve dönüşüme uğramıştır. Zaman içinde farklılık gösteren gereksinimlerden doğan yeni yapı isteği bu ihtiyaçlardan kaynaklanmıştır. Tarihi yapıların günümüz ihtiyaç ve teknolojisine cevap verebilmesi için çağdaş ekler ve tarihi çevrede yeni yapılaşma kaçınılmaz olmuştur. Uluslararası bildirge ve tüzüklerin ışığında yapılan araştırmalar sonucunda tarihi çevrede yeni yapıların ve çağdaş eklerin mevcut dokuya saygılı, günümüz teknolojileriyle uyumlu olması gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu kriterler sonucunda yeni yapı veya ekin, tarihi geçmişine saygı duyar nitelikte; malzeme, strüktür, oran, gabari, ritim, gibi kavramlarla dengeyi yakalarken aynı zamanda günümüz yapım tekniklerini kullanarak güncel mimari ihtiyaçları sağlanmalıdır.

Çalışmada tarihi çevrede yeni yapı tasarımı ve çağdaş eklerin, Mimarlar Odası'nın düzenlediği yarışma projeleri üzerinden jüri raporlarının okunması sonucunda hangi tasarım kriterleri üzerinde değerlendirildiği araştırılarak; bu tasarım kriter örüntülerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında tezde tarihi çevrede yeni yapı tasarımı ve çağdaş ek konusu Türkiye'de 1930-2023 yılları arasında Mimarlar Odası tarafından düzenlenen yarışma projeleri üzerinden incelenmiştir. Çalışmanın literatür kısmı, dört ana kaynak referans alınarak doküman analizi yöntemiyle yazılmıştır. Jüri raporlarının okunmasında birincilik ödülleri altında yatan örüntüleri, temaları ve anlamları ortaya çıkarabilmek amacıyla tema analizi yöntemi kullanılmıştır. Ana araştırma konusuna ek olarak jürinin yarışma raporları sonucunda değişen mimari akım ve koruma bildirelerini referans olarak kullandığı mı yoksa öncülük ettiğinin mevcudiyeti sorgulanmıştır. Raporlar sonucunda Türkiye'de tarihi çevredeki ek ve yeni yapılaşmanın evrimi araştırılmıştır.

Tezin kuramsal kısmında tarihi çevre kavramı, çağdaş ek, yeni yapı, tasarım yaklaşım üslupları ve tarihi çevrede koruma düşüncesinin evrensel boyutta incelenmesi yapılmıştır. Türkiye'deki mimari akım ve üslupların gelişimi incelendikten sonra son bölümde jüri raporları ve yarışma şartnamesi üzerinden projelerin analizi yapılmıştır.

Son bölümde seçilen konunun literatürdeki eksikliğin tamamlanması ve sonraki tasarımlara referans vermesi amacıyla çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Tarihi çevrede yeni yapı, çağdaş ek, mimari yarışma projeleri

Institute: Institute of Graduate Studies
Department: Architecture
Programme: Architectural Design
Supervisor: Prof. Dr. Yasemin ERKAN YAZICI
Degree Awarded and Date: Master's Degree-June 2024

ABSTRACT

Societies have undergone various changes and transformations throughout history. The demand for new structures, arising from evolving needs over time, has led to the inevitable integration of contemporary additions and new constructions within historical environments. Research conducted in light of international declarations and regulations emphasizes the necessity for new structures and contemporary additions in historical settings to be respectful of the existing fabric while being compatible with modern technologies. As a result of these criteria, new constructions or additions should exhibit a balance by acknowledging their historical heritage and simultaneously addressing current architectural needs using contemporary construction techniques.

This study aims to investigate the evaluation criteria for the design of new structures in historical settings and contemporary additions based on the analysis of jury reports from competitions organized by the Chamber of Architects. Within the scope of this objective, the thesis explores the design of new structures in historical settings and contemporary additions through competition projects held by the Chamber of Architects in Turkey between 1930 and 2023. The literature review section of the study is written using the document analysis method, referencing four main sources. Theme analysis method is employed to uncover patterns, themes, and meanings underlying the first-place awards in order to identify design criteria patterns.

In addition to the main research topic, the presence of changing architectural trends and conservation guidelines as references or pioneers, as inferred from the competition reports, is questioned. The reports contribute to the exploration of the evolution of additional constructions and new developments in historical settings in Turkey.

The theoretical part of the thesis includes a universal examination of the concepts of historical environment, contemporary additions, new structures, design approaches, and the universal perspective on the conservation of historical environments. After examining the development of architectural trends and styles in Turkey, the final section analyzes projects based on jury reports and competition specifications.

In the last section, recommendations are provided to address the gaps in the literature on the chosen topic and to serve as a reference for future designs.

Keywords: *New structures in historical environments, contemporary additions, architectural competition projects*

1. GİRİŞ

Tarihi çevremizi oluşturan unsurlar, geçmiş medeniyetlerden günümüze kalan yerleşimler ve kalıntılardır. Tarihi çevreler döneminin kültürel, sosyal ve ekonomik yaşantısını algılamamız konusunda bize yol gösterici niteliktedir. Sahip oldukları işlevlerini yerine getiremeyen ya da eksik kalan tarihi yapıların yeniden değerlendirerek günümüz koşullarına entegre etmek mümkündür. Yeni fonksiyon veya eklenilen her hacim kendi içinde yeni mekân yaratma gereksinimini ortaya çıkarmaktadır. Tarihi çevrelerin korunması ve günümüzde işlevselliğini sürdürmesi, tarihi mirasın yaşatılmasını ve geçmişin izlerinin günümüz toplumlarına taşınmasını sağlar. Tarihi yapıların uygun bir şekilde yeniden değerlendirilmesi, bu yapıların kültürel ve tarihsel önemini sürdürürken aynı zamanda günümüz ihtiyaçlarına hizmet eder.

Tarihî çevreler, içerdikleri toplumların kültürleri, sosyal yaşantıları, ekonomik ve teknolojik durumları ile yaşanmışlık düzeylerini gelecek kuşaklara iletmekte kullanılan önemli belgeleri içinde barındırır. Kültürel süreklilik bağlamında, geçmişin korumanın yanı sıra, onu günün gereksinimlerine uyarlama zorunluluğu da bulunmaktadır (Baytın.1994). Koruma kavramı, 18. yüzyılda ortaya çıkmış, 19. yüzyıl sonlarına doğru teorik temeller üzerinde gelişmiş ve 20. yüzyıl başlarında tek yapıdan ziyade anıtların çevresini de içerecek şekilde genişlemiştir (Jokilehto, 2002). Özellikle 19. yüzyılın ikinci çeyreğinde koruma, bireysel yapıların korunması ötesinde, tarihsel süreç içinde kültürel birikimi okunabilir kılan ve tarihsel sürekliliği içeren yerleşim alanlarında meydana gelen tahribatlara karşı alınan önlemleri içine almıştır. Bu nedenle, koruma sadece bozulmanın önlenmesinden ziyade, doğal ve kültürel çevrede geçmişin mesajlarını geleceğe aktarma amacını taşımaktadır (Feilden, 1982).

Günümüzde her alanda olduğu gibi mimarlık alanında birçok değişiklik yaşanmıştır. Sanayileşmenin yaygınlaşmasıyla endüstri devriminin getirileri olarak birçok akım ve üslup uluslararası platformda yerini almıştır. Bu dönüşümün temelinde yatan ekonomik kaygılar nedeniyle denetimsiz yapılaşmalar oluşmuş ve koruma kavramı ikincil boyuta taşınmıştır. Özellikle 1950 yılında GEEAYK tarafından kabul edilen

yasanın getirmiş olduğu tavizler neticesinde ÷lkemizde yık yeniden yap düşünceyi yaygınlaşmıştır. Bu durum tarihi çevreyi koruma bilincinde, yapılacak yeni yapı ve eklerin tasarım kriterlerinin oluşmasına, gelişmesinde engel olmuştur. Toplumsal ve kültürel değeri yansıtan tarihi çevreler, içerdigi unsurların, toplum, sosyal yaşam, kültür, doğal yapı, sokaklar, caddeler ve mimari ürünler gibi her bir parçayı bir bütün olarak değerlendirmeyi gerektirir (Zeren, 2019).

Ek yapı kapsamında parazit mimari, günümüz mimarlık literatüründe yer alan bir konsepttir. Bu yaklaşım, kendi yaşamını devam ettirme amacıyla mevcut kentsel mekanlara, yapılara veya altyapı elemanlarına eklenerek, onlardan faydalanarak tek taraflı bir ilişki kurar. Esnek, adapte edilebilir, geçici ancak sürdürülebilir bir mekânsal yaklaşımı ifade eder. Parazit mimari, mevcut yapıya eklenirken yeni bir program getirerek, farklı işlevsel olasılıkları ortaya koyar ve bu şekilde hem yapısal hem de deneyimsel açıdan yeni bir varoluş biçimi tanımlar (Yorgancıoğlu, Seyman Güray,2018).

Ancak bu konu, bu tez kapsamına dahil edilmemiştir; sadece literatürde bahsedilen bir konu olarak ele alınmıştır. Bu alanlarda özgün kimliğin korunması ve yeni unsurlarla birlikte yaşatılması, önemli çalışmaları beraberinde getirir. Tarihi dokuda yeni yapı uygulamaları konusundaki tartışmalar yıllardır devam etmiş, bu alanda kesin sınırlar çizilememiş ve farklı görüşler ortaya konmuştur. Temel prensip, geçmiş veya gelecek yapıların, içinde bulundukları çağın olanaklarını yansıtabilme yeteneğidir (Bloszies, 2012).

Tarihi dokuda yeni yapı uygulamalarında, tasarımın sorgulandığı, eleştirel ve özgün ürünlerin ortaya konduğu bir proje üretim süreci, mimari projelerin yarışmalar yoluyla hayata geçirildiği bir platform olarak öne çıkmaktadır (Sayar, 2004).

1930-2010 yılları arasındaki mimari proje yarışmalarının incelenmesi, proje değerlendirme kriterlerindeki evrimi ortaya koymaktadır. Bu dönemde belirlenebilen ana kriterler şu şekilde sınıflandırılabilir: "Fonksiyonellik, uygulanabilirlik, ekonomiklik, çağdaşlık, programa uygunluk, iklim koşullarına uygunluk, sadelik, ulusallık/Türk kimliği, simgesellik/resmîlik, çevreye değeri katma, insan ölçeğine uygunluk, çevreyle uyumluluk, kentle uyumluluk, tarihi dokuya uyumluluk, doğal çevreye uyumluluk, ulaşım/trafik, halka açıklık/davet edicilik/katılım, şeffaflık, özürllü duyarlılığı, ekolojik, sürdürülebilirlik, kentsel kimlik/kentsel bellek." Bu kriterlerin

bazıları 80 yıl boyunca değişmeyen ölçütler olarak gözükebilir, ancak çoğu aslında içeriğinin evrim geçirdiği ve birbirleriyle dönüştüğü söylenebilir. Mimarlık yarışmalarında, değişmeyen veya dönüştürülemeyen bir kriter olmadığı, her bir kriterin zaman içinde adaptasyon gösterebileceği anlaşılabılır (Aydın Meltem, 2013).

Mimari proje yarışmaları incelendiğinde belli tasarım kriterlerine ulaşabilirken, tarihi çevrede yeni yapı tasarımı kapsamında şekillenen kriterlerin evrimi merak konusu olmuştur. Tarihi şehir dokularında yapılacak tasarımlarda önemli olan tarihi dokunun niteliklerine zarar vermeden çevreyi iyi analiz etmek ve sonrasında içinde bulunduğu tarihi çevreye uyumlu tasarımlar üretmektir. Bu durumun tespitinde resmî belgeler niteliğinde sayılan Mimarlar Odasının düzenlediği yarışmalar incelenerek Türkiye'deki tarihi çevrede yeni yapı ve çağdaş ek kavramlarının süreç içindeki etki ve yönelimlerinin hangi kriterlere göre şekillendiğini jüri raporlarına dayandırarak analiz edilmiştir. Bir başka deyişle tarihi çevrede yeni ve ek yapılaşmanın tarihsel künyesi ortaya konulmuştur.

1.1 Tezin Amacı ve Kapsamı

Tarihi çevrenin sürdürülebilirliği açısından korunması ve gelecek nesillere aktarılması günümüzde zor hale gelmiştir. Dönemin ihtiyaç ve koşullarına ayak uyduramayan tarihi dokuların yıkılıp yerine yenisinin yapılmasıyla tarihi bellek bilinci gittikçe zayıflamaktadır. Tarihi bellek bilinci, toplumların kendi köklerini ve tarihlerini anlamalarına, kültürel çeşitlilikleri korumalarına ve toplumlarını şekillendiren olayları ve değerleri daha iyi anlamalarına yardımcı olur. Aynı zamanda toplumları bir araya getirebilir ve ortak bir kimlik ve değerler sistemi oluşturabilir. Bu nedenle, tarihi bellek bilincinin teşvik edilmesi ve korunması, kültürel mirasın devam etmesi ve toplumların daha sağlam temeller üzerinde inşa edilmesi açısından önemlidir.

Çalışmada tarihi çevrede yeni yapı tasarımı ve çağdaş eklerin, Mimarlar Odası'nın düzenlediği yarışma projeleri üzerinden jüri raporlarının okunması sonucunda hangi tasarım kriterleri üzerinde değerlendirildiği araştırılarak; bu tasarım kriter örüntülerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

Çalışma kapsamında odaklanılan yarışma projeleri Mimarlar Odası Yarışmalar Dizini dergisi üzerinden seçilmiştir. Özellikle tescilli tarihi yapıların rekonstrüksiyon çalışmalarının yapıldığı bir dönemde, bu soruna cevap verebilecek nitelikte örnekler

seçilmiştir. Yarışma projelerinin eklerine ulaşmak amacıyla dijital kaynaklara başvurulmuştur. Eksik kalan kısımlarda Mimarlar Odası Genel Merkez şubeyle iletişime geçilerek arşivden destek talep edilmiştir. 13 projeye ulaşılmış olup 2 proje kaynak eksikliğinden dolayı kapsam dışı bırakılarak 11 proje üzerinden yarışma projeleri analiz edilmiştir. 8 projenin jüri şartnamesine ulaşılmıştır geri kalan İstanbul Hukuk ve Ekonomi Fakülteleri Ek Binası, İstanbul Manifaturacılar Çarşısı ve İstanbul Harbiye Askeri Müzesi projelerinin yarışma şartnamelerine ulaşamamıştır. Jüri raporları birincilik projeleri üzerinden seçilerek, tasarım kriterleri üzerinden değerlendirilmiştir. Projeler 1930 yılından 2023 yılına kadar süreçte sınırlandırılmıştır.

1.2 Araştırma Soruları

Çalışmaya başlandığında tarihi çevrelerde çoğu zaman ekonomik kaygılar sebebiyle yıkım ya da ağır tahribatların olduğu gözlemlenmiştir. Çalışmada ana konuya ek olarak aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır.

1-Yarışma projelerinde jürinin kararları dönemin akım ve üsluplarından etkilenmiş midir yoksa akımlara öncülük mü etmiştir?

2-Yarışma projelerinde jüri evrensel koruma ilke ve tekniklerini referans almış mıdır?

3-Jüri raporları sonucunda Tarihi Çevrede Yeni Yapı ve Çağdaş Ek kavramının Türkiye'deki evrimi nasıl gerçekleşmiştir?

1.3 Yöntem

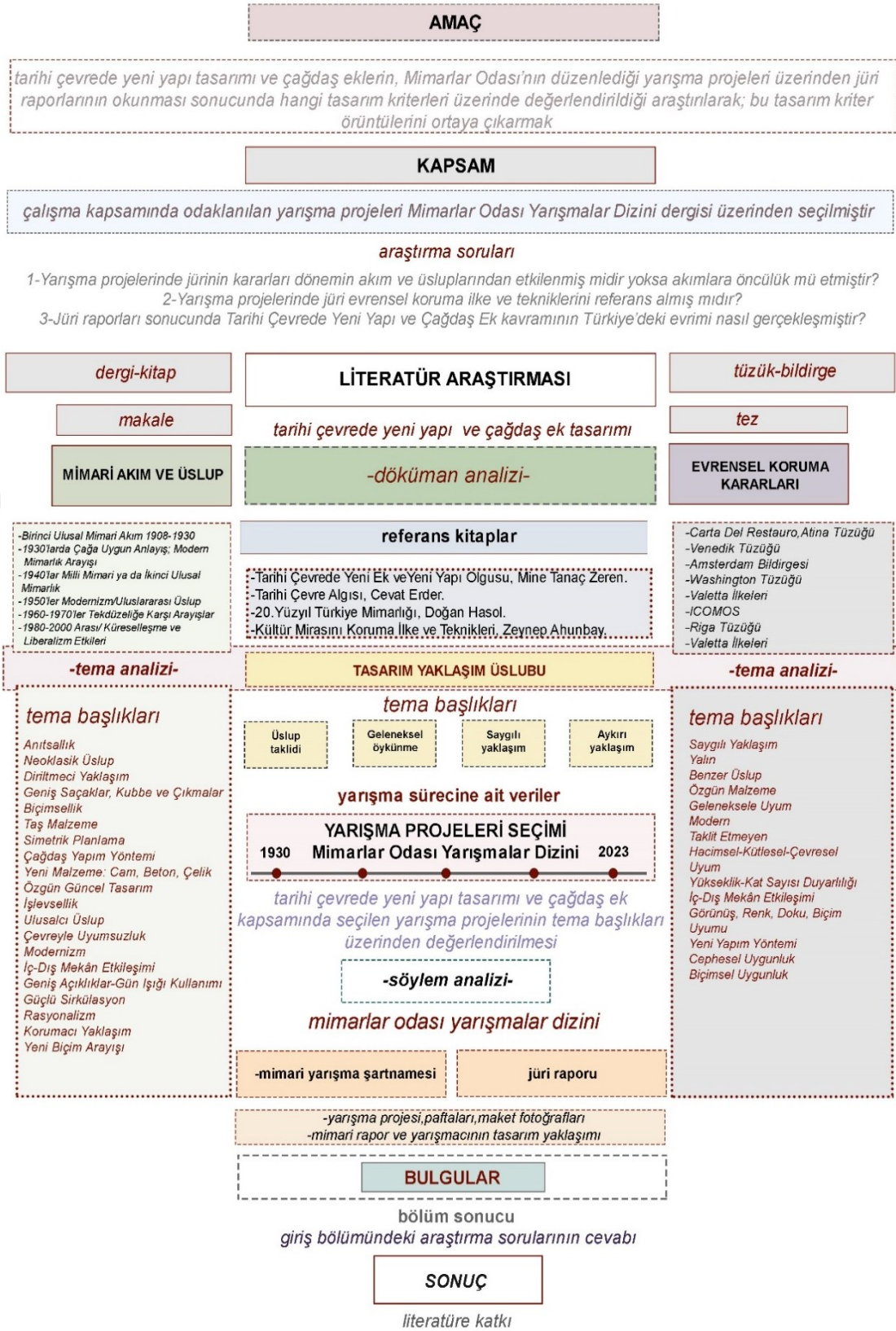
Çalışma iki adımda yürütülmüştür:

1. **Adım:** Tarihi çevrede yeni ve ek tasarım ana başlığı altında ilgili tez, makale, kitap ve web kaynaklar üzerinde nitel araştırma tekniklerinden doküman analizi yöntemiyle yapılmıştır. Bu tez çalışmasında dört ana kaynak referans olarak belirlenmiştir:
 - Tarihi çevrede yeni yapı ve ek konusu Zeren'in Tarihi Çevrede Yeni Ek ve Yeni Yapı Olgusu kitabı,
 - Tarihi çevre algılama ve analiz edebilme konusu Erder'in Tarihi Çevre Algısı kitabı,
 - Türkiye'deki mimari akım ve üsluplar konusu Hasol'un 20.Yüzyıl Türkiye Mimarlığı kitabı,

- Tarihi çevre koruma düşüncesinin Dünya’da ve Türkiye’deki gelişimi konusu, Ahunbay’ın Kültür Mirasını Koruma İlke ve Teknikleri kitabı.
2. **Adım:** Seçilen kaynaklar üzerinden doküman analizi yapılarak tema başlıkları oluşturulmuştur. Tema analizi sonucunda ortaya çıkan kriterler üzerinden jüri raporları okunmuştur. Bu okumalar sonucunda söylem analizi yöntemi kullanılarak tarihi çevrede yeni yapı ve çağdaş ek kapsamında; Mimarlar Odası Yarışmalar Dizini jüri raporlarının altında yatan tasarım kriter örüntüleri kronolojik olarak belirlenmiştir. Jüri raporlarının eksik kaldığı durumlarda yarışma şartnamelerine başvurulmuştur.

Yöntem kısmının diyagram halinde anlatımı Şekil.1.1’de ayrıntılı olarak işlenmiştir.

Şekil 1.1.Yöntem Diyagramı

2. TARİHİ ÇEVRE

Geçmiş topluluklardan günümüze kalan yerleşim yerleri tarihi çevremizi oluşturmaktadır. “Yaşamayı öğrendiğimiz ortam, bizden önce yaşamış olanların şekillendirdiği bir ortamdır” (Eldem, 1939).

Bizi çevreleyen ortam, zamanla değişen ve gelişen canlı bir olgudur. Zaman kavramı gözetildiğinde çevrenin de bir tarihsel belleği olduğunu ifade edebilir ve bu bağlamda tarihsel hafızadan bahsedebiliriz. Bir kentin tüm yapı ve kent dokusuna, geçmişten günümüze ulaşan, evrilen ve değişen unsurları belleğine kaydeden bir perspektifle "tarihi çevre" demektedir. Tarihsel çevre kavramı, kimlik kavramıyla sıkı bir ilişki içerisindedir. Şimdiye kadar yaşadıklarımız, bireysel kişiliğimizi ve kimliğimizi etkilediği gibi, bir şehrin geçmişi, geçmişin doğal ve yapısal çevresi, bu unsurların oluşumu, yenilenmesi, gelişmesi ve bu süreçlere etki eden faktörler de şehrin kimliğinin şekillenmesine katkı sağlamaktadır. İnsanoğlunun varoluşundan günümüze kadar meydana gelen eserler, geçmişten günümüze aktarılan bir sürekliliği temsil ederek, bu süreç içinde geleceğe yönelik bir düzenin oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Bu perspektiften bakıldığında, mimari eserler ve anıtlar, çevreleriyle birlikte düşünülerek bir çevre düzeni ve mekân kavramının ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Ortaya çıkan her eser ve olay, ilgili toplumun benzersiz kimliğini ve kişiliğini yansıtmaktadır. Tarihi kent dokuları ise yeni nesiller tarafından ya orijinal haliyle korunarak ya da değiştirilerek kullanılmıştır, bu da tarihi mirasın evrimini yansıtan bir süreci işaret etmektedir. Sosyal, eko kültürel yapıdaki değişimler, fiziksel yapı üzerinde de değişikliklere neden olmuştur. Fiziksel yapıdaki değişimler ise toplum yapısında köklü değişimlere yol açmıştır. Bu duruma en büyük örnek endüstri devrimidir. Endüstri ve teknolojinin hızlıca değişimi, sosyal yapının bütün bileşenlerine derinlemesine etki ederek köklü değişikliklere yol açmıştır. Kentsel ve kırsal alanlar arasındaki denge bozukluğu, fiziksel çevrenin etkilenmesine yol açmıştır. Sorunu çözmek adına kent dokuları, yeniden bir denge oluşturmak amacıyla planlanmış ve bu planlar hayata geçirilmiştir. Bu süreç sonucunda, tarihi dokular,

kendilerine yeni işlevler yaratma zorunluluğu nedeniyle kaçınılmaz bir şekilde tahrip olmuştur. Bu durum, endüstri devrimi gibi temel değişimlerin etkisiyle ortaya çıkan dönüşümlerin, tarihi ve fiziksel çevre üzerindeki önemli etkilerini vurgular (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007:206).

Tarihsel çevre kavramı, kimlik kavramıyla doğrudan ilişkilidir. Toplumun değişen anlayışları ve ihtiyaçları, doğal ve yapılı çevrede değişimlere neden olmaktadır. Tarihi çevreler, günün ihtiyaçlarına cevap verebilmek ve yaşanabilir bir çevre olmaya devam edebilmek için değişmekte ve gelişmektedir. Bu değişim sürecinde tarihsel çevre, zaman içinde toplumun boyutunu anlatır. Günümüzde hızlı kentleşme, düzensiz ve karmaşık yapılaşma, göç gibi sorunlarla karşı karşıya olan kentler, dönemin ihtiyaçlarını karşılamayan yapılı çevrenin değişmesi ve gelişmesi için doğal bir durumdadır. Yapılı çevrenin unsurlarından biri de tarihi çevrelerde koruma bilincinin insanlara aktarılmasıdır. Koruma bilincinin yerleştiği yerleşik toplumlarda yapılar, değişimler nedeniyle yok olma ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu probleme çözüm olmak amacıyla koruma, koruma ve aktarma bilincinin tüm kullanıcılara doğru bir şekilde aktarılması gerekmektedir. Tarihi çevre yüzeyde kalmış olan tarihi değerlerimiz bağlamında değerlendiriliyor olsa da çoğu durumda görünmeyen yüzlerinin de olduğu gerçeğini unutmamamız gerekir. Bunlar izler olarak kendini bu yapılı çevre içinde okunaklı kılarlar. Örneğin Sultan Ahmet Cami, Bizans kalıntıları üzerine inşa edilmiştir. Bu durum, meydana günümüze kullanım sürekliliğinin yaşandığı ve tarihi çevrenin çok katmanlılığını göstermektedir. Tarihi çevre, geçmiş uygarlıkların geride bıraktığı yerleşim ve kalıntılardır. Tarihi çevre terimi genellikle kentsel alanları ifade etse de, kırsal, tarihi ve arkeolojik alanlar da bu kapsama dahildir. Tarihi çevre, bir bütün olarak değerlendirilir. Bu bütünün parçaları; dokuyu oluşturan çeşitli yapılar, etkileyici manzaralar, farklı tarz ve formları içeren zengin düzenlemeler ve keşfe yönlendiren dolambaçlı sokaklardan oluşur. Tarihi çevredeki yapılar, sergiledikleri mimari üsluplar, mekânsal tasarımlar ve inşa teknikleri ile bölgenin mimari kimliğini belirleyen tarihsel unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 660 sayılı ilke kararına göre, tarihi çevrenin parçalarını oluşturan tekil yapılar iki ana kategoride sınıflandırılır: “Anıtsal yapılar” ve “Çevresel değerli yapılar”. Anıtsal yapılar, tarihi ve estetik açıdan değerli olan yapılar olarak tanımlanmaktadır.

Çevresel değerli yapılar ise kentlerin tarihsel kimliğini oluşturan kentsel sit ögeleri olarak tanımlanmaktadır. Bu fiziki yapının yanı sıra tarihi çevrenin bir diğer bileşeni de onu oluşturan yaşam tarzıdır. Fiziki çevreyi düzenleyen ve oluşmasına neden olan bu çevrede yaşayan toplum veya topluluğun yaşam biçimi sosyokültürel girdidir. Fiziki yapı ve bu yapıyı organize eden sosyo-kültürel girdiler aslında bir bütün olarak tarihi çevrenin kimliğini oluşturmaktadır. Çevresel değerli yapılar, kentlerin tarihsel kimliğini oluşturan kentsel ögeler olarak tanımlanırken, anıtsal yapılar, tarihi ve estetik değere sahip yapılar olarak tanımlanmaktadır. Anıtsal yapılar kentin simgesel ögelerini oluşturan unsurlardır (Zeren, 2010).

Tarihi çevre koruması, tüm maddi, tabii ve kültürel varlıkların muhafaza edilmesi bağlamında bütünsel bir yaklaşıma ihtiyaç duymaktadır. Bu değerlerin muhafazasına dair politikanın temel prensipleri net bir biçimde belirlenmelidir. Bu değerlere sahip çıkma ve koruma çabalarını gerçekleştirebilmek için yürütülecek mücadele, öncelikle ideolojik önyargıları aşmalı ve toplum ile çevre arasındaki uzaklaşmayı ortadan kaldırmalıdır. Kültürel mirasın korunması, bu mirasa sınırlama getirmek anlamına gelmeyip, tam aksine, yaşamın sürekliliği içinde değerlendirilerek gelecekteki potansiyelini anlama çabalarını içermelidir. Kültürel miras, kültürel bağımsızlığın ve toplumsal kimliğin temellendirilmesinde kullanılabilecek bir veri olarak özenle ele alınmalıdır (Batur, 1975:17).

Doğan Kuban tarihi çevre bilinci ve koruma hakkında Mimarlık dergisinde şöyle bahsetmiştir: “Doğuştan getirdiğimiz kültürel mirası ve ulusal kimliğimizi daha bilinçli bir biçimde anlamamızın, özellikle sanayileşme sürecine yeni adım atmış bir ülke olarak, koruma çabalarımız için daha kritik olduğudur. Batı'dan daha fazla, geçmişimizi ve ulusal kimliğimizi anlamak ve korumak adına bir bilinçlenme sürecine ihtiyaç duymaktayız veya bu bilinçlenme sürecimiz henüz çok yeni başlamıştır. Diğer taraftan, sanayileşmeyle iç içe giren kentleşme süreci, plansız ve düzensiz değişimlere yol açmaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan temel soru şudur: Kentleşme sürecinin etkisi, koruma arzularımızdan daha büyük müdür? Elbette ki kentleşme sürecinin gücü daha fazladır, ancak bir kent dokusunun kontrol altında tutulmasını sağlama yeteneği sınırlıdır. Ancak dünya genelinde bu kontrolün mümkün olduğunu gösteren birçok örnek mevcuttur” (Kuban, 1975:23).

2.1 Tarihi Çevreyi Korumanın Nedenleri

Korumanın başlıca amacı, fiziksel ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasıdır. Bu temel hedefin arkasındaki önemli neden, korunan öğelerin günümüz hızla değişen dünyasında bireylerin ve toplumların kimliklerini belirleyen düşünsel ve duygusal değerleri sağlamasıdır. Koruma eyleminin dayandığı temel sebep ise kültürel mirasın, yaşam kültürünün zenginliği ve geçmişte elde edilen teknik düzeyin belgesi olmasıdır (Zeren, 2010).

Korumanın en temel sorusu neyi nasıl koruyacağımız olmuştur. Fiziksel girdileri mi yoksa geçmişten günümüze görünmez kültürel mirasımızı mı, yoksa ikisini de mi korumak? Zeren'e göre (2010), korumanın temel amacı fiziki ve kültürel mirasımızın nesilden nesile aktarılmasını sağlamaktır.

Korumanın ilk adımı, Giovannoni'nin görüşlerinin yasallaşmasıyla ortaya çıktı.

“Tarihi kentler, tarihi merkezler ve tarihi kent merkezlerinin tarihi yerleşim olarak adlandırılabilmesi için özgün ve karakteristik bir kentsel yapı, önemli mimari özellikler ve devam eden bir sosyal yaşam özelliklerini taşıması gerekir. Bu özelliklere göre tarihi yerleşim yerlerinin çok eski olmasına gerek yok, önemli olan tüm tarihsel gelişim sürecidir” (Papageorgiou, 1971:27-28).

Kültürel miras, yaşam kültürünün zenginliğinin ve geçmişte ulaşılan teknoloji seviyesinin bir kanıtıdır. Tarihi çevrenin “tarihi belge” niteliğini korunmasının en önemli sebeplerinden biri olarak kabul edebiliriz. Taşınmaz kültür varlıklarının oluşturduğu tarihi çevreler, zengin kültürel miras örnekleri ile doludur. Bu çevreler, geçmiş yaşam biçimlerini, kültürel ve estetik duyarlılıkları, yapı sanatındaki ilerlemeleri binalar aracılığıyla somut ve betimleyici bir biçimde yansıtarak pek çok bilgi sunmaktadır. Geleneksel ve özgün yapılar, inşa edildikleri dönemin sosyal ve ekonomik yaşam biçimini doğrudan yansıtarak hem yaşam kültürünü hem de mimarlık kültürünü en etkili şekilde anlamamıza imkân tanır. Geçmişin tanığı niteliğindeki tarihi çevrelerin korunmasına duyulan ihtiyaç, geçmişten ders çıkarılması, yaşanmış deneyimlerden faydalanılması, tarihi çevrelerin gelecek nesillere aktarılması ve yeni çevreler oluşturulurken veri olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Tarihi çevrelerin, süreklilik, tarihsellik, estetik, teknik ve özgünlük gibi bir dizi değeri bulunmaktadır ve bu değerlerin kaybolmaması için korunmaları büyük önem taşımaktadır. Süreklilik değeri, tarihsel çevrelerin çağdaş

yaşamda kullanılması ve içinde yer bulması olarak algılanmaktadır. Tarihi çevreleri koruyarak ve güncel bir faaliyete hizmet etmek için kullanarak, süreklilik sağlanabilmektedir. Tarihi çevrelerin tarihsel önemi, hem geçmişte şahit oldukları önemli tarihi olaylarla hem de kendi dönemleriyle ilgilidir. Tarih öncesi çağlardan günümüze kadar birçok medeniyet, kendi yaşam biçimlerini, kültürlerini ve sanat anlayışlarını yansıtan yapılar inşa etmiş ve insanlık tarihini bu yapılar üzerinden takip etme imkânı bulmuştur. Tarihi çevrelerin korunmasının diğer bir önemli sebebi ise içerdikleri estetik ve teknik değerlerdir. Bu değerler sayesinde geçmişte yapıları çevrelerin yaratılmasına teknoloji, inşaat ve işçilik açısından hâkim olan anlayışı ve o dönemde gelinen seviyeyi kavrayabilmekteyiz.

Tarihi çevreleri oluşturan yapılar, dönemin estetik ve teknik anlayışını koruyarak bozulmadan özgünlüğünü korumalıdır. Özgün yapılar, inşa edildikleri döneme ait bilgileri daha kolay anlamamıza katkı sağlar. Bahsedilen değerlerin yanı sıra tarihi çevreler de kentin kimliğini oluşturmaktadır. Bu alanlar, tanıdık ve kabul görmüş ortamlar oldukları için kent sakinlerinin yabancılaşmamalarına ve aidiyet duygularının güçlenmesine yardımcı olur.

Dünya Savaşı'nın ağır tahribatını takiben koruma, demokrasi ve insan hakları kavramları ortaya çıkmış ve koruma unsuru ön plana çıkmıştır. Geçmiş nesillerin yaşam biçimine, insan profiline, sanat-kültürüne, estetik anlayışına dair pek çok bilginin çevre ve yapılara yansımaları gözlemleyebiliyoruz. Ayrıca yapılar yapıldıkları dönemin ekonomik koşullarını, mimarisinin geldiği noktayı, malzeme ve yapı anlayışını en iyi ifade eden kentsel unsurlardır.

Geçmiş öğrenerek, tarihi yapıları rehber alarak, tarihi çevreleri koruyarak ve gelecek nesillerin de bu ortamlara tanık olmasını sağlayarak, yeni yapılan çevreler için bu ortamları referans alarak, tarihi çevrelerimizi korumalıyız. Tarihi çevreler bir dizi önemli değeri içinde barındırmaktadır; bunlar arasında süreklilik, tarihsellik, estetik, teknik ve özgünlük bulunmaktadır. Önemli olan bu değerleri korumak ve kaybetmemektedir. Süreklilik değeri, tarihi çevrelerin çağdaş yaşamda kullanılmaya devam etmesiyle algılanmaktadır (Duralı, 2007).

Tarihi çevrelerin yaşatılabilmesi için işlevsellik kazandırılması ve sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir. Tarihi yapıların ve çevrelerinin değeri, geçmişte tanık olunan olaylar, mimari üsluplar ve kullanım biçimleriyle ilişkilidir. Bu yapılar

aracılığıyla geçmişten günümüze kültür, sanat ve üslup kavramlarının hangi aşamalardan geçerek geldiği ortaya konulmuştur.Özetle, kültür varlıkları süreklilik, tarihsel önem, sanatsal ve estetik değer, teknik özellikler, özgünlük, enderlik ve teklik gibi bir dizi değere sahiptir. Bu değerlerin kaybolmaması için korunmaları gerekmektedir. Kültürel mirasımızın korunmasındaki öncelik tarihi yapıların günümüz ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte yasalar ve tüzükler doğrultusunda dönüşmeleridir. Bu dönüşümler yapıların özgün işlevleriyle örtüşebilecekleri gibi aykırılıklar da içerebilmektedir.

Kuban'ın (2000:117) bu konuyla ilgili demecinde tarihi dokunun restorasyonunda malzeme, strüktürle dönüşümün gerçekleştirilebileceğini ve bu kez ele alınacak ölçütün dönüşümden sonraki yapının estetik ağırlığının olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla değişim sürecinde yeni eklerin de tasarlanabileceğini öngörür. Yeni tasarlanacak eklerin üslupça bütünlemeden uzaklaşarak günümüzün kuramsal kabullerine yaklaşacağını savunmaktadır. Bazen de tarihi yapıların savaşımlardan, doğal afetlerden veya vandalizm gibi dış sebeplerden dolayı hasar gören bölümlerinin de onarılmasıyla çağdaş bütünleme uygulamaları yapılmaktadır. Yapılan bütünleme çalışmasında yeni olan bölüm ile özgün bölüm birbirinden ayrışmalıdır. Mimari üslup aynı olmalıdır fakat çağdaş malzeme ve yapım yöntemleri kullanılmalıdır.

Bu bölümde ele alınan konuların incelenmesi sonucunda tarihi çevrelerin korunmasının büyük önem taşıdığı görülmüştür. Tarihi çevreler, geçmiş toplulukların yaşam biçimlerini, estetik anlayışlarını, teknik başarılarını ve tarihlerini yansıtarak birer kültürel miras olarak işlev görmektedir. Bu miras, sadece fiziksel yapıları değil, aynı zamanda bu yapıların içindeki yaşam tarzını, kültürel değerleri ve estetik anlayışı da içermektedir. Tarihi çevrelerin korunması, bu zengin mirasın gelecek nesillere aktarılmasını sağlayacak birer hazine olarak görülmelidir.

Tarihi çevrelerin korunması sadece geçmişin hatırlanması için değil, aynı zamanda gelecek nesillerin bu mirası anlamaları ve üzerine yeni katmanlar eklemeleri için de önemlidir. Tarihi çevreler, kimliklerimizin ve toplumların geçmişleriyle olan bağıını güçlendiren ve geleceğe taşıyan unsurlar olarak varlığını sürdürmelidir. Bu nedenle, koruma çalışmaları sadece fiziksel yapıları değil, aynı zamanda bu yapıların içindeki yaşam tarzını, kültürel değerleri ve estetik anlayışı da içermelidir.

Tarihi çevrelerin korunması, geçmişten ders çıkarma, kültürel sürekliliği sağlama ve çağdaş insanlara yeni yaşam olanakları sunma amacını taşımaktadır. Tarihi çevrelerin korunması, aynı zamanda geçmişin izlerini günümüze taşıyan bir belleğin sürdürülmesini sağlar. Bu nedenle, tarihi çevrelerin korunması ve geleceğe aktarılması, kültürel mirasın ve kimliğin devamlılığı için vazgeçilmez bir gerekliliktir.

2.2 Tarihi Çevrenin Bozulmasına Neden Olan Etkenler

Tarihi çevreler günümüze aktarılan kadar geçen sürede birçok değişim ve dönüşüme uğramaktadır. Kimi zaman insan eliyle kimi zaman doğal afetlerle kimi zaman da yapı dayanım ömrünün tamamlanmasından kaynaklanmaktadır. Beşerî tahribatların sebebine bakıldığında ne yazık ki tarihi çevre algısından yoksun ve koruma bilincine sahip olmayan toplumlardan kaynaklandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra doğal afetlerden kaynaklanan tahribatlar söz konusu olmuştur. Eksik parça ve tahribatlara maruz kalan tarihi çevre dokularının düzenli bakım ve müdahalelerinin yapılmamasından dolayı yapım ömrünü tamamlamadan yok olmaya mahkûm edilmektedir. Bu tahribatların başında toplumların ekonomik kaygılar bulunmaktadır. Hızlı ve çarpık kentleşmeler sonucunda değişen kültür ve yaşam alışkanlıklarına uyum sağlayamayan toplumların bölgeyi terk etmesine ve parçalanmasına sebep olmaktadır (Duralı, 2007).

Tarihi çevrede gerçekleşen bu gelişmeler tasarlandığı dönemin ihtiyaçlarını karşıladığı ve günümüz yaşam koşullarına doğru bir şekilde entegre edilemediği için fiziksel ve ekonomik ömürlerini kısa sürede tüketmesine neden olmaktadır. Eski yapıların terkedilmesinin başlıca sebepleri; çevre dokuyla uyum içinde olma endişesi olmadan, yerleşim alanları dikkate alınmadan hızlıca yeni yapılaşma isteğidir. Bu duruma paralel olarak yeni ulaşım hatları ve altyapı yetersizliği gibi olumsuzluklar da terkedilme sebebi olmuştur (Akbıyık, 2013).

Tarihi çevrelerin kimlikleri, değişen nesillerin etkisiyle farklı koşullar ve imkanlar altında biçimlenmiştir. Bu dinamik süreç, yeni ve eski gerçeklerin sürekli bir şekilde bir araya gelerek yenilendiği bir yapıyı ifade eder. Tarih, insan faaliyetlerinin zaman içindeki diyalektik gelişimi sonucunda ortaya çıkan dinamik bir olgudur. İnsanoğlu, varoluşundan bu yana ürettiği eserler aracılığıyla nesiller arasında sürekliliği sağlamış ve bu süreklilik içinde geleceğe yönelik bir sistem inşa etmiştir. Mimari eserler ve

anıtlar da benzer bir anlayışla, çevreleriyle birlikte ele alınarak bir çevre düzeni ve mekân oluşturmıştır. Her bir eser ve olay, ilgili toplumun kimliğini ve kişiliğini yansıtmaktadır. Tarihi kent yapıları, yeni nesiller tarafından ya orijinal halleriyle korunmuş ya da değiştirilmiştir. Kültürel ve sosyal değerlerin farklılaşması, fiziksel yapılaşmada da değişikliklere yol açmıştır. Bu dönüşüm, toplumsal yapıda önemli değişikliklere neden olmuştur. Endüstri devrimi gibi belirgin bir örnek, endüstri ve teknolojinin ani değişimi ile toplumsal yapının tüm alanlarında köklü değişimlere yol açmıştır. Kentsel ve kırsal alanlar arasındaki denge bozulmuş, fiziksel çevre ise bu değişimden etkilenmiştir. Kentsel yapılar, yeni dengeye uygun olarak yeniden planlanmış ve bu planlar hayata geçirilmiştir. Ahunbay'ın Restorasyon kitabında yazmış olduğu bilgiler ışığında Şekil 2.2.1 oluşturularak tarihi çevrenin bozulmasına neden olan etkenler araştırılmıştır. Tarihi çevrelere bakıldığında, bakımsızlık, rant yarışı, bayındırlık etkinlikleri gibi çeşitli problemlerin olduğu görülmektedir. Yıkılmaya terk edilen tarihi çevrelerin bulundukları yerleşim yerlerine yoğun talep sonucunda yapılan kontrolsüz yeni yapılaşmalar ve yol çalışmalarıyla tarihi çevre yok olmaya mahkûm edilmiştir.

Şekil 2.1. Tarihi Çevrenin Bozulmasına Neden Olan Etkenler (Ahunbay, 2009)

Tarihi çevre, zaman içinde değişen toplumsal ihtiyaçlar ve çağın gerekleri doğrultusunda evrilmelidir. Ancak bu değişim, tarihi çevrenin değerlerini anlamamış veya koruma bilincine sahip olmayan toplumlarda olumsuz sonuçlara yol açabilir. Hızlı ve plansız kentleşme, göç sorunları ve çarpık yapılaşma, tarihi çevrelerin bozulmasına önemli bir neden olmaktadır. Bu durum, bu bölgelerin, toplumun değişen ihtiyaçlarına uyum sağlayamaması sonucu yerleşim yerlerinin terk edilmesine yol açmıştır.

Tarihi çevreler, geçmiş yaşam tarzlarına ve sosyal ilişkilere göre tasarlanmış binaları içerir. Bu yapılar, günümüz ihtiyaçlarına uyarlanmadığında, fiziksel ve ekonomik olarak zorlu bir sürece girebilir. Yetersiz alt yapı, çevre karakterine uyumsuz yapılaşma, trafik yükünün artması gibi nedenlerle tarihi çevrelerin bozulması hız kazanır. Kentlerin plansız büyümesi, inşaat haklarına dayalı yüksek binaların artışı ve altyapı eksiklikleri, tarihi bölgelerin kültürel ve estetik değerlerini zayıflatır.

Tarihi çevreleri koruma sorunu, tarihsel sürekliliği sağlamakla ilgilidir. Kontrolsüz yapılaşma sonucunda, kırsal ve kentsel kimlikler arasında çatışmalar yaşanır. Bu da kimliksizleşme ve aidiyet eksikliği sorunlarına neden olur. Gecekondu bölgelerinde kentleşememe ve uyumsuzluk, tarihi bölgelerin dönüşümünü zorlaştırır. Rant odaklı inşaatlar, çevre uyumunu göz ardı ederken, kentsel çevreye zarar verir ve tarihi sokak perspektifini yok edebilir. Bu nedenle, tarihi çevrenin korunması için, sürdürülebilir bir bakım ve yeniden yapılandırma stratejisi benimsemek ve yerel kimliği korumak önemlidir. İstanbul'daki birçok anıtın etrafındaki olumsuz örnekler, sit alanı kararı olmayan bölgelerdeki imar kurallarının eksikliğine dayanmaktadır.

Türkiye'de, devletin teknik ve finansal destek sağlamayı amaçlayan 1710 sayılı yasaya rağmen, uygulamada bu desteğin yeterli olmadığı gözlemlenmiştir. Ancak, 2004 yılında revize edilen 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile özel mülkiyette tescilli yapılar için çeşitli muafiyetler ve destekler öngörülmüş, yerel yönetimlere ise tarihi çevrelerin korunması ve değerlendirilmesi konusunda yetki ve sorumluluklar verilmiştir. Bu düzenlemelerle, bakım ve sağlıklılaştırma işlemlerini finanse etme gücü olmayan vatandaşlara maddi destek sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca, merkezi yönetimden kaynak isteme yaklaşımı yerine, tarihi çevrelerin korunması için merkezi kaynakların kullanılmasını öngören yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ancak tarihi çevrelerin korunmasındaki temel sorunlardan biri, tarihsel

sürekliliğin sağlanmasıdır. Kontrolsüz yapılaşma, yerleşim yerlerinde kimliksizleşme ve aidiyet eksikliği sorunlarına yol açmıştır. Yerel idareler, kültür ve tabiat varlıklarının muhafaza edilmesi ve değerlendirilmesi amacıyla yeterli finansal kaynak ayırmamış ve daha çok merkezi hükümetten kaynak talep etmiştir. 1983 yılında çıkarılan Boğaziçi Kanunu, İstanbul Boğazı bölgesinin kültürel ve tarihi değerlerini korumayı ve geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu kanun, tarihi çevrede kesin yapı yasağı getirmiştir. Ancak daha sonra 3194 sayılı İmar Kanunu ile tarihi çevrede yapı yasağı kaldırılmış, bu da tarihi çevreleri etkileyen yanlış politikalara yol açmıştır. İnşaat ruhsatı almış yapılar iptal edilene kadar süren hukuki karmaşalar yaşanmıştır. Bu süreç, yerel yöneticilerin tarihi çevrelerin korunması ve tarihle uyumlu bir yapılaşmanın teşvik edilmesi konusundaki duyarsızlığının bir sonucu olarak görülmüştür (Duralı, 2007).

Cumhuriyetin ilk 25 yılında, koruma ile ilgili yasal düzenlemeler eksik kalmış ve daha çok kurumsallaşma yönünde adımlar atılmıştır. Ancak tarihi çevrelerin korunması için ayrılan kaynaklar sınırlı olmuş ve uzman personel eksikliği sorunu yaşanmıştır. Dahası, kültür varlıkları farklı kurum ve kuruluşların yönetimi altına girmiş, bu durum ise koruma çabalarını zayıflatmıştır. Kimi zamanda tarihi çevrenin bulunduğu yerleşimlerde yeni açılan düzensiz yol yapımları sayesinde de zarar verilmektedir. Örneğin Şekil 2.2.2’de görüldüğü üzere Ragıp Gümüşpala Caddesi’nin açılması Eminönü’nde, Tarlabası Bulvarı’nın açılması Beyoğlu’nda, kazıklı yollar, yeni siteler Boğaziçi’nde olumsuz değişikliklere sebep olmuştur (Ahunbay, 2009:126).

Şekil 2.2. Ragıp Gümüşpala Caddesi’nin Açılması Eminönü (Ahunbay, 2009:125)

Yoğunluğun artması, tarihi merkezler ve yerleşmelerde ciddi sorunlara yol açmaktadır. Yoğun araç trafiği, dar sokakların genişletilmesi taleplerine neden olurken, bu durum tarihi çevrenin dokusunu bozabilir. Ayrıca, bu yoğunluk gürültü ve istenmeyen yabancı öğelerin bölgeye girmesine neden olarak, tarihi çevrenin görsel bütünlüğünü ve uyumlu çevre etkisini zedeler. Tarihi bölgelere getirilen yanlış işlevler de yerel halkı uzaklaştırabilir. Örneğin, Süleymaniye bölgesindeki konutlarda meydana gelen değişim, geçmişteki konutların yeni işlevlere adapte edilerek özellikle hazır giyim ve küçük ölçekli üretim atölyelerine dönüştürülmesiyle gerçekleşmiştir. Bu dönüşüm, bölgenin bakımsız ve işyerlerine dönüşmüş binaların baskın olduğu bir görüntü ortaya çıkarmıştır. Bu durum, kente göç etmiş düşük gelirli kesimin yaşadığı sosyal ve ekonomik bir çöküntü bölgesine dönüşmüştür. Artan ekonomik faaliyetler, tarihi kent merkezlerini ticari, idari ve diğer işlevlerle aşırı yükleyerek, bu bölgelerde olumsuz değişimlere ve dönüşümlere sebep olmuştur. Aşırı yüklenme durumu, yapıların kapasite üstü kullanılmasını gerektirdiğinde istenmeyen değişikliklere ve dönüşümlere neden olabilmektedir (Madran, 2005:47).

Kent toprakları üzerindeki nüfus baskıları, geçmişle günümüz arasındaki toprak kullanımı konusundaki çatışmaları derinleştirerek, yerel topluluklar ile planlama ve koruma arasında önemli bir gerilim yaratmaktadır. Ekonomik çıkarlar, geleneksel ve kültürel değerlerin önüne geçtiğinde, koruma çabaları göz ardı edilebilmektedir. Bu çatışma, özellikle yeni kentsel yerleşimlere sahip toplumlarda belirginleşmekte ve sıklıkla kentsel dönüşüm süreçlerinde zirveye ulaşmaktadır. Türkiye'de geçen yarım yüzyıl içindeki hızlı nüfus artışı, kentler arasındaki toprak spekülasyonunu tetikleyerek, bu alandaki ekonomik kazançların devlet bütçesi boyutlarına ulaşmasına neden olmuştur. Özellikle tarihi çevreler için ciddi bir tehdit oluşturmuş, mirasın korunması ile ekonomik büyüme arasında bir denge sağlama çabalarını zorlaştırmıştır. Bu bağlamda, sürdürülebilir kent planlaması ve koruma politikalarının etkin bir şekilde uygulanması hem geçmişin zenginliğini koruma hem de gelecek nesillerin yaşam kalitesini güvence altına alma açısından kritik bir öneme sahiptir. Dolayısıyla, tarihi çevrelerin sürdürülebilir korunması ve yönetimi için stratejik planlama ve kaynak tahsisi büyük bir öneme sahiptir (Kuban, 2000:51). 1950'li dönemlerden itibaren belediyeçilik anlayışında hâkim olan yık-yeniden yap politikasıyla sokak dokularında da bozulmalar görülmektedir. Tarih kokan Arnavut kaldırımlı sokakların yerini zamanla asfalt sokaklar alırken çağdaşlaşma kavramının altına sığınılmıştır.

Kazı çalışmaları şehir alt yapısı bakım ve onarımları da İstanbul özelinde tarihi dokularda büyük oranda tahribata sebep olmuştur.

Tarihi çevrelerin bozulmasındaki başka bir neden ise bakım, onarım ve sağlıklılaştırma çalışmaları için yeterli ekonomik gücün bulunmamasıdır. Yerel halkın zamanla göçe teşvik etme ve soylulaştırma politikalarıyla yerlerinden edinilmesiyle tarihi dokulardan geriye kalan yapılar ne kendi dönemini yansıtabilmiş ne de geçmişe ait olabilmişlerdir. Bu duruma en yakın örnek Şekil 2.2.3'te Sulukule'de yapılan soylulaştırma politikalarıdır. Bölgede yaşayan insanların yaşam koşullarını iyileştirme amacı taşıyan proje, maalesef, uygulama sürecinde belirgin sorunlarla karşılaşmıştır. Sulukule yenileme projesinin en önemli eleştirisi, merkezi bir planlama yaklaşımı benimsemesi ve yerel farklılıklara yeterince değer vermemesidir. Bu durum, yerel sakinlerin kentin farklı bölgelerine dağılarak topluluk bağlarını zayıflatmıştır. Projenin tepeden inme bir perspektife sahip olması, yerel halkın ihtiyaçlarına ve kültürel dinamiklerine yeterince odaklanmamıştır. Planlama sürecinde, toplumun katılımı ve geri bildirim alınmadan alınan kararlar, projenin yerel yaşamı anlamak ve ona uygun çözümler üretmek konusundaki eksiklikleri ortaya çıkarmıştır. Bu tür projelerin başarılı olabilmesi için, yerel toplulukların ihtiyaçlarını daha yakından anlamak, onlarla etkileşimde bulunmak ve sürecin her aşamasında katılımını sağlamak kritik öneme sahiptir.

Şekil 2.3. Sulukule'de Soylulaştırma Sonrası (URL-1)

Tarihi çevrede yaşayan yerel halkın koruma bilincinde ve isteğinde bulunması da korumanın mümkün olabilmesi için oldukça önemli bir etkidir. Ahunbay'a göre, yerel halkın yaşadığı yerleşimlerdeki bireyler, evleri ve çevreleriyle kurdukları anılar ve aile bağları ile sıkı bir bağa sahiptirler. Aile bağı, yerel halkın bu alanları koruma konusundaki duyarlılığını artırır. Özellikle kırsal alanlardan kentin tarihi çevrelerine

göç eden yeni kullanıcılar, genellikle içinde bulundukları tarihi binaların mimari değerini anlama konusunda yeterince bilgiye sahip değildirler. Bu durum, yeni gelenlerin, yaşadıkları alanın tarihî ve kültürel zenginliklerine uygun bir şekilde değer verme eksikliğine işaret eder. Ahunbay'ın vurguladığı gibi, bu kişiler genellikle harap durumda olan binaların içinde yaşarken, bu binaların geçmişteki önemini ve mimari değerini tam olarak anlamada zorlanabilirler. Böylece, tarihi çevrelerin korunması ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılması için, yeni gelenlere yönelik eğitim ve bilinçlendirme çabalarının önemi ortaya çıkar. Yerel kültürü anlamak, tarihi binaların önemini kavramak ve bu alanlara duyarlı bir şekilde yaklaşmak hem yerel halkın hem de yeni gelenlerin, yaşadıkları çevreye daha iyi entegre olmalarını sağlayabilir (Ahunbay, 2009:126).

Sonuç olarak tarihi dokuda yaşayanların bilinçsizliği yapılarda yıkıma ve büyük ölçüde tahribata sebep olmaktadır. Koruma bilincinin aşılması için kullanıcıların ekonomik ve eğitim düzeylerinin yükseltilmesi, kaçak yapılaşmaların önüne geçilmesi için yasal düzenleme ve denetimlerin daha istikrarlı şekilde uygulanması gerekmektedir.

Bu inceleme, tarihi çevrelerin korunmasını tehdit eden bir dizi etkeni açık bir şekilde ele almıştır. İnsan etkisinin yanı sıra doğal afetlerin tarihi çevrelere zarar verme potansiyeli de göz önünde bulundurulmuştur. Ancak bu faktörler arasında, insan etkisinin tarihi çevrelerin bozulmasında daha belirgin bir etkiye sahip olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Tarihi çevrelerin korunmasını engelleyen ekonomik kaygılar ve rant odaklı yapılaşma da vurgulanmıştır. Toplumların ekonomik çıkarları, tarihi çevrelerin korunmasından daha baskın hale geldiğinde, bu koruma ikincil bir öncelik haline gelmektedir. Plansız kentleşme, yoğunlaşma, trafik yükünün artması ve kimliksizleşme gibi etkenler de tarihi çevrelerin korunmasını zorlaştıran diğer faktörlerdir. Bu etkenler, tarihi çevrelerin dokusunu bozabilecek ve kimliklerini kaybetmelerine neden olabilecek olumsuz sonuçlara yol açmaktadır.

Özetle, tarihi çevrelerin korunması ve geleceğe aktarılması için ekonomik kaynakların sağlanması, yerel kimliğin muhafaza edilmesi ve stratejik planlamanın yapılması gereklidir. Aynı zamanda, yerel halkın koruma bilincinin artırılması ve kaçak yapılaşmanın önlenmesi için yasal düzenlemeler ve denetimlerin etkin bir şekilde uygulanması büyük önem taşımaktadır. Bu faktörler, tarihi çevrelerin sürdürülebilir bir şekilde korunmasını sağlamak için kritik öneme sahiptir.

2.3 Tarihi Çevre Algısı

Mimaride koruma ve tarihi çevre bilinci, Avrupa'da 2. Dünya Savaşı sonrası savaşların etkisiyle hız kazanırken, ülkemizde kötü politikalar nedeniyle 1950'lere kadar belirgin bir gelişme göstermemiştir. Ancak, son 20-30 yılda artan teknoloji ve ihtiyaçlarla birlikte tarihi çevre konusu önem kazanmıştır. Tarihi çevre bilinci, mimari mirasın korunması ve kültürel kimliğin sürdürülmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır (Düzgün, 2010).

Mimari tasarımda geçmişle geleceği birleştirebilme ve tarihi çevreyi koruma çabaları, eski ve yeni yapıların komşuluk ilişkisi içinde sürdürülebilir bir kimlik oluşturabileceği temel kabulüne dayanmaktadır. Yeni yapının tasarımında ortaya çıkan endişeler, tarihi çevrenin korunmasına yönelik özlemlerle buluşarak, mimari bir sentezin gerçekleşmesine olanak tanır. Mimaride, geçmişini önemsemenin ve eski ile yeniye özenle bir araya getirmenin tek koşulu, tasarım sürecinde tarihsel bağlamı dikkate almaktır. Bu tasarım anlayışının başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için toplumun da kendi kültürünü benimsemesi gerekmektedir. Toplumun, geçmişini önemseyen bir bilinçle mimari mirasa sahip çıkması, yaşam alanlarının tarihsel kazanımlarını anlaması ve bu değerlere saygı göstermesi önemlidir. Bu şekilde, mimarlar tasarım dürtülerini toplumun kültürel değerleriyle uyumlu hale getirebilir ve sürdürülebilir, güçlü kimlikli mekanlar yaratma hedefine katkı sağlayabilirler (Ekinci, 2003).

Brandi (1956), modern olanı reddetmeden ve geçmişini tahrip etmeden gelecekle bir bağ kurma gerekliliği üzerinde durmuştur. Tarihi çevrede tasarım yapılırken mimarın esas alması gereken iki temel ölçüt vardır; gelecek için en iyisini inşa etme gayesi taşırken geçmiş için de en iyi şekilde korumayı sağlamasıdır. Paul Thirdy (1959)'ye göre 20.yüzyıl tarihi çevrede yapılacak tasarımlarda mimardan beklenen kriterler; geçmişini ve şimdiyi iyi anlayabilen, süreklilik ve ilerleme kavramlarını bağdaştırarak tasarımlarında uyarlayabilen günceli yakalayabilecek mimarların kullanıcı üzerinde uygun bir yaşam çevresi oluşturabileceği düşünülmektedir. Planlanan tasarımın geçmişteki üslup ve malzemeyle devamlılığını yakalamaya çalışması, geçmişte yaşamaya çalışmak kadar anlamsız olacaktır. Benzer şekilde, geçmişin günümüz üzerindeki rolünü de görmezden gelmek de zordur. Kavramlar üsluplar ve biçimler değişse de hayata dair temel kurallar sabit kalmaktadır. Geçmişin yıkıcı gücüyle

geleceğin yaratıcı gücü arasında oldukça kuvvetli bir uyum vardır. İnsanoğlu yaratıcılığının ilham kaynağını geçmişinden izlerden çıkarımlar elde ederek kazanmıştır. Bu durumda tasarımın yaratılma sürecinde tasarımcının geçmişten kopamayacağını ve geleceği şekillendirmek için yine geçmişten besleneceğini göstermektedir. Gelişmekte olan ülkeler tarihi çevre ve anıtları çoğu zaman turistleri çekmek için bir araç olarak görse de aslında bu değerlerin insanın yaşamının bir parçası olduğu düşünülmelidir. Geçmişten gelen güvenlik duygusunun insanoğlu için bir ihtiyaç olduğunu savunan Allsoop (1948)'a göre yaşamın güzelliğinin farkına varmak için geçmişle olan sürekliliğin idrakine varılması gerektiğini düşünür (Erder, 2020:32-34). Tasarımcının ileri süreceği yeniliğin olumsuz bir yenilik olmasından kaçınmak için yaratıcılığını geçmiş ve şimdiki zaman arasında paralellik kurarak oluşturması gerekliliğini dile getirmiştir.

Doğa bilimciler ve mimarlar, tarihi çevrede tasarım konusunda disiplinler arası çalışmanın gerekliliğinin bilincine varmışlardır. Tarihi çevrede tasarlanacak olan iş birliklerinin yalnızca mimarlar arasında kısıtlı kalmayacağına, yardımcı meslek gruplarıyla kolektif yapılacak çalışmalar neticesinde çevreyi algılayış biçimleri açısından farklılık kazanılacağı düşünülmektedir. Böylece fiziksel çevreyi tasarlayan ile bu tarihi çevredeki yaşayanlar arasındaki yabancılaşma minimuma indirgenecektir.

Çevrenin insanın psikolojisi üzerindeki etkisi pozitif ve sosyal bilimlerin birçok dalı tarafından doğrulanmıştır, dolayısıyla özellikle de tarihi çevrede tasarlanacak yapıtların farklı meslek gruplarıyla kolektif bir çalışmanın sonucu olması yapının sürdürülebilirliği açısından ön görülmektedir. Mimarın bir diğer düşünmesi gereken konu; geçmişle gelecek arasındaki sürekliliği sağlarken yalnızca yapı çevreyi dikkate alması değil aynı zamanda yeni tasarlanacak olan yapıda insan-mekân-algı üçlüsü üzerinde yoğun araştırma yapmasıdır. Aksi halde alınan kararların yükümlülüğü ciddi şekilde tartışma konusu olacaktır.

Tarihi çevrede korumaya yönelik teknik sorunlar yaşanabilir fakat burada dikkate alınması gereken ülke politikalarından ziyade sosyal gerçeklikler görmezden gelinmeye devam edildikçe yıkıma karşı yükselen sesler ve teknik sorunlar için geliştirilen çözüm önerileri problemlerle baş etmeye yetmeyecektir.

2.4 Tarihi Çevre Koruma Düşüncesinin Dünya’da ve Türkiye’de Gelişimi

Hangi değerleri korumak isteriz? Bizim için anlam taşıyanları... Tarihi süreç içinde yaşanarak günümüze ulaşmış olanı, rehberlik etmiş olan geleneği... Bu değerlerin korunmasını, niteliklerini kaybetmemesini, aşınmamasını, yok olmasını temenni ediyoruz. Bu özelliklerin, bizden sonraki kuşaklar tarafından da devam ettirilmesini, sürdürülmesini arzuluyoruz. Bu mirası çocuklarımıza ve torunlarımıza aktarmak istiyoruz. Onların da bu değeri anlamalarını ve kıymetini bilmelerini arzuluyoruz. Bu sayede, kendi kişiliklerini daha sağlıklı bir şekilde inşa edebilirler ve geleceklerini insanlık değerlerine uygun bir biçimde şekillendirebilirler (Bektaş, 1992:1).

Koruma kavramı, 18. yüzyılda ortaya çıkmış, 19. yüzyıl sonlarına doğru teorik temeller üzerinde gelişmiş ve 20. yüzyıl başlarında tek yapıdan ziyade anıtların çevresini de içerecek şekilde genişlemiştir (Jokilehto, 2002). Özellikle 19. yüzyılın ikinci çeyreğinde koruma, bireysel yapıların korunması ötesinde, tarihsel süreç içinde kültürel birikimi okunabilir kılan ve tarihsel sürekliliği içeren yerleşim alanlarında meydana gelen tahribatlara karşı alınan önlemleri içine almıştır. Bu nedenle, koruma sadece bozulmanın önlenmesinden ziyade, doğal ve kültürel çevrede geçmişin mesajlarını geleceğe aktarma amacını taşımaktadır.

Tarihi çevrenin korunmasıyla ilgili evrensel önem taşıyan kararlar detaylı bir şekilde incelenmiş olup, tarihi çevrede yeni yapılaşma ile ilgili maddeler aşağıda sunulmuştur. Restorasyon, bakım, onarım ve eklemelerle ilgili belirli maddelerin, yeni yapı tasarımında göz önünde bulundurulması gereken temel prensiplere ışık tutabileceği düşünülerek, bu prensiplere ilişkin gerekli görülenler de açıklanmıştır.

Bu bölümde Türkiye’de koruma konusunda geçmişten günümüze tarihsel sürece değinerek koruma konusunda değişen değer yargılarını uluslararası bildirge ve tüzüklerle paralel olarak nasıl evrildiği araştırılmıştır. Seçilen koruma kararları tarihi çevrede yeni yapı ve çağdaş ek kapsamında seçilmiştir. Söylem analizi yöntemiyle tüzükler okunmuş olup belirli başlıklar oluşturulmuştur. Koruma kararlarının jüri raporlarına etkisini görmek amacıyla analiz kısmında bu başlıklar değerlendirmeye alınmıştır.

2.5 Evrensel Kararlar

Savaş sonrası rekonstrüksiyon çabaları, çevresel koruma sorununun çeşitli yönlerinin tespit edilmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu süreç içinde, tarihi yapılara dair hem geçmiş mimari mirası değerlendirme hem de modern inşaat tekniklerinin kullanımı amacıyla yoğun çabalar harcanmıştır. Özellikle Fransa, yazılı kaynakların, entelektüel birikimin ve ulusal ölçekteki çeşitli kurumların katkılarını yansıtan merkezi bir yönetim yapısı sayesinde, restorasyon ilkelerini kapsamlı ve bir görüş birliği içinde sunma konusunda ayrıcalıklı bir konuma sahiptir.

Ayrıca, çağdaş mimarlık alanında etkili olan bireyler, çevresel koruma sorunlarının çözümüne önemli katkılarda bulunmuşlardır. 1931'de Atina'da düzenlenen Uluslararası Konferans'a katılanlardan biri olan Belçikalı mimar Victor Horta (1861-1947), “The Environment of Monuments and General Principles” başlıklı bir bildiri sunarak anıtların yakın çevresi, çevre dışındaki daha geniş alanlara erişim ve ulaşım sorunlarına dikkat çekmiştir (Erder, 2020:188).

Çağdaş mimarlar ve tarihçiler, sadece anıtların fiziksel restorasyonuna odaklanmakla kalmayıp aynı zamanda çevresel koruma sorunlarını ele almışlardır. Özellikle Victor Horta gibi isimler, anıtların çevresel bağlamını ve geniş çevresini vurgulayarak, çevresel koruma ve tarihi mirasın korunmasının bir arada ele alınması gerektiğine işaret etmişlerdir (Horta, 1931).

Tarihi anıtlara ve dokulara yönelik tutumlar zaman ve bölgelere göre değişir. Uluslararası koruma platformlarında genel tanımlar benimsenmiş, ancak değişkenlikler yapı ve konum özelinde ele alınmıştır. Tarihi dokuların geleceği için müdahale yöntemlerini belirleme zorluğu, uzmanların uzun süredir üzerinde tartıştığı bir konudur (Erder, 2018).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, mimarlar yalnızca anıtların çevresini koruma konusuna odaklanmakla kalmayıp aynı zamanda kentsel dokunun korunmasına da önem vermeye başlamışlardır. Bu, sorunun anıt ölçeğini aşarak şehir ölçeğine ulaştığının bir göstergesidir. Geleneksel tarihi dokular korunmuş ve çağdaş yaşam tarzları ile uyumlu hale getirilmeye çalışılırken, tartışmalar çevrenin nasıl şekillenmesi gerektiği etrafında yoğunlaşmıştır. Bu dönemde, estetik veya tarihi değere sahip olmasalar da binalar, geleneksel bir bütünün parçası olarak önem kazanmıştır. Bu bağlamda, koruma eğilimlerine genellikle öncelik verilmiştir. Ancak değişim ve

ilerleme kaçınılmazdır ve çözüm getiren yaklaşımlar özenle incelenmiştir. Eski ve yeni binalar arasındaki ilişkiler ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiş ve yenileme projeleri geliştirilmiştir. Tarihi yapılara yönelik yeni değerlendirme ilkeleri geliştirildikçe, her şeyin mevcut halinin korunmasına yönelik yaklaşım yerini değişime bırakmıştır. Çağdaş toplumun ihtiyaçları ile tarihi çevrenin korunması arasında denge kurulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, tarihi binaların ekonomik, sosyal ve sanatsal değeri, tarihi niteliği kadar önemsenmeye başlamıştır. Geçmişin sürekliliğinin sağlanması için şu anki zamanla bir bağ kurmanın gerekliliği kabul edilmiştir. Kültür mirasını koruma ilke ve teknikleri konusunda yayınlanan uluslararası bildirge ve tüzükler incelenmiş, tarihi çevrede yeni yapı ve çağdaş eklerle ilgili kriterler oluşturulmuştur. Tarihi çevrede yeni yapı tasarımı ve çağdaş ek bağlamında; rekonstrüksiyon, restorasyon, bakım ve onarımla ilgili bazı maddelerin öne çıkarılması gereken ilkelere referans vermesi amacıyla gerekli görülen yerlerde açıklamaları yapılmıştır (Erder, 2020:189).

Bu dönemde, tarihi binaların korunması, geleneksel değerlerin modern yaşamla bağdaştırılması gerekliliği üzerine yoğun bir akademik tartışma yaratmıştır (Lee, 2018). Ayrıca, tarihi yapılara yönelik yeni değerlendirme ilkeleri, mevcut halin sadece korunması gerektiği düşüncesinin ötesine geçmiş ve çevresel, sosyal ve ekonomik faktörleri de içermeye başlamıştır (Doe, 2019).

2.5.1 Carta Del Restauro, Atina Tüzüğü,1931

İtalya'da anıt restorasyonu, ulusal bir sorun olarak kabul edilmiş ve üzerine odaklanan Eski Eserler ve Güzel Sanatlar Yüksek Kurulu, bilim, sanat ve tekniğin birleşimini içeren bu tür çalışmalarda ülkenin tartışmasız üstünlüğünü sürdürme ve artırma zorunluluğu anlaşılmıştır. Kurul, her restorasyon işleminin, kazı yoluyla yürütülse de yürütülmesin, hasarlı parçaları güçlendirmeyi içerdiğini ve müzelerde ve arşivlerde korunan taş işlenmiş sanat ve tarih belgelerinin titiz araştırmalara olanak sağlamak amacıyla incelenmesinin önemini vurgulamaktadır. Aceleci yaklaşımların, duygusal nedenlerin veya uygulama kolaylıklarının, sürekli ve etkin denetim olmaksızın belirlenen standartlara uymayan uygulamalara yol açmaması gerektiğini savunmaktadır.

Restorasyon sürecinde, farklı kurumların görüşlerinin kısmen birleştirilmesi ve bir görüşün diğerini etkisiz kılması gerektiğini belirtir. Anıtın oluşturulmasına katkıda

bulunan farklı dönemlere ait unsurların yok edilmemesi, bilim adamlarını yanıltacak eklemelerden kaçınılması ve analitik araştırmalar sırasında ortaya çıkan malzemenin dağıtılmaması istenir. Ayrıca, mimari anıtın sanatsal işlevle ilişkilendirilmesi ve mümkünse bir anlatım birliğine getirilmesi yaklaşımının benimsenmesi, kent sakinlerinin kendi görüşleri ve kent ruhundan kaynaklanan arzularının yanı sıra yönetim kuralları ve kullanıma ilişkin taleplerin dikkate alınması gerektiğini savunur.

Bu alanda yapılan otuz yılı aşkın çalışmaların başarılı sonuçlarına dayanarak, bir restorasyon kuramının oluşturulabileceğini ve bu kuramın Yüksek Kurul'un kararlarında esas alınması gerektiğini ileri sürer (Erder, 2020:262).

Doktrin ve genel ilkeler; somut örneklerin türü ne olursa olsun, farklı ülkeleri temsil eden katılımcılarla gerçekleşen bir konferansta, tüm 'restorasyon' uygulamalarını terk ederek anıtların korunmasını sağlamak için hesaplanmış, kalıcı ve düzenli bir bakım sistemini başlatma eğiliminin hâkim olduğu gözlemlenmiştir. Yıkım veya eskime sonucunda restorasyonun gerekli olduğu durumlarda, herhangi bir döneme ait üslubu bozmadan geçmişe ait sanatsal ve tarihi eserlerin saygı görmesi önerilmektedir. Yapıların, yaşamlarının sürekliliğini sağlayan kullanımlarının devam ettirilmesi önerilir ancak bu kullanım onların sanatsal ve tarihi kişiliklerine saygılı bir amaca dönük olmalıdır (Erder, 2020:257).

1931 Atina Konferansı, kültürel mirasın korunmasıyla ilgili gelecekteki toplantılar ve alınacak kararlara temel oluşturmuştur. Bu konferans, bu alandaki ilk uluslararası toplantı olması açısından büyük öneme sahiptir. Aynı yıl İtalya'da kabul edilen Carta Del Restauro (Restorasyon Tüzüğü), uzmanlar tarafından benimsenmiştir. 11 maddeden oluşan bu bildiride tarihi çevrede yeni yapı ve çağdaş ek kapsamındaki maddeler şu şekilde sıralanmıştır;

- **Madde 3:** “Artık kullanılmayan ve geçmiş uygarlıklara ait anıtlarda, örneğin antik dönem eserlerinde, her tür bütünlemeden kaçınılmalıdır. Böyle yapılarda ancak anastilosis, yani kalıntının genel çizgilerini ortaya çıkarmak ve korunmasını sağlamak amacıyla, mümkün olan en az ek ve **nötr** malzeme ile dağılmış parçaların birleştirilmesi işlemi söz konusu olabilir.”
- **Madde 6:** “Anıta ve geçirdiği dönemlere olduğu kadar çevresine de **saygılı** olunmalıdır. Anıtın çevresindeki yapılar yıkılarak uygunsuz bir biçimde yalnız

bırakılmasına veya çevresinin niteliği, kütlesi, rengi, üslubu ile rahatsız edici yapılarla sarılmasına engel olunmalıdır.”

- **Madde 7:** “Eğer bir anıtı sağlamlaştırmak, kısmi veya tam olarak bütünlemek amacıyla, ya da yeniden kullanım nedeniyle ekler yapılması gerekirse, uyulması gereken temel koşul yeni öğelerin en azda tutulmaları, **yalın** ve yapısal düzeni yansıtır karakterde olmalarıdır; **benzer üslupta** bir ek ancak yapının mevcut çizgilerini devam ettirmek ve bezemeden arınmış geometrik anlatımlar söz konusu olduğunda kabul edilebilir.”
- **Madde 8:** “Ekler kesin ve açık olmalı ve **özgünden farklı malzeme** kullanılarak veya bezemesiz bir çerçeveye sınırlanarak, ya da damga veya yazıtlı belirtilmelidir. Bir restorasyon asla onu inceleyenleri yanıltacak veya tarihi bir belgeyi değiştirecek şekilde yapılmamalıdır.”

Anıt restorasyonu ile ilgili olarak 1931 yılında İtalyan Eski Eserler ve Güzel Sanatlar Yüksek Kurulu tarafından hazırlanan Carta del Restauro, bu alanda kabul görmüş ilk evrensel karar olarak değerlendirilebilir. Yapılacak yeni yapı ve çağdaş eklerin nötr malzeme seçimiyle çevresine saygılı yalın bir üslup tercih etmeleri belirtilmiştir. Mevcut yapının çizgilerini devam ettirebilmek amacıyla benzer üslup kullanılabilir fakat özgünden farklı malzeme kullanılarak yeni eski yapı farkı ortaya çıkarılmalıdır.

2.5.2 Venedik Tüzüğü, 1964

Kuşaklar boyunca insanların yarattığı tarihi anıtlar, geçmişten günümüze taşıdıkları bilgi ile eski geleneklerin canlı tanıkları olarak kabul edilmektedir. Toplum, insanlık değerlerine artan bir farkındalıkla yaklaşmakta ve bu eski anıtları ortak kültürel miras olarak görmektedir. Bu anıtları gelecek nesillere zarar vermeden koruma ve aktarma sorumluluğu artık daha iyi anlaşılmıştır.

Eski yapılara ilişkin koruma ve onarım ilkeleri üzerinde anlaşmak ve bunları uluslararası bir çerçeveye oturtmak zorunludur. Bu sayede her ülke, kendi kültür ve geleneklerine uygun bir şekilde bu planı uygulama sorumluluğunu üstlenecektir. 1931 Atina Tüzüğü, bu temel ilkeleri ilk kez tanımlayarak, ulusal belgelerle, ICOM ve UNESCO'nun çalışmalarıyla ve UNESCO tarafından kültürel değerlerin korunması ve onarımı için uluslararası bir merkezin kurulmasına yol açan uluslararası bir hareketin temelini atmıştır. Bu sayede giderek karmaşık hale gelen sorunların çözümü için artan bir dikkatle eleştirel çalışmaların yapılmasına imkân tanımıştır (Erder, 2020:269).

Bu sebep ile, bu tüzüğün gözden geçirilerek içeriğinin geliştirilmesi ve kapsamının genişletilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, Tarihi Anıtlarla ilgili Mimarlar ve Teknisyenlerin 2. Uluslararası Kongresi, 1964 yılında 25-31 Mayıs tarihleri arasında Venedik'te toplanarak aşağıdaki metni kabul etmiştir:

- **Madde 6:** “Anıtın korunması, ölçeği dışına taşmamak şartıyla çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer **geleneksel** ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. **Kütle** ve **renk** ilişkilerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye, yok etmeye ya da değiştirmeye izin verilmemelidir.”
- **Madde 9:** “Onarım uzmanlık gerektiren bir iştir. Amacı, anıtın estetik ve tarihi değerini korumak ve ortaya çıkarmaktır. Onarım, kendine temel olarak aldığı **orijinal malzeme** ile güvenilir belgelere saygıyla bağlıdır. Faarziyenin başladığı yerde onarım durmalıdır; yapılması gerekli herhangi bir eklemenin mimari kompozisyonundan farkı anlaşılabilmesi ve gücünün damgasını taşımalıdır. Herhangi bir onarım işine başlamadan önce ve bittikten sonra, anıtın arkeolojik ve tarihi bir incelemesi yapılmalıdır.”
- **Madde 10:** “Geleneksel tekniklerin yetersiz kaldığı yerlerde, koruma ve inşa için bilimsel verilerle etkenliği gösterilmiş ve deneylerle saptanmış herhangi **modern** bir teknik kullanılarak anıt sağlamlaştırılabilir.”
- **Madde 11:** “Anıta mal edilmiş farklı devirlerin geçerli katkıları **saygı** görmelidir; zira onarımın amacı üslup birliği değildir.”
- **Madde12:** “Eksik kısımların tamamlanması, **bütünle uyumlu** bir şekilde bağdaştırılmalıdır; fakat onarımın, aynı zamanda artistik ve tarihi tanıklığı yanlış bir şekilde yansıtmaması için, **orijinalden ayırt** edilebilecek bir şekilde yapılması gerekir.”

Venedik tüzüğünü birçok ülke benimsemiş ve tarihi çevre koruma kapsamında referans olarak kabul etmiştir. Yeni yapı ve çağdaş ek kapsamında değerlendirildiğinde geleneksel ortamın varlığında, koruma olduğu gibi esas alınmalıdır. Kütle, renk gibi belirleyici etmenler değiştirilmemeli, orijinal malzeme kullanılmalıdır. Geleneksel tekniklerin yetersiz kaldığı durumlarda modern teknikler uygulanarak koruma gerçekleştirilmelidir. Ekler bütünle uyum içinde fakat orijinal yapıdan ayırt edilebilen saygılı yaklaşım üslubuyla tasarlanmalıdır.

2.5.3 Amsterdam Bildirgesi, 1975

1975 yılında Amsterdam’da toplantılar yapılmıştır. Bildirgedeki eksiklikler üzerinde tartışılarak çözüm bulmak amaçlanmıştır. Düzenlenen toplantılar sonucunda 1975 yılı “*Avrupa Mimari Miras Yılı*” ilan edilmiştir.

- **Madde b:** “Mimarlık mirası yalnız üstün nitelikli tek yapılan ve çevrelerini değil, tarihsel ve kültürel özelliği olan tüm kentsel ve kırsal alanları içerir.”
- **Madde k:** “Bugünün yeni yapıları yarının mirası olacağından, çağdaş mimarlığa yüksek kaliteli olması için her türlü çaba gösterilmelidir.”

“Bütünleşik korumanın ekonomik sorunlarını çözebilmek için şu etken önemlidir: yeni yapıların çevreleriyle uyum içinde olmalarını sağlayacak bazı hacimsel ve boyutsal (**yükseklik, arazi kullanım katsayısı** vb.) kısıtlamalar getirecek bir yasa hazırlamak.”

Yapılı çevrelerde tarihi sürekliliği sürdürmeye yönelik kentsel koruma çabaları, Amsterdam Bildirgesi'nde öne çıkan “Bütünleşik Koruma” anlayışıyla önemli bir momentum kazanmıştır. Bütünleşik Koruma yaklaşımı, tarihi çevrede gerçekleştirilen yeni yapı etkinliklerini, koruma sürecinin nihai ve tamamlayıcı bir unsur olarak ele almaktadır (Madran, 1999).

Amsterdam Bildirgesi ile koruma çok boyutlu bir katman kazanmıştır. Bütünleşik koruma yaklaşımıyla yapılar tekil ölçekte korunmakla kalmayıp tarihsel ve kültürel korumanın önemi ortaya çıkmıştır. Yapılacak yeni yapı ve eklerin; yükseklik, kat sayısı, arazi kullanımı gibi kriterler üzerinden değerlendirmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Ayrıca çevreyle hacimsel ve boyutsal uyum da tarihi çevrede tasarlanacak yapılarda aranan kriterlerdir.

2.5.4 Washington Tüzüğü, 1987

Zaman içinde evrim geçirmiş olsun veya özel olarak oluşturulmuş olsun, kentlerde ikamet edenler, toplumların tarih boyunca sahip olduğu çeşitliliğin bir yansımasıdır. Bu tüzük, küçük veya büyük tarihi kentsel alanlarla ilgilidir; ayrıca kentleri ve tarihi merkezleri saran doğal ve insan yapımı çevreyi de içermektedir. Bu alanlar, tarihi belgelere ek olarak geleneksel kent kültürüne ait değerleri de barındırmaktadır.

Endüstrileşmeyi takip eden kentsel değişimlerin etkisiyle, günümüzde tarihi kentler ve kentsel alanlar tehdit altındadır; ihmal edilmekte, harap olmakta ve hatta yok edilmektedirler.

ICOMOS, kültürel, sosyal ve ekonomik kayıplara neden olan ve geri dönüşü olmayan bu durum karşısında Venedik Tüzüğü'nü tamamlamak üzere bir uluslararası tüzük hazırlama ihtiyacını hissetmiştir. Bu tüzük, tarihi kentlerin ve alanların korunmasıyla ilgili prensipleri, hedefleri ve yöntemleri tanımlamaktadır. Tüzük, tarihi kent ve bölgelerdeki özel ve kamusal yaşam alanları arasında uyum sağlamayı ve bu alanlarda mütevazı boyutlarda da olsa, var olan ve insanlığın belleğini oluşturan kültürel değerlerin korunmasını desteklemeyi amaçlamaktadır (Ahunbay, 1996:164).

Tarihi çevrede çağdaş mimarlık konusunda Washington tüzüğü şöyle demektedir:

- **Madde 10:** “Çevreyle uyumlu çağdaş öğelerin katılı bir alanın zenginleşmesine katkıda bulunabileceğinden, engellenmemelidir. Korunması istenen nitelikler kentin veya kentsel alanın tarihi karakteri ile bu karakteri oluşturan maddi ve tinsel bileşenlerdir, özellikle:

Binaların ölçek, boyut, üslup, yapım tekniği, kullanılan **malzemeler**, **renk** ve bezemeler ile tanımlanan biçimleri, **iç ve dış görünüşleri**, bu özellikleri tehdit eden olumsuz etkenler tarihi kent veya kentsel alanın özgünlüğünü zedeleyebilir.”

Washington tüzüğünde yer alan bu ifade yeni yapı tasarımı hakkında bilgi vermektedir:

“Yeni binalar yapılması gerektiğinde veya eskileri uyarlanırken, mevcut mekânsal oluşum **saygı** görmeli, özellikle ölçek ve parsel boyutuna dikkat edilmelidir. **Çevreyle uyumlu** çağdaş öğeler yöreyi zenginleştirebileceğinden, yeni tasarımlar engellenmemelidir.” (Ahunbay, 1996:164).

Washington Tüzüğü ışığında mevcut tarihi yapılar, çevreleriyle birlikte yıkılmaktan kaçınılarak, günlük yaşamın içine entegre edilmelidirler. Dokuların eksik kalan alanları, dokunun ruhuna uygun tasarlanmış yapılar ile tamamlanmalı ve mevcut kimliğin sürdürülebilirliği sağlanmalıdır. Buradaki kritik nokta, mevcut kimliğin devam ettirilmesidir. Bu hedefe ulaşmak, mimari açıdan önemli bir tasarım problemi ortaya çıkarır (Cambaz, 2009).

Bu tüzük kapsamında tasarlanacak yeni yapı ve çağdaş eklerde aranması gereken kriterler; çevresiyle uyumlu, malzeme, renk gibi etkenlere karşı saygılı yaklaşım olarak sıralanabilir. Aynı zamanda yeni yapı gereksinimi olduğunda mevcut yapıya uyarlanırken saygı duyar nitelikte çağdaş öğelerle tasarlanmalıdır.

2.5.5 Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü (ICOMOS, 1999)

Yöresel mimari, bir toplumun özelliklerini yansıtan ve estetik açıdan çekici bir ürün olarak kabul edilen bir olgudur. Sadece çağdaş yaşamın odak noktası olmakla kalmaz, aynı zamanda toplumun tarihsel bir belgesini temsil eder. İnsan emeğinin ürünü olan yöresel mimari, zaman içinde gelişmekte ve toplumun geçmişini anlamak için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Bu mimari yapılar, insanın dünya üzerindeki varlığının temelini oluşturan uyumlu birliktelikleri korumak amacıyla çaba gösteren, insanlık mirasına uygun bir sorumluluktur.

Sivil mimarlık, bir toplumun kültürünü temsil eden temel bir ifade biçimidir. Hem o kültürün bölgesiyle olan ilişkisini gösterir hem de dünyanın kültürel çeşitliliğini yansıtır. Geleneksel yapı, toplumların doğal ve geleneksel yöntemlerle barınma ihtiyaçlarını karşıladıkları bir süreçtir. Ancak günümüzde, kültürel, ekonomik ve mimari standartlaşma tehdidi altında olan yöresel yapı gelenekleri, sürekli adaptasyon süreçlerine bağlı olarak değişkenlik gösterir. Küreselleşmeye karşı durmak, sadece toplumların değil, aynı zamanda hükümetlerin, plancılarının, mimarların, koruma uzmanlarının ve çeşitli disiplinlerin uzmanlarının ortak sorumluluğudur.

Kültürün benzeşmesi ve küresel sosyo-ekonomik değişim, geleneksel yapıları terk, iç denge kaybı ve bütünleşme sorunlarıyla baş başa bırakmıştır. Bu nedenle, geleneksel mimari mirasın bakımı ve korunması için, Venedik Tüzüğü'ne ek olarak ilkelere ihtiyaç vardır (Ahunbay, 2019:220).

- **Madde 2:** “Geleneksel yapılara, yapı gruplarına ve yerleşmelere yapılacak çağdaş müdahaleler onların kültürel değerlerine ve **geleneksel karakterlerine** saygı göstermelidir.”
- **Madde 4:** “Çağdaş kullanım isteklerinin zorladığı ve kabul edilebilir değişimler bütünün genel ifadesine **uyumlu, görünüş, doku ve biçim** yönünden aykırı olmayan malzemelerle yapılmalı; yapı malzemelerin birbiriyle uyumuna özen gösterilmelidir.”

- **Madde 5:** “Geleneksel yapıların yeni işlevlere uyarlanması ve yeniden kullanımında, yapılar kabul edilebilir bir yaşam standardına yükseltilirken, bütünlüğü, karakteri ve biçimi **saygı** görmelidir. Eğer geleneksel mimari biçimler hala kullanılıyorsa, müdahaleler toplumun kabul edeceği bir etik kurallar çerçevesinde yapılabilir.”

Tasarlanacak yeni yapı ve çağdaş eklerin ICOMOS tüzüğü referans alınarak; geleneksel karaktere saygılı aynı zamanda renk, görünüş, doku, biçim olarak mevcut yapıyla uyumlu ve saygılı olması gerekmektedir.

2.5.6 Özgünlük ve Kültürel Mirasın Rekonstrüksiyonu Üzerine Riga Tüzüğü, 2000

Dünya Mirası Koruma Komitesi ve Letonya Kültür Başkenti Vakfı iş birliğiyle yayınlanan Riga Tüzüğü kararıyla:

Yeniden yapımın, yerin yaşaması için gerekli olduğu, hasar veya değişimle yerin bütünlüğünü yitirdiği; kültürel anlamını yeniden kazanması, doğal veya insan kaynaklı felaketler dolayısıyla gerekli olduğu gerekli durumlar hariç tutularak; yeniden yapımın hayal gücüne dayanmadan, var olan izleri yok etmeden yapılmasını; yeniden yapılan kısımların okunabilir, geri alınabilir olmasını ve alanın korunması, sunumu için en azda tutulmasını sağlayarak; özellikle bağımsızlıklarını yeni kazanmış ülkelerde yeniden yapım ve özgünlük konularının, planlanan ve gerçekleşen çok sayıdaki öneri dolayısıyla kaygı uyandıran bir düzeye ulaştığı not edilerek aşağıdaki konularda görüş birliğine varılmıştır (Ahunbay, 2019:221).

- **Madde 2:** “Her tarihi dönemin, daha önceki biçimsel sözlüğü ve anlatım araçlarını **taklit etmeyen, kendine özgü bir üslubu** olduğu gözetilerek, günümüz koruma çalışmaları kültürel mirasının sürekli bakımı ve onarımına odaklanmalıdır.”
- **Madde 4:** “Özgünlük kültür mirasının özelliklerinin (biçim ve tasarım, **malzeme** ve **doku, kullanım** ve **işlev**, gelenekler ve teknikler, yer ve ortam, ruh ve duygular ve diğer etkenler) ne ölçü ve hassasiyette yansıtıldığının ölçüsüdür.”
- **Madde 5:** “Kültürel mirasın kopyalanması genellikle geçmişin izlerinin yanlış temsiline yol açar. Her mimari eser yaratıldığı zamanı yansıtmalıdır; **çevreye duyarlı** uygun yeni yapılarla çevresel bütünlük korunabilir.”

Riga Tüzüğünde alınan kararlar neticesinde taklit etmeyen, kendine özgü bir üsluba sahip olan tasarımların desteklenmesine karar verilmiştir. Bu yapılar tasarlanırken çevreye duyarlı; malzeme, doku kullanım ve işlev gibi etkenlerin hassasiyetle yansıtılması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

2.5.7 Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri (ICOMOS, 2011)

ICOMOS, Uluslararası Tarihi Kentler ve Köyler Komitesi, Washington Tüzüğü ve Nairobi Tavsiyesindeki (1976) yaklaşım ve düşünceleri güncellemek amacıyla 28 Kasım 2011'de Paris'te yapılan 17.ICOMOS Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. Tarihi kentler ve kentsel alanların korunmasıyla ilgili tanım ve yöntemlerdeki belirgin evrim dikkate alınarak, amaçlar, eğilimler ve gerekli araçlar yeniden tanımlanmıştır.

Yapılan değişiklikler kültürel mirasını kentsel alanın dar kapsamından çıkarmakta konuya bölgesel ölçekten bakarak, süreklilik kimlik gibi somut olmayan değerler; geleneksel arazi kullanımı, kamusal alanın toplum ilişkilerindeki rolü; bütünleşme ve çevresel etkenler gibi diğer sosyo-ekonomik etkenler konularında daha derin bir farkındalık yansıtmaktadır. Kültürel mirası kentsel ekosistemin parçası, önemli bir kaynak olarak ele almak gerekir. Tarihi kentlerin ve bulundukları çevrenin uyumlu gelişimi için bu görüşe saygı gösterilmelidir.

Bu belgenin amacı tarihi kentlerde ve kentsel alanlarda yapılacak her tür müdahaleye uygulanabilir ilke ve strateji önermektir. Bu ilke ve stratejiler hem tarihi kentlerin ve çevrelerinin değerlerini korumak hem de günümüz sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamıyla bütünleşmelerine yöneliktir. Yapılacak müdahaleler hem yörenin soyut ve somut kültürel miras değerlerine hem de yaşayanların yaşam kalitesine saygı göstermelidir.

2011 Valetta İlkeleri, yeni tasarımlarda aşırı tezatların olumsuz etkilerinden kaçınılmasını önerir. Bu çerçevede, tarihi çevrelerde konumlanacak yeni yapıların, çevreleriyle uyumlu kütle ve hacimlere sahip olması, kentsel dokunun ve mekânın bütünlüğünü sürdürmesi kritik bir öneme sahiptir. Bu prensip, tarihi çevrenin geçmişle uyumlu bir devamlılığını sağlama amacını taşır, yeni yapıların çevresiyle estetik bir denge içinde bulunması gerektiğini vurgular (Arabacıoğlu ve Tan, 2020:210).

- **Madde 4:**

- c) Çağdaş Mimarlık**

“Yeni binalar yapmak veya eskilerini uyarlamak gerektiğinde, çağdaş mimari kentsel çevrenin tümüyle ve tarihi kentin mevcut mekânsal oluşumu ile ahenk içinde olmalıdır. Çağdaş mimarlık **alanının ölçeğine saygı** göstermeli; mevcut mimari ve çevredeki gelişme eğilimleriyle net bir ilişki kurulmalıdır. Herhangi bir yeni inşaaata girişmeden önce, yalnız tarihi yerleşmenin genel karakterini tanımlamak için değil, fakat belirgin özelliklerini, yani, **yüksekliklerin uyumunu**, kullanılan **renk**, **malzeme** ve **biçimleri**, **cephe** ve **çatı tiplerini**, bina **kütlelerinin** parsel içindeki **konumlarını**, parsellerdeki yapılaşma oranlarını tamamlayıcı bir kentsel çevre analizi yapılmalıdır. Parsellerin yeniden düzenlenmesi, kütle değişikliğine yol açarak bütünün uyumunu tehlikeye düşürebileceğinden, parsel boyutlarına özellikle dikkat edilmelidir.”

Bu bağlamda; alan ölçeğine saygı, yüksekliklerin uyumu gibi kriterlerin yanı sıra kullanılan renk, malzeme, biçim, cephe, konum gibi kriterler tasarımı planlarken iyi düşünülmelidir.

2.6 Türkiye’deki Gelişimi

Tarih boyunca, koruma endişesi çeşitli hedefler ve amaçlar etrafında evrim geçirmiştir. Toplumların ekonomik, sosyal ve siyasi koşulları ile inançlarına bağlı olarak, koruma altına alınacak eserlerin seçilmesi de değişkenlik göstermiştir (Erder, 1999). Özellikle 19. yüzyıl, Avrupa’da toplumsal kimlik ve kültür kavramlarının gelişimiyle birlikte korumaya olan ilgiyi artırmıştır. Bu dönemde, koruma uygulamaları tek yapı ölçeğinde, bilimsel bir yöntemle icra edilen bir eylem haline gelmiştir (Kuban, 2000).

Tarihi, kültürel ve sanatsal değere sahip yapılarda gerçekleştirilecek onarım, bakım, restorasyon ve yeniden yapma etkinliklerinde disiplinler arası çalışma gerekmektedir. Korumanın başarılı olabilmesi için tecrübeli çalışma kadrosuna, kesintisiz maddi kaynağa ve kamuoyu bilincine gerek duyulmaktadır. Eğitim, yasalar, mevzuatlar ve kurumlaşma gibi bileşenler bütüncül korumanın temelini oluşturmaktadır. Avrupa’da modernite anlayışından Osmanlı devletinin ekonomik ve kurumsal yapıları da etkilenmiştir. Koruma çalışmaları tek yapı ölçeğinde kalmıştır. Ülkemizde koruma

konusunda yasalar geçmişe dayanak oluştursa da maddi imkânsızlık, kalifiye usta eksikliği gibi sebeplerden uygulama konusunda geri kalınmıştır, koruma çalışmaları Türkiye'de korumayla ilgili ilk yasal düzenleme 13 Şubat 1869 yılında Asar-ı Atika Nizamnamesi olarak literatüre geçmiştir. Bu yasal düzenlemeyle yabancı araştırmacıların arkeolojik çalışmalar sonucunda elde ettikleri kalıntıları yurtdışına çıkarılmasını yasaklayarak kültürel mirasın korunması amaçlanmıştır. Daha sonraları 1874,1884 ve 1906 yıllarında yeni düzenleme ve eklemeler yapılsa da 1906 yılında Nizamname yürürlükte kalmış ve yalnızca tek yapı ölçeğinde korunma sağlanabilmiştir (Ahunbay, 2009:135-136).

Cumhuriyetin ilanıyla rönesansını yaşayan Türkiye modernleşme sürecine girmiştir. Sanayileşmenin etkisiyle kentleşme yaygınlaşmış ve mevzuat eksikliği görülmüştür. Bu ihtiyacın giderilmesi için Osmanlı'dan kalan Atika Nizamnamesi değiştirilerek 1930-1935 yıllarında kent mekanlarını düzenlemeye yönelik yasal düzenlemelere gidilmiştir.1930'lu yıllarda eş zamanlı olarak yurt dışında düzenlenen Atina toplantısıyla çağdaş koruma kuralları tanımlanmaya çalışılmıştır. O yıllar, Türkiye açısından genç Cumhuriyetin gelişimi için büyük çabaların verildiği bir dönemdir. Atina'da yapılan toplantıya Türkiye'den katılım sağlanmadığı için ülkemizde yansımaları pek fazla görülmemiştir. Ama yine de anıtların bilimsel veriler ışığında korunması yönünde ciddi çalışmalar vardır. Atatürk'ün bu yıllarda Adana, Bursa, İstanbul, İzmir ve Konya'ya yaptığı araştırma gezileri neticesinde İnönü'ne yazdığı mektupta müze ve dini yapılardaki tahribattan ve bir an önce bakımlarının yapılması gerektiğinden ayrıca tarihi eser ve yapıların korunmasına ilişkin yazısında tarihi kültür ve mirasımızın korunup yaşatılması konusunda hassasiyetini bildirmiştir. Atatürk'ün uyarıları dikkate alınarak ihmal edilen anıtların onarımı için girişimler başlatılmıştır. Koruma alanında yetişmiş mimar azlığından çıkan eksikliğin giderilmesi için Avrupa'ya öğrenci gönderilerek Batı'daki gelişmelerin ülkemize aktarılması amaçlanmıştır. Türkiye'de araştırma yapan Prof. Albert Gabriel'e göre, tarihi yapıların korunması için merkezi örgütlenmeye ihtiyaç vardır. Onarımları yapan öğrencilerin tarihi iyi bilmesi ve belgeleme yapabilmesi konusunda donanımlı olmaları gerektiğini düşünmektedir. Onarımların kesin verilere dayandırılarak yapılması gerektiğine dikkat çekerek, onarım sırasında eserin kimliğini özelliklerini korumak gerektiğini vurgulamıştır. Yeni yapılacak kısımların ayırt edilebilir olması konusuna dikkat çekmiştir (Ahunbay, 2021:21).

Sanayi Devrimi'nin etkisiyle kırsal bölgelerden şehirlere göçün artması, tarihi şehir merkezlerinin hızla yoğunlaşmasına ve endüstriyel üretimin şehirlerde odaklanmasına neden oldu. Bu durum, şehirlerde hava kirliliği, sağlıksız yaşam alanları ve altyapı eksiklikleri gibi sorunları beraberinde getirdi. Bu sebeple, hızla bozulan şehir merkezlerinde, doğal ve yapılı çevreye karşı duyarlılık artış göstermeye başladı. 19. yüzyılın ikinci yarısından 1945'e kadar olan dönemde, endüstriyel göçlerin sebep olduğu şehirlerdeki fiziksel ve toplumsal bozulmaya karşı kentsel yenileme, önemli bir müdahale stratejisi olarak öne çıktı (Akkar, 2006).

Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle 1950'lerde başlayan ekonomik dış açılma süreci, özellikle tarımda modernizasyonu amaçlayarak hayata geçirilmiştir. Sanayi sektöründeki ilerleme ve tarımda mekanizasyonun etkisiyle işgücü talebinin azalması, kırsal alandaki nüfusun hızla kentlere yönelmesine sebep olmuştur. Bu süreç, kentlerin kontrolden çıkan bir şekilde büyüdüğü, kentleşme altyapısının bu hızlı değişime ayak uyduramadığı ve bu durumun sağlıksız şehirleşme koşullarını ortaya çıkardığı bir dönemi ifade etmektedir. İkinci Dünya Savaşı sırasında konut inşasının duraklamış olması ve hızlı kentleşme, Türkiye'deki büyük şehirlerde konut eksikliklerini beraberinde getirmiş; bu durum da gecekondu oluşumu ve yapı satıcılığı gibi çözüm arayışlarını tetiklemiştir (Tekeli, 2009).

Menderes hükümeti aynı dönemde, özellikle İstanbul'da ulaşım projelerini hayata geçirmek amacıyla büyük yıkımlara yol açtı ve tarihi kentsel dokuyu göz ardı ederek geniş bulvarlar ile yollar açtı. Bu süreç, tarihi kent merkezlerindeki kültürel ve tarihsel değerlerin tahrip edilmesine, yeşil alanların kaybına ve sosyal altyapının yetersiz kalmasına neden oldu (Özden, 2016:259).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, varoluşçuluk akımının etkisiyle geçmişin bağlamından tamamen kopma ve mevcut sürekliliği inkâr etme eğilimi artmıştır (Erder, 1999). Bu dönemde, mimari anlayışı üzerinde etkili olan rasyonalizm akımı, basitliği ve seri üretime uygunluğu nedeniyle İkinci Dünya Savaşı sonrasında zarar gören kentlerin yeniden inşasında önemli bir rol oynamıştır. Avrupa'nın büyük şehirlerinde, savaşın neden olduğu hasarlar sonucunda konut alanları tamamen ortadan kalkmış, bu alanlara yüksek katlı ofis ve ticaret yapıları yerleştirilmiştir. Modernizm anlayışı, 1950-1960 yılları arasında gelişen inşaat teknikleriyle birleşerek genel olarak

kaba bir fonksiyonalizm olarak değerlendirilmiş ve dünya genelinde yaygınlaşmıştır (Baytın, 1994).

Kentsel dokunun ihmal edilip, bağlamdan kopuk yapıların oluşturulması, tarihi dokunun bütünlüğünün bozulmasına ve korunmamış kent merkezlerinin tahrip edilmesine yol açmıştır. Bu durum, koruma çalışmalarının odak noktasını değiştirmiş ve kentsel koruma anlayışının gelişimini hızlandırmıştır. Anıtların sadece tek başlarına değil, aynı zamanda doğal ve yapılı çevreleriyle birlikte ve yapı grupları olarak korunmasının ulusal bilinç ve kültür oluşturulması için önemli olduğu vurgulanmıştır (Dinçer, 2013:25).

1951 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan GEEAYK, yurt içinde korunması gereken mimari ve tarihi anıtların bakım, onarım, restorasyon işlerinde uyulacak kriterlerin belirlenmesi, uygulanması ve takibini sağlamak amacını taşımaktadır. Bu kurul, üniversitelerden tarih, sanat, mimarlık tarihi, arkeoloji ve mimarlık alanlarından öğretim üyeleri ile disiplinler arası katılımı sağlamıştır. Ancak, 1951-1973 yılları arasındaki çabalar ve alınan kararlar, ülkedeki Osmanlı döneminden kalma koruma yasası nedeniyle sınırlı kalmış ve sit ölçeğinde etkili olamamıştır. 1956 yılında çıkarılan 6875 sayılı İmar Kanunu, hızla büyüyen kentlerin imar sorunlarına çözüm getirmeyi amaçlamış ve bu kapsamda 1957 yılında düzenlenen İmar Nizamnamesi, koruma alanında bazı yaklaşımlar geliştirmiştir. Ancak, bu yaklaşımlar genellikle dini ve anıtsal yapılarla sınırlı kalmış, tarihi çevre koruma konusu yeterince ele alınmamıştır (Madran, 2009).

Konuyla alakalı olarak o yıllarda Atina'da düzenlenen Carta del Restauro'nun ilkelerinden esinlenen Kuban 1962'de yayınladığı makalesinde, ülkede yapılan restorasyon çalışmalarına sitemini şu şekilde aktarmıştır:

“Memleketimizde senelerden beri, oldukça geniş ölçüde yürütülen restorasyon çalışmaları bütün iyi niyetlere rağmen çoğu kez bilimsel ve teknik kriterlerden uzak tatbikatına bakarak, bir çeyrek asır önce yapılmış olan bu kongrede alınan kararların ve bunlar üzerinde kurulmuş olan Carta del Restauro'nun tam metnini, memleketimizdeki ilgililere bir kere daha hatırlatmak ve bilmeyenlere de tanıtmak istiyoruz” (Kuban, 1962:149-151).

Kuban'ın makalesiyle ülkede korumayla ilgilenen kişi, kurum ve kuruluşlara gelişmeler iletilmiş ancak bu uyarı kısıtlı bir çevrede yankı bulmuştur. Atina

toplantısından çeyrek asır sonra Venedik'te düzenlenen II. Uluslararası Tarihi Yapı Mimar ve Teknisyenler Kongresi'nde bir araya gelen restorasyon uzmanlarının ortaya koydukları Venedik Tüzüğü ülkemizde yankı bulmuş olup 1967 yılında GEEAYK tarafından uygulamaları yönlendiren yol gösterici ilkeler dizisi olarak kabul edilmiştir.

Venedik Tüzüğü, tarihi çevre koruma alanındaki çağdaş yaklaşımları ve etik değerleri tanımlayan bir rehber olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'de bu ilkelerin benimsenmesi ve uygulanması, Venedik Tüzüğü'nün kabulüyle birlikte 1972'de kurulan ICOMOS Türkiye Milli Komitesi'nin faaliyetleriyle başlamıştır. İmar Kanunu'nun 1605 sayılı hükmü, sadece anıtsal ve sivil mimari eserleri değil, aynı zamanda bu eserlerle bütünlük oluşturan unsurların, örneğin çeşmeler, eski sokaklar ve meydanlar gibi mekanların da korunması gerekliliğini vurgulayarak, koruma yaklaşımını bütünlük içinde ele almayı hedeflemiştir. Ne var ki, zaman içindeki ekonomik, siyasi ve sosyal değişimler, tarihi çevrelerin korunmasına yönelik çabaların sınırlarını belirleyerek, koruma çabalarını zorlu bir süreçle sokmuştur (Levent, 2009: 63).

Ülkemizde kentsel ve kırsal sit alanlarının tescil edilmesi, sınırları tanımlanarak haritalara işlenmesi 1973 yılında yürürlüğe giren 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ile mümkün olmuştur. Yapılan değişiklikle koruma çalışmalarının alanı genişletilmiştir:

- **Venedik Tüzüğü, Madde 1:** “Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel, ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar.”

Bu kanuna tarihi doku bütünlüğüne dikkat çekmesiyle önem verilmiştir. Arkeolojik alanlar, tarihi alanlar, tarihi ve doğal sit kavramlarının yer aldığı yeni yasanın sağladığı olanaklardan yararlanarak, 1973-1982 yılları arasında 6815 sivil mimarlık örneği tescil etmiştir. Ancak ekonomik kaygılar sebebiyle sit alanları kamuoyunda olumlu karşılanmamıştır ve politik baskılar neticesinde sitlerle ilgili karar 1983'te değiştirilerek yerini 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na bırakmıştır. Bir önceki yasadan farklı olarak 2863 sayılı yasa koruma ölçütlerine kesin bir zaman sınırı getirmiştir. Bu yasanın amacı korunması gereken taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek ve uygulama yapacak kurum ve kuruluşları denetlemek olarak belirlenmiştir. Yasanın yürürlüğe girmesiyle “eski eser”

terimi Unesco tarafından “kültür varlıkları” olarak değiştirilmiştir.20. yüzyıl başlarında Art Nouveau tarzındaki yapılar, I. Ulusal Mimarlık Akımı yapıları ve Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı zaman açısından koruma kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu durum yasa içerisinde taviz verilecek birçok yapının olduğu kanısına ulaştırmaktadır ve dönemince tepki almıştır (Ahunbay, 2009:137).

Türkiye, tarihi çevre koruma konusundaki kurumsal ve yasal düzenlemelere rağmen, 1980 sonrasında küreselleşmenin etkileriyle birlikte dünya genelinde yaşanan kentleşme sürecinin bir parçası olmuştur. Özellikle İstanbul'da, tarihi alanlarda gözlenen değişim süreci, 1980 sonrasında ortaya çıkan ekonomik yeniden yapılanma ve toplumsal-mekânsal dinamiklerin etkisiyle yeni bir yönelim kazanmıştır. 1990'lı yıllarda, kâr amacı öncelikli büyük ölçekli konut projeleriyle birlikte bir dizi uydu kent oluşmuş ve bu bölgeler, özellikle üst gelir grubu tarafından tercih edilen yerleşimler haline gelmiştir. Ancak, bu tercihlerin sonucunda kent merkezlerindeki tarihi yapıların kullanımını olumsuz etkileyen değişimler yaşanmış, hatta bazı yapılar terkedilip köhnemiştir (Özden ve Kubat, 2003: 82-83).

Tarihi çevre koruması, geçmişte ortaya çıkan sorunlara ve alınan eleştirilere karşı 2004 yılında yapılan kurumsal ve yasal düzenlemelerle önemli bir evrim geçirmiştir. Bu süreç, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum çabaları kapsamında gerçekleştirilmiş olup, 5226 sayılı Kanun ve 2863 sayılı Koruma Yasası'nda yapılan değişikliklerle tarihi çevre koruma konusundaki kurumsal altyapı güçlendirilmiştir. Yapılan düzenlemeler, uluslararası standartlara uygun bir hale getirilmiş yasal bir çerçeveyi içermekte ve koruma politikalarını belirlemek adına önemli adımlar atmaktadır. Bu değişikliklerle birlikte, uluslararası belgelerde öne çıkan bütünleşik koruma, katılım, çevre düzenleme projeleri, sürdürülebilirlik, yönetim planları ve alan yönetimi gibi kavramlar Türkiye'nin tarihi çevre koruma stratejisinde yer bulmuştur. Kültürel miras tanımı içinde özgünlük değeri ve soyut değerler vurgulanarak, korumanın daha kapsamlı ve duyarlı bir perspektife oturtulması hedeflenmiştir. Ayrıca, yapılan düzenlemelerle birlikte Koruma Amaçlı İmar Planı'nın tanımı yapılmış ve planın hazırlanması, onaylanması ve uygulanması süreçlerinde ortaya çıkan sorunlara çözümler getirilmiştir. Son aşamada ise koruma kurullarına plan onaylama yetkisi tanınarak, karar alma süreçlerinde daha etkin bir rol üstlenmeleri sağlanmıştır. Bu bağlamda, korumanın uygulanabilirliğini destekleyen kurumsal düzenlemeler yapılmış

ve sit alanlarındaki uygulamaları denetleyen özel birimler yerel yönetimler içinde oluşturulmuştur (Dinçer, 2015:186).

2.7 Bölüm Sonu

Özetle tarihi çevre koruma ve tarihi çevrede mimari tasarım konusundaki uluslararası çalışmalar, Venedik Tüzüğü'nden başlayarak Türkiye'de de benimsenmiş ve Avrupa'daki gelişmelerle paralel olarak yasal ve kurumsal düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Ancak, ekonomik ve siyasal değişimler, kentleşme anlayışının evrimi sonucunda tarihi çevrelerin tahribatına engel olunamamıştır. Özellikle 1980 sonrasında kentlerin ekonomik bir araç olarak görülmesi, kent merkezlerindeki tarihi çevrelerde hızlı tahribata neden olmuş, 2000'li yıllardan sonra inşaat sektörü odaklı büyüme modeliyle uyumsuz ve kentsel mekâna olumsuz etki eden projeler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, özellikle kentsel kimliğin belirleyici unsurlarından biri olan tarihi dokuda yeni yapı şartlarının Koruma Bölge Kurulları tarafından onaylandığı Koruma İmar Planı'nın önemi ortaya çıkmaktadır.

2017 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından düzenlenen 681 sayılı Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları ile ilgili İlke Kararı, sit alanındaki yapıların yoğunluk, kütle, konum, yükseklik, mimari özellikler, yapı malzemesi, renk gibi koşullara uygun olması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Tescilsiz yapılarda ise yeni yapılaşma şartları belirlenmiş ve sit alanındaki kentsel dokunun bütünlüğünü koruyacak mimari projelerin Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylandıktan sonra uygulanabileceği belirtilmiştir.

Ancak, tarihi çevrede koruma konusundaki yasal düzenlemeler tarihi eserlere müdahale ve koruma şartlarına odaklanmış, tarihi çevrelerdeki yeni yapı çalışmalarına ilişkin net kurallar getirilmemiştir. Bu durum, tarihi eserlerin tahrip edilmesi ve yeni yapıların kentsel sürekliliğe olumsuz etkilerinin önüne geçilmesini zorlaştırmaktadır.

Tablo 2.1’de koruma kavramına yönelik çalışmaları kronolojik olarak sıralanmıştır.

Tablo 2.1. Evrensel Kararlar ve Türkiye’de Yapılmış Çalışmaların Karşılaştırması
(Megaron, Cilt Vol. 15: Sayı No. 2)

Tarih	EVRENSEL KARARLAR	TÜRKİYE
1931	Carta Del Restauero, Atina Tüzüğü	GEEAYK kuruldu
1951		İmar Nizamnamesi
1957		
1964	Venedik Tüzüğü	
1965	ICOMOS	
1967		ICOMOS Türkiye Milli Komitesi
1972		1605 sayılı imar kanunu
1973		1710 sayılı Eski Eserler Kanunu
1975	Amsterdam Bildirgesi	
1983		2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Koruma Bölge Kurullarının oluşturulması Koruma amaçlı imar planları yaklaşımı
1987	Washington Tüzüğü	
1999	Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü	
2000	Riga Tüzüğü	
2004		5226 sayılı kanun ile 2863 sayılı koruma yasasında değişiklik
2011	Valetta ilkeleri	

3. TARİHİ ÇEVREDE YENİ YAPI TASARIMI VE ÇAĞDAŞ EK

Tarihi çevrede yeni yapı konusunun tanımlanması zaman içinde gerçekleşmiş olmasına rağmen, bu konudaki tartışmalar çok daha öncesine dayanmaktadır. Çünkü her dönem, kendi varlığını sürdürmek ve geliştirmek için önceki dönemin değerleriyle bağlantı kurmak zorundadır. Bu bağlamda, her yeni dönem, kendi değerlerini geçmiş kültürlerle uyumlu hale getirmek amacıyla bir sentez oluşturmalıdır. Günümüzde, mimari tasarım alanında karşılaşılan temel bir meydan okuma, tarihi çevreyi modern yapılarla nasıl bütünleştireceğimizdir. Eski ve yeni arasındaki bu etkileşim, sadece geleneksel estetik unsurları kopyalamak değil, aynı zamanda bu unsurları özgün bir biçimde entegre etmekle ilgilidir. Tarihi dokunun içinde yeni bir yapı inşa etmek, sadece biçimsel unsurları kendi bağlamında özgürce adapte etmek anlamına gelmez. Bu süreç, yaşam kültürünü oluşturan karmaşık bir yapıya saygı göstermeyi ve bu bağlamdaki fiziksel ve kültürel özellikleri anlamayı içerir. Yani, sadece mimari bir doku oluşturmak değil, aynı zamanda o dokunun içinde yaşayan kültürü anlamak ve içselleştirmek de önemlidir (Karakul, 2009).

I. Derece olarak kayıtlı tarihi yapıların restore edilmesi sürecinde, orijinal tasarımlarının, iç düzenlemelerinin ve çevre ilişkilerinin korunmasına büyük bir özen gösterilmektedir; ek yapılara ise pek başvurulmaz. Ancak, kültür varlıklarının çağdaş yaşamla uyumlu hale getirilmesi ve yeniden kullanılması amacıyla hazırlanan projelerde, yeni işlevlerin gerektirdiği hizmet birimlerini konumlandırmak ve konfor şartlarını sağlamak adına ek mekânlar ve donanımlar kullanılması gerekmektedir. Eklerin başarısı, mimarın yetenek ve deneyimine bağlıdır. Ek yapım sürecinde, kültür varlığının biçimi, planı, cepheleri ve kütle özelliklerini korumak, yapının anlamını ve önemini sürdürmek önemlidir. Başarılı projelerde mimarlar, tarihi yapıya saygı gösterir ve ekledikleri unsurların kültür varlığının anlamını ve değerini zedelediğinden emin olmak için özen gösterirler (Ahunbay, 2019:171).

- **Venedik Tüzüğü, Madde 13:**

“Eklemelere ancak yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel konumuna, kompozisyonuna, dengesine ve çevresiyle olan bağlantısına zarar gelmediği durumlarda izin verilebilir.”

Eskiye ve yeniye birlikte sunabilmek, süreklilik ve farkındalık konularını çözümleyebilmek başarı sağlar. Eklerin günümüz mimarisini yansıtacak biçimde tasarlanması ve eski yapıyla uyum sağlaması istenmektedir. Tarihi binaya uyum çabası, tarihi yapının anlamlarını kavrayan ve onu destekleyen bir tutumla gerçekleştirilebilir (P.S Byard, 1998:168).

Tarihi bir yapının anlamlı kısımlarına dokunan, onları zedeleyen ekler zarar verirler. Yasalarla korunan bir kültür varlığının kimliğinin saygı görmesi, eklerin uyumlu olması, öne çıkmaması istenir. Ne yazık ki bazen ekler aşırıya kaçmakta; kültür varlığına saygı ve kimliğinin korunması konuları bir kenara itilmektedir (Ahunbay, 2019:172).

Tarihi çevrelerin korunması ve modern yaşamla entegre edilmesi gerekliliği, eski dokuda yeni yapıların ortaya çıkmasına olan ihtiyacı doğurmuş ve bu süreç hem koruma hem de çevresel canlanma için önemli bir rol oynamıştır. Yıllar içinde, tarihi çevrelerde yeni yapılar konusunda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Ancak, bu tartışmalar, evrensel bir çözüm formülünün bulunmadığını göstermiştir. "Yeni" kavramı, eskinin restorasyonu veya tamamen yeni yapılar anlamına gelebilir; ancak eski dokuların canlılığını sürdürme konusundaki en kritik çözüm olarak öne çıkar. Bu bağlamda, "yerin kendine özgüllüğü" ve mimarinin yer analizi arasındaki yaratıcılık gibi iki önemli faktör öne çıkmaktadır. Eski dokuda yeni bir yapı tasarlama süreci, mimarinin liderliğinde yürütülen yaratıcı bir çalışmayı içerir. Ancak, bu çalışmanın, geçmiş imar planları ve katı koruma yönetmelikleri içinde sınırlanabileceği anlaşılmıştır. Yeni yapılar, tarihi dokunun bütünlüğüne ve duyarlılığına odaklanarak ele alınmalıdır. Tarihi çevrelerin kendine özgü özellikleri benzersiz kabul edilmeli ve hem mimari hem de evrimsel süreçler açısından anlaşılmalı ve yeniden yorumlanmalıdır. Aynı zamanda, yeni yapılar, dönemin teknolojisi ve sosyo-ekonomik bağlamı içinde, tarihi sürekliliğe katkı sağlama sorumluluğunu taşımalıdır. Bu denge, tarihi dokunun korunmasını ve modern yaşamla entegrasyonunu başarılı bir şekilde bir araya getirebilir (Karakul, 2009).

Ekler günümüz koşullarına cevap verebilecek nitelikte yeniliğe açık olmalıdır. Yapılar yaratıcı bir mimari anlatımla denge kurarak çözüme kavuşturulmalıdır. Kimi zaman tarihi dokuların anlamlı kısımlarına eklenen yeni hacimlerle dokuya istemeden zarar verilebilmektedir. Yasalarla korunan bir kültür varlığının kimliğinin saygı görmesi, eklerin uyumlu olması, öne çıkmaması istenir.

Ne yazık ki bazen ekler aşırıya kaçmakta; kültür varlığına saygı ve kimliğinin korunması konuları bir kenara atılmaktadır.

Tarihi yapıya ekler başlıca iki sebepten dolayı uygulanmaktadır:

1-Tarihi yapıların yenilenmeleri sürecinde yeni mekâna ihtiyaç duyulmasından

2-Zarar gören kısımların işlevsel, estetik ya da strüktürel denge kapsamında bütünleme ihtiyacından kaynaklanmaktadır.

Tarihi yapıya eklenen yapıların ana yapıya en az müdahalelerde bulunarak dışarıdan okunabilir, dönemini yansıtan türde olmaları gerekir. Eklenen yapı mevcudun ne bir replikası ne de sonradan eklenen yama niteliğinde olmamalıdır.

Tarihi ve kültürel değerlerin korunması, tarihi çevrelerin sürdürülebilirliği ve bu bölgelere yeni yapı eklenmesi meselesi, her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır. Tarihi çevrelerin korunması, oldukça ayrıntılı bir inceleme ve özen gerektiren hayati bir konudur. Tarihi çevrelerin canlılık kazanabilmesi için, onları canlı tutan yapıların bakımını yapmak, onarımlarını gerçekleştirmek ve günümüz ihtiyaçlarına uygun hale getirmek gerekmektedir (Akbiyık, 2013).

Rönesans'ın etkisiyle hız kazanan Endüstri Devrimi, mimarlık alanında önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Önceden sadece ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenen ve genellikle kendini tekrarlayan bir tutum sergileyen mimarlık, özellikle endüstri devriminin ardından hızlı bir değişim ve yenilenme sürecine girmiştir. Mimarlık, gelişen ihtiyaçlara cevap verme çabasıyla geçmişle bağlarını koparıp yepyeni tasarımlar ortaya koymuştur. Bu bağlamda, mimarlık tarihi boyunca sürekli bir yenilenme ve gelişme süreciyle ortaya çıkan mimari eserler; oluşturan toplumların yaşam tarzı, kültürel, ekonomik, politik ve sosyolojik yapılarına dair somut yansımalar sunar. Yapıların bir kısmı doğal olarak kendi kimliğini korurken, bazıları zaman içinde yok olmuş ve bir kısmı da bulunduğu döneme ait önemli bilgiler içerdiklerinden korunmuştur. Mimarlık eserleri ve oluşturdıkları çevreler, hızla değişen

dünyada geçmişi günümüze taşıyan ve gelecek nesillere aktaran en önemli öğelerdir. Tarihi ve kültürel sürekliliği sağlamak adına, var olan tarihi çevreleri koruma ve yeni yapılar inşa etme konuları her geçen gün daha önemli hale gelmektedir. Fakat bu sürekliliği sağlarken, tarihi geçmişi korumanın yanı sıra günümüz gerekliliklerini ve dönemin özünü yansıtmının da önemli olduğunu unutmamak gerekmektedir.

Bu bağlamda, tarihi değerlerin muhafaza edilmesi, tarihi çevre içinde planlanan yeni yapıların tasarımının nasıl olacağı, yapı kabuğunun şekillenmesi ve mimari unsurların nasıl düzenleneceği, mimarlık sahasında kritik bir konumda bulunmaktadır. Konuyla alakalı ilk çalışmalar, özellikle 1. Dünya Savaşı sonrasında yitirilen değerlerin farkına varılmasıyla birlikte eski eserlerin tekil olarak korunması şeklinde Avrupa'da başlamıştır. Mimaride koruma ve tarihi çevre bilinci, 2. Dünya Savaşı ile birlikte önem kazanmış ve günümüze kadar gelmiştir. Türkiye'de ise, bu bilincin ortaya çıkması ve gelişmesi özellikle 1970'lerden sonra vurgulanmaya başlanmıştır. Ancak, ülkemizdeki tarihi çevrelerin 1950'lerden sonraki dönemdeki kötü politikalar nedeniyle zarar gördüğü unutulmamalıdır. Son otuz yıl içerisinde, ilerleyen teknoloji ve artan ihtiyaçlar doğrultusunda, tarihi çevrede yeni yapılaşma meselesi önemli bir konu haline gelmiştir. Tarihi çevrede planlanan yeni yapıların, çevrelerini dikkate alarak tasarlanması, tasarım kararlarında temel bir veri olarak kullanılması, oran-ölçü, malzeme, renk, doku, biçim gibi unsurların çevre ile olan ilişkisinin detaylı bir şekilde analiz edilmesi, taklitçilikten kaçınılması ve çağının özgün özelliklerini yansıtması elzemdir. Bu bağlamda, geçmişi çağdaş bir bakış açısıyla yorumlamak, yeni bir yapı tasarlanırken göz önünde bulundurulması gereken çeşitli unsurlar ve uygulanabilecek yöntemler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Yeni yapıların bulundukları tarihi çevre ile uyumlu bir şekilde tasarlanması, mimari açıdan önemli kavramların ve yaklaşımların doğru bir şekilde ortaya konmasını gerektirir. Bu süreç, tarihi çevrenin karakterini ve kimliğini koruma çabalarını desteklerken, aynı zamanda çağdaş ihtiyaçlara ve estetik anlayışa uygun bir mimari ifade oluşturmayı hedefler. Değişen ve gelişen dünyada insanlar, geçmişle bağlarını sürdürmek ve tarihten gelen mirasla bir arada yaşamak istemektedirler. Ancak bunu başarabilmek için, bu yapıların günlük işlevlere uygun, insanların gereksinimlerini karşılayacak şekilde işlemesi gerekmektedir. Bu nedenle, tarihi kentlerde yeni yapı inşası zorunlu hale gelmektedir. Ancak bu durum, mevcut özgün dokuyu ve kimliği bozmadan gerçekleştirilmelidir (Cambaz, 2009).

Hürol ve Ercan'a göre, tarihi çevrelerde yeni yapı tasarımları çerçevesinde üç temel yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar, mevcut tarihi çevreye nasıl bir katkı yapılması gerektiği konusunda farklı fikirleri temsil eder. Bunlardan ilki, tarihi çevreye eklenen yeni yapıların çevreye uyması gerektiği düşüncesidir. Yani, yeni yapılar, bulundukları çevreye uyumlu olmalıdır. İkinci yaklaşım, yeni yapılarda optimum biçim özelliklerinin hedeflendiği ve teknolojinin ifadesinin vurgulandığı bir mimari biçimlenme arayışını temsil eder. Bu yaklaşımda, modern teknoloji ve tasarım unsurları ön plandadır. Üçüncü yaklaşım ise tarihi çevrenin korunmasını ve yeni binaların bu çevrelerle uyum içinde olmasını savunur. Bu yaklaşıma göre, yeni yapılar, mevcut tarihi dokuyu ve çevreyi göz önünde bulundurmalıdır (Hürol ve Ercan, 1993:46-47).

İnceoğlu ve Baytın (1991) ise kimlikli bir çevrede bulunan yapının kültürel sürekliliği sağlaması gerektiğini vurgular. Sürekliliğin temel unsurları, mimari bir dil birliği, mekânsal bütünlük ve biçimsel kararlarda doğru bir yorumlamanın, başarılı bir şekilde gerçekleşebileceğini savunmaktadırlar. Bu yaklaşımlar, tarihi çevrede yeni yapı tasarımı konusundaki farklı düşünce ve yöntemleri yansıtmaktadır.

Eski-yeni ilişkisi, birçok perspektiften ele alınmış olmasına rağmen, genel olarak bazı belirgin özellikler ortaya çıkmaktadır. Tarihi bir çevrede inşa edilen yeni yapının taşınması gereken karakteristik unsurları ele almak için çeşitli metotlar kullanıldığında, bu yaklaşımın, yapıya kendi kimliğini koruma ve aynı zamanda geçmişine saygılı bir şekilde yorum ekleyerek daha olumlu sonuçlara ulaşmasını sağlamak mümkündür. Bu nedenle, yeni bir yapı tasarımında, günümüz koşullarını ve düşünce sistemini, geçmişe saygı göstererek yansıtmak konusunda asıl dikkat edilmesi gereken husus yaklaşım biçimidir (Meitinger, 1981).

Tarihi çevre tasarımında sübjektif kriterlerin de önemli olduğunu ve kesin doğruların belirlenemediğini belirtir. Bu nedenle, her durumda farklı yaklaşımların incelenmesi ve mevcut çevreyle uyumlu bir tasarımın bulunması gerektiğini vurgular. Genel olarak, yeni yapıların tarihi çevreyle uyumlu olması ve mevcut kimliği zedelemeyen tasarlanması önemlidir (Cambaz, 2009).

3.1 Tarihi Çevrede Yeni Yapılaşmaya Etki Eden Etmenler

Geleneksel dokular, zaman içinde çeşitli evrimlere tabi tutulur ve toplumun değişen ihtiyaçlarına adapte olmak üzere dönüşür. Bu evrimin doğal bir sonucu olarak, yeni yapı talepleri ortaya çıkar. Esas önemli olan, bu taleplerin kaynaklarına dair detaylı bir inceleme yaparak, tarihi çevrenin bütünlüğünden ödün vermeden uygun yapıların ortaya çıkmasını sağlamaktır. Yeni yapılaşmanın tarihi çevrede ortaya çıkma nedenleri genellikle sosyal, ekonomik ve politik olmak üzere üç ana grupta sınıflandırılabilir (Duralı, 2007).

3.1.1 Sosyal Faktörler

Koruma bilinci eksikliği gösteren toplumlarda, hızlı ve plansız kentleşme eğilimi, tarihi alanların acil bir şekilde yok olma tehdidi altında kalmasına neden olmaktadır. Zaman içinde, tarihi mekanlar, kullanıcıların değişen gereksinimlerine ayak uyduramaz bir konuma gelince, bu alanlarda yaşayan bireyler, daha çağdaş bir yaşam tarzına yönelerek eski mekanları, farklı niteliklere sahip yeni sakinlere devretme eğilimindedir. Yanlış anlaşılmış modern yaşam tarzının bir sonucu olarak, hızlı ve düşünce eksikliği ile belirlenen yıkım süreçleri başlar ve bu durum, çevresel uyum endişesi olmaksızın yeni inşa süreçlerini tetikler. Türkiye'deki kültürel değişimin bir sonucu olarak, kalabalık aile yapıları çekirdek aile yapısına evrilmekte, geleneksel Türk evi planlarından farklı, çevresel değerlere dikkat etmeyen, birbirinden farklı planlara sahip modern binalara geçiş gözlemlenmektedir (Duralı, 2007).

3.1.2 Ekonomik Faktörler

1950'li yıllardan itibaren başlayan ekonomik büyüme, işgücü talebinde artışa neden olmuş ve bu durum kentsel göçlere yol açmıştır. Yoğun göç nedeniyle kentlerde çarpık bir yapılaşma sorunu ortaya çıkmış, yoğun nüfus ve baskı sonucunda kentsel dokuda aşınma ve yıpranmalar gözlemlenmiştir. Göç dalgaları sonucunda kent merkezleri ve çevresinde yerleşim talebini artırmış ancak bu talepler, spekülatif değer artışlarına ve tarihi kent merkezlerinin ekonomik getiri potansiyeli yüksek şekilde yeniden yapılandırılması baskısına neden olmuştur. Yaşanan bu olumsuzluklar, koruma bilincinin yeterince gelişmediği ülkelerde tarihi kent dokusunun yıkıcı etkilerle karşılaştığını göstermektedir. Yeni bina inşası tercih edilme sebeplerinden biri, tarihi yapıların restorasyonunun hem maliyetli hem de uzmanlık gerektiren bir süreç olmasıdır. 2004 yılında yürürlüğe giren 5226 sayılı Kanun ve bu tarihten önce

yapılan 2863 sayılı Kanun'a yapılan değişiklikler öncesinde, teknik ve mali kaynakların sağlanmasıya yaşanan zorluklar büyük bir sorun teşkil etmekteydi. Mali destek eksikliği nedeniyle uygun bir şekilde korunamayan binaların restorasyonu yerine, ekonomik nedenlerle daha hızlı ve uygun maliyetli bir seçenek olarak yeni yapı inşa edilmesi tercih edilmektedir. Halen yetersiz olmakla birlikte, günümüzde yeterli mali ve teknik desteği sağlamanın yollarını aramak ümit vericidir. Yeni altyapı yatırımları yapmak yerine mevcut altyapıyı bakım, onarım ve rehabilitasyon yaparak rehabilite etmek daha az maliyetli bir çözümdür. Birçok ölkede bu yöntem izlenmiş ancak tarihi kent dokusunun korunması gereken Türkiye'de çarpık kentleşme ve nüfus baskısı nedeniyle mevcut altyapı yetersiz kalmış, kentsel doku zarar görmüştür (Duralı, 2007).

3.1.3 Politik Faktörler

Koruma konusundaki farkındalık eksikliği, eğitim ve bilinçsizlik sebepleriyle nüfusun çoğunluğunun koruma kavramına yeterince önem vermediği ölkelerde, siyasetçilerin geniş bir seçmen kitlesinden oy toplamaya çalışırken bu konuda etkin bir girişimde bulunmadığı görölmektedir. Türkiye'de 1970'li yıllara kadar uzanan şehir planlamalarında, tarihi dokuya ve anıtlara yönelik olumlu yaklaşımlar olmasına rağmen, uygulama aşamasında koruyucu tedbirler yerine yıkıcı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bazı şehirlerde imar planlarında geleneksel dokuya uygun düşük katlı yeni yapılar öngörülmüş, ancak bu projeler öneri haline getirilmediği için çevreyle uyumsuz binalar inşa edilmiş ve inşaat süreçleri denetlenmemiştir. 2863 sayılı Kanun, koruma alanı ilan edilen bölgelerde koruma amaçlı imar planı yapılarına kadar, geçici koruma esasları ve kullanım koşullarının bölge yönetim kurulu tarafından belirleneceğini ifade eder. Bu durum, koruma amaçlı imar planı olmayan alanlarda yeni yapılaşmaya izin verilebileceği anlamına gelirken, uzman eksikliği nedeniyle olumsuz sonuçlara yol açabilir. Yolların genişletilmesi amacıyla geleneksel yapılar yıkılmış ve genişleyen yollarda bina yükseklikleri artırılmıştır. Bütünlüğü göz ardı edilen tarihi eserlerin çevresi yıkılmış ve bütünlükleri bozulmuştur.

Bu bölümde, tarihi ve kültürel değerlerin korunması, tarihi çevrelerin sürdürülebilirliği ve bu bölgelere yeni yapı eklenmesi meselesini incelemiş ve bu alandaki karmaşıklık ve önemini vurgulamıştır. Tarihi çevrelerin korunması ve bu

bölgelere yeni yapıların entegrasyonu, tarihi ve kültürel mirasın korunması ve aynı zamanda bu alanların canlılığını ve sürdürülebilirliğini sağlama amacı taşır.

Tarihi çevrelerin korunması, özgün karakterlerini, tarihî dokularını ve kimliklerini muhafaza etmeyi gerektirir. Bu durum, özellikle restorasyon ve bakım çalışmaları ile gerçekleştirilir. Restorasyonun, geçmişin izlerini geleceğe taşıma görevi taşıdığını görmekteyiz. Ancak bu çalışmaların özenle ve uzmanlıkla gerçekleştirilmesi zorunludur. Mevcut yapıların günümüz ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi, bölgelerin canlılığını sürdürebilmesi için önemlidir. Ancak bu dönüşümlerin orijinal kimliği ve tarihi değerleri göz ardı etmemesi gerekmektedir. Yeni yapıların tarihi çevrelere eklenmesi konusu, çeşitli yaklaşımları içermektedir. Bu yaklaşımların her biri, tarihi ve kültürel değerlerle uyumlu olma amacını taşır. Mevcut çevreyle uyumlu yeni yapılar öneren yaklaşım, tarihi dokunun bütünlüğünü korumayı hedefler. Diğer bir yaklaşım, modern teknoloji ve tasarım öğelerini vurgularken, mevcut dokuya saygıyı sürdürmeyi amaçlar. Üçüncü bir yaklaşım ise tarihi çevrelerin korunmasını ve yeni binaların bu çevrelere uyum içinde olmasını savunur. Bu yaklaşımların her biri, özgün bağlamı ve tarihi kimliği göz önünde bulundurarak tasarım yapma gerekliliğini yansıtır. Sosyal faktörler, yeni yapıların tarihi çevrelere eklenmesinin nedenlerini belirlemek açısından kritik öneme sahiptir.

Toplumun ihtiyaçları ve değişen yaşam tarzları, bu eklemelerin gerekliliğini belirler. Ekonomik faktörler, yeni yapıların maliyetini ve mevcut yapıları restore etmekle karşılaştırdığımızda neden bu tür kararlar alındığını açıklar. Politik faktörler ise koruma politikalarını ve yönetmelikleri etkiler, bu nedenle politika yapıcılarının bu dengeyi iyi yönetmesi gerekir.

Sonuç olarak, tarihi ve kültürel değerlerin korunması ve tarihi çevrelerin sürdürülebilirliği, geçmişle gelecek arasındaki bağın sürdürülmesi ve bu değerlerin gelecek nesillere aktarılması açısından büyük öneme sahiptir. Bu araştırma, tarihi çevrelerin korunması ve yeni yapıların eklenmesi meselesinin karmaşıklığını ve çok yönlü doğasını vurgulamıştır. Gelecek nesillere miras bırakma sorumluluğu, bu alandaki çalışmaları yönlendiren temel bir prensip olmalıdır. Tarihi çevrelerin geleceği için, bu konuda bilinçli ve dikkatli yaklaşımlar gerekmektedir ve bu, dengenin bulunması gereken önemli bir deneyim ve sorumluluktur.

3.2 Tarihi Çevrede Yeni Yapı ve Çağdaş Ek Kapsamında Tasarım Yaklaşım Üslubu

Rönesans dönemiyle başlayan ve özellikle Endüstri Devrimi ile önemli bir dönüm noktasına ulaşan mimarlık, tarih öncesi dönemlerde sadece temel ihtiyaçlara yönelik sınırlı bir çerçevede gelişen ve genellikle kendini tekrarlayan bir tutum benimsemiştir. Ancak özellikle Endüstri Devrimi sonrasında, her türlü yeniliğin mimarlık alanında da kullanılma isteği, mimariyi hızla değişen ve yenilenen bir sürece sürüklemiştir. Mimarlık, diğer tüm alanlar gibi, bu dönüşümle birlikte geçmişle bağlarını kopararak yeni ve yenilikçi ürünler geliştirme yolunda hızla ilerlemiştir. Mimarlık, toplumların yaşam tarzı, kültürel, ekonomik, politik ve sosyolojik yapısının yanı sıra teknolojik gelişmelerin somut yansımaları olan mimari eserler aracılığıyla bu değişimleri yansıtmıştır.

Mimarlık tarihi boyunca, bu sürekli değişim ve gelişme, mimari eserlerin korunması, restorasyonu ve yeni yapıların tasarımı üzerinde de etkili olmuştur. Kimi yapılar zaman içinde kimliklerini korurken, bazıları zamanla yok olmuş ve bazıları ise tarihsel öneme sahip oldukları için korunmuştur. Mimarlık, sosyal, ekonomik ve teknolojik değişimlerin hızla yaşandığı bir dünyada, geçmişi günümüze taşıyan ve gelecek nesillere aktaran önemli bir olgudur. Tarihi ve kültürel devamlılığın muhafaza edilmesi, tarihi çevrelerin korunması ve bu alanlara entegre edilecek yeni yapıların stratejik bir şekilde planlanması, gün geçtikçe artan bir önem taşımaktadır. Ancak bu sürekliliği sürdürürken, geçmişi sadece muhafaza etmek değil, aynı zamanda çağın ihtiyaçlarını yansıtmak da esas alınmalıdır. Bu bağlamda, tarihi değerlerin muhafazası, tarihi çevrelerde inşa edilecek yeni yapıların tasarımı, yapı kabuğunun özellikleri ve biçimlenişi, mimari açıdan kritik bir role sahiptir. Bu bilinç, Avrupa'da savaşlar ve kitlesel yıkımların ardından şekillenirken, ülkemizde maalesef kötü politikalar nedeniyle 1950'lerden sonraki döneme kadar tam anlamıyla gelişme göstermemiştir. Ancak son 20-30 yılda, ilerleyen teknoloji ve artan ihtiyaçlar doğrultusunda, tarihi çevrede yeni yapılaşma konusu önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. Tarihi çevreye uygun yeni yapılar tasarlanırken, mevcut çevrenin ötesinde oran-ölçü, malzeme, renk, doku ve biçim gibi unsurların titizlikle düşünülmesi gerekmektedir. Bu tasarım aşamasında, geçmişi çağdaş bir bakış açısıyla yorumlama yaklaşımı büyük bir öneme sahiptir. Yeni bir yapının, tarihi çevre ile uyum içinde olması ve aynı zamanda çağının özelliklerini de yansıtmaması beklenmektedir (Düzgün, 2010).

Üslup ve proporsiyon kavramları, tarihi çevrede gerçekleştirilecek yeni bir yapının tasarım ilkelerinin temelini oluşturur. Tarihi dokuda yer alacak bir yapı için belirlenen tasarım kriterlerinin öncelikli prensibi, bu yapının tarihi dokunun ölçeği ve oranlarıyla uyumlu bir şekilde varlık göstermesidir. Tasarımcılardan beklenen, tasarlayacakları yapının çevresiyle sağlam bir bağ kurmasını temin etmeleridir (Zeren, 2010).

Bu tez kapsamında Mine Tanaç Zeren'in 'Tarihi Çevrede Yeni Ek ve Yeni Yapı Olgusu' kitabından tasarım yaklaşım unsurları referans alınarak tasarım kriterleri olarak seçilmiştir. Tarihi çevrede yeni yapı ve çağdaş ek üslupları incelendiğinde dört farklı prensibin ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

1-Üslup taklidi

2-Geleneksel öykünme

3-Saygılı yaklaşım

4-Aykırı yaklaşım

3.2.1 Üslup Taklidi

Tarihi dokuda yeni yapılar veya ek tasarımlar gerçekleştirirken geçmişin aşırı bir şekilde taklit edilerek yorumlandığı bir yaklaşım modeli, taklitçilik veya üslup taklidi olarak adlandırılır. Bu yaklaşım, tarihi yapıların biçimi, malzemesi, cephe elemanları, renk ve diğer özelliklerinin abartılı bir şekilde kopyalanmasını içerir (Karatosun, 2010). Bu yaklaşım, geleneksel dokudaki cephe ve kütle özelliklerine benzer veya aynı tasarımların, kolaylıkla taklit edilebilecek bir biçimde oluşturulmasını içerir. Temel önem, yeni yapının malzeme çeşidi, renk ve kullanım biçimi ile çağdaşlığını ifade etmesidir. Yeni yapı, çağdaş bir mimari örneği olup olmadığı konusunda şüphe uyandırmamak için, bütünlüğü bozmayacak şekilde düşünülmüş farkların hayata geçirilmesi önemlidir. Kısacası, bu yaklaşım, tarihi kent dokusunda bulunan genel mimari öğelerin veya elemanların doğrudan kullanılmasına dayanır (Velioğlu, 1992:96).

Tarihi çevrede yapılan analizler sonucunda bölgede yaygın olarak tespit edilen, strüktür, malzeme, yapım tekniği, cephe kurgusu gibi unsurların neticesinde tarihi dokuda var olan binaların bir benzerini yani replikasını oluşturma süreci olarak tanımlanabilir. Bu yaklaşımdaki temel endişe yeni yapılacak olanın yeni onarılmış

tarihi bir yapı olduğu mu yoksa tarihi dokuya eklemelenen yeni bir yapı mı olduğu sorusundaki karmaşa durumudur (Zeren, 2010:66).

Altınöz, taklitçi yaklaşımın mimariyi sadece kütle ve dış cephe özellikleriyle sınırlayarak, mimarinin oluşumundaki işlev, iç mekân, cephe gibi etkili unsurları göz ardı ettiğini ve adeta dekoratif bir yaklaşım ortaya koyduğunu belirtmektedir (Altınöz, 2010:92).

3.2.2 Geleneksel Öykünme

Tarihî bir kent dokusunda, mevcut mimari unsurların, öğelerin ve formların ayrıntılı bir analizi gerçekleştirilir. Bu analiz sonucunda, günümüz malzemeleri ve teknolojisi kullanılarak tasarım süreci hayata geçirilir (Altınöz, 2010:97). Tarihi çevrede planlanan bir tasarımın başarılı olabilmesi için, çevrede mevcut mimari dilin çözümlenmesi, atmosferin silüetinin anlaşılması ve zaman zaman mekânın ruhunun hissedilmesi gerekmektedir. Bu çıkarımlar, tasarım sürecine rehberlik eden önemli unsurları içermektedir. Taklit yerine, bu çıkarımları temel alarak özgün yorumlar geliştiren bir tasarımcı, yeni tasarımını bu özgün bakış açısıyla oluşturur (Birlik, 1999). Tarihi çevreden alınan referanslar doğrultusunda günümüze yorumlanarak geliştirilen yaklaşım yöntemidir. Birçok kuramcı tarafından kabul görmektedir. Bu yaklaşım türünde esas olan yorumlamanın oranıdır. Alınan referanslarla tarihi yapının üslubuna yaklaşmamalı ya da tarihi yapıyı olduğundan farklı şekilde ön plana çıkarmamalıdır (Zeren, 2010:66).

Tarihi bir atmosfer içerisinde yeni bir yapı inşa edildiğinde, bağlamdan elde edilen verilerin soyutlanarak tasarım girdisine dönüştürülmesi, eski unsurların yeni bir yorumla ve çağın dilinde geleceğe aktarılması, dokusal bütünlüğün korunması, taklit edilmekten kaçınılması, kültürel sürekliliğin sürdürülmesi ve görsel ile algısal rahatsızlık yaratmaması gibi çeşitli yönle odaklanan bu metot, olumlu özellikleriyle öne çıkmaktadır (Büyükmihçi, 2015:17).

Oktay Ekinci'nin bu konudaki düşünceleri şu şekildedir: “Kentin tarihi karakterini yansıtan dokular, her bir binanın mimari üslubu ve konumuyla entegre bir şekilde oluşmuştur. Ancak, bu karaktere uyumsuz çözümler, tarihi yapılar dışındaki bölgelerde yaygınlaşırsa, korunan kentsel karakterin kaybolma riski ortaya çıkabilir. Yeni malzemeler ve teknolojiler kullanıldığında, bu imkanların aynı zamanda kültürel sürekliliği sağlama amacına hizmet etmesi gereklidir. Modern mimari anlayışı,

geleneksel çevreye saygıyı reddetmeyen ve bu çevreyle uyumlu çözümleri benimseyen bir yaklaşım olmalıdır” (Ekinci, 1991:88).

3.2.3 Saygılı Yaklaşım

Tarihi çevrelerde yeni tasarım sorunu, çevre ile kurulan bağlantıyı koruma gerekliliğiyle ilgilidir. Bu tür tarihi alanlarda yeni bir tasarım oluşturulurken, mevcut etkinin sürdürülmesi kaçınılmazdır. Saygılı bir yaklaşım ve uyumlu tasarımlar, çevrenin karakterini yansıtmak ve “yerin ruhunu” korumak için bozucu bir etkiye neden olmadan düşünülmelidir (Sculz, 1978:11-13).

Günümüzde, tarihi çevrede yeni tasarımın, çağdaş koruma anlayışının önemli bir unsuru olarak tanındığı gözlemlenmektedir. Bu durum, sadece şehir bütünü içinde değil, aynı zamanda tarihi çevre içerisinde de geçmişin kültürel sürekliliğini koruma amacı güden tasarımların, çağın teknolojik imkanlarını da yansıtmaları gerektiğini vurgular. Tarihi çevrenin özgün kimliği ve estetiği, tasarım yaklaşımlarıyla zarar görmeden ve bozulmadan muhafaza edilmelidir (Baytın, 1994).

Geçmişle geleceğin harmonisi; formal bir uyum, hassas bir uyum, karşıtlıkları vurgulayan dinamik bir uyum olabileceği gibi, tasarım sürecinde uyumu reddeden bir yaklaşım da benimsenebilir (Kuban, 2000:119).

Çevresinde yer alan tarihi yapıya bir fon oluşturacak şekilde saygılı modern ve yalın bir yaklaşım yöntemi olarak tanımlanabilir. Tarihi yapının önüne geçmeme felsefesiyle günümüzün çağdaş yapım yönteminin birleşmesi neticesiyle saygılı bir yaklaşım elde edilmektedir (Zeren, 2010:66).

Rogers'a göre, geçmişi taklit etmek yerine geleceği kurmak daha önemlidir. Ancak, geçmiş mimarisine duyulan saygının unutulmaması gerektiğini vurgulayarak, “Gelecek Daha Yeni Başlıyor” başlıklı yazısında şu ifadeleri kullanmaktadır: “Ben korumaya ve tarihten bir şeyler öğrenmeye inanıyorum, ancak sadece geçmişi kopya etmek, onun saygınlığını küçümsemektir” (Rogers, 1992).

3.2.4 Aykırı Yaklaşım

Günümüzde, tarihi dokular veya yapılar, malzeme, teknoloji, yapım tekniği, üslup ve mimari anlayışın birleşimiyle ortaya çıkmakta ve bu birleşim, belirgin bir uyumun sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu tür yapılar, bağlamına uygun oranlarla tasarlandığında, çağlar arası bir dilin doğrudan yansıtılmasını başarır. Ayrıca, bu

yapıların herhangi bir yanılsamaya sebep vermemesi, fonksiyonel uyum sağlaması ve tasarımcıya geniş bir yaratıcılık alanı sunması, olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir (Büyükmihçı, 2015:25).

Mimarlıkta uyumun bir başka yaklaşımı da zıtlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşım, çağın malzemeleri ve teknolojisinin kullanımıyla gerçekleştirilen tasarımlar aracılığıyla tarihi çevrenin daha anlaşılır bir şekilde ortaya konmasını hedefler. Bu üslup, genellikle yansıtıcı yüzeyleri kullanarak, hem çağdaş malzeme ve yapımların tekniklerine vurgu yapmayı hem de tarihi dokuyu yansıtmayı amaçlar. Bu sayede, mimari eserler çağın ruhunu ve teknolojik gelişmelerini yansıtırken aynı zamanda geçmişin izlerini koruyarak harmonik bir denge oluşturur (Aydınlı, 1990:44-49).

Gerçek sanatın temel özelliği, geleneğe karşı çıkarak ileriye doğru yeni yollar keşfetme çabasıdır. Bu, geçmişin koşullarını sadece biçim olarak değil, aynı zamanda içeriğiyle anlamlandırarak, günümüzdeki yapıları oluştururken geleneksel unsurlardan yararlanma anlamına gelmez. Esas önemli olan, özünü korurken gerçekliği anlama yeteneğidir. Yani, sanat eseri kendinde öz ve asıl olmayı bilerek, çağının gerçek bir yansıması olmalıdır. Mevcut bir yapıya eklenecek yeni bir eser, yalnızca gerçekten çağdaş ve orijinal bir yaratı olduğunda uygun olabilir (Bektaş, 1990:108-110).

Yeni yapıların tarihi dokulara eklenmesinde benimsenen bir yaklaşım, tamamen bağımsız bir tasarım anlayışını vurgulayarak, kendi döneminin mimari özelliklerine odaklanmayı amaçlayan bir zıtlık perspektifidir. Bu bağımsızlık, tarihi dokudan ayrışma düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Tasarımcılar, zıtlığın uyumla birleştirilebileceğine inanarak, tarihi alanlarla oluşturulan bu zıtlığın, çağdaş malzeme, mimari anlayış ve teknoloji ile hem tarihi dokuyu hem de kendi özgün yapısını daha belirgin kılma amacını taşıdığına inanmaktadır (Velioğlu, 1992:102).

Mevcut tarihi yapının, oran ve proporsiyon kavramları üzerinden yeni yapının gerisinde kaldığı durumlara örnek verilebilir. Bu tür yaklaşımlarda ön planda yeni yapının olduğu düşünülse de kimi zaman kontrast malzeme seçimiyle tarihi yapıyı ön plana çıkarmayı da amaçladığı durumlar literatürde gözlemlenmiştir (Zeren, 2010:67).

Brolin, görsel açıdan tamamen zıt eğilimlerin etkisi altında hareket etmenin her zaman görsel çekiciliği garanti etmeyeceği görüşünü dile getiriyor. Bu durumun, birbirinden bağımsız ve birbirine zarar verebilecek ilgisiz sonuçlara yol açabileceğine vurgu yapmaktadır (Brolin, 1980:56).

3.3 Bölüm Sonu

Mimarlık, tarih boyunca sürekli bir evrim geçirmiş ve özellikle Endüstri Devrimi ile birlikte önemli değişimlere uğramıştır. Bu evrim, mimari eserlerin sadece temel ihtiyaçları karşılamakla sınırlı olduğu dönemlerden, teknolojik, kültürel ve sosyal değişimlerin etkisiyle hızla gelişen bir sürece dönüşmüştür. Mimarlık, toplumların yaşam tarzı, kültürleri, ekonomik yapıları ve teknolojik ilerlemelerle birlikte şekillenmiş, mimari eserler aracılığıyla bu değişimleri yansıtmıştır. Bu sürekli değişim ve gelişme, mimarlık tarihinde eserlerin korunması, restorasyonu ve yeni yapıların tasarımı üzerinde etkili olmuştur. Ancak bu süreklilik, geçmişi sadece muhafaza etmek değil, aynı zamanda çağın ihtiyaçlarını yansıtmak ve gelecek nesillere aktarmak olarak ele alınmalıdır. Mimarlık, tarihi çevrelerin korunması ve bu alanlara entegre edilecek yeni yapıların stratejik bir şekilde planlanmasıyla, tarihi ve kültürel devamlılığın muhafaza edilmesine katkıda bulunmaktadır. Ancak bu süreklilik çerçevesinde, mimari tasarımın sadece geçmişi taklit etmek değil, aynı zamanda çağdaş bir bakış açısıyla yorumlamak ve geleceğin ihtiyaçlarına cevap vermek gerekmektedir. Bu bağlamda, üslup ve proporsiyon kavramları, tarihi çevrede yeni yapıların tasarım ilkelerinin temelini oluşturur. Mimarlar, tasarladıkları yapıların çevresiyle sağlam bir bağ kurmasını ve tarihi dokunun ölçeği ve oranlarıyla uyumlu bir şekilde varlık göstermesini sağlamakla sorumludur. Bu tez kapsamında, tarihi çevrede yeni yapıların tasarımı için dört farklı yaklaşım modeli incelenmiştir. Üslup taklidi, geleneksel öykünme, saygılı yaklaşım ve aykırı yaklaşım, mimarların tarihi dokularla nasıl etkileşimde bulunabileceklerini ve yeni yapıları nasıl tasarlayabileceklerini belirlemek için ele alınmıştır. Her bir yaklaşımın avantajları ve dezavantajları dikkate alınarak, tarihi çevrede yeni yapı tasarımında uygulanacak stratejilerin esneklik ve dengeli bir yaklaşım benimsemesi önemlidir. Sonuç olarak, tarihi çevrede yapılan yeni tasarımların tarihi dokuya saygı gösteren çağdaş bir bakış açısıyla yorumlamak gerekmektedir. Bu, mimarların hem geçmişi koruma hem de geleceğin ihtiyaçlarına cevap verme sorumluluğunu taşıdıkları bir dengeleme sürecini ifade eder. Bu dengeleme, tarihi çevrelerin kimliğini muhafaza ederken aynı zamanda çağın ruhunu yansıtan yeni yapıların tasarlanmasıyla mümkün olacaktır.

4. TÜRKİYE’DEKİ MİMARİ AKIM VE ÜSLUPLAR

4.1 Birinci Ulusal Mimari Akım 1908-1930

Bu bölümde verilen örnekler bulundukları dönemin akım ve üsluplarını yansıtacak nitelikte tarihi çevrede yeni yapılaşmalar üzerinden seçilmiştir.

Şekil 4.1. 1910-1930 Yılları Arası Akım ve Üslup Şeması (Hasol, 2020)

Avrupa'da ortaya çıkan ve gelişen modernite anlayışı, 1840'lı yıllardan itibaren Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve kurumsal yapısını etkilemeye başlamıştır. Bu etki, özellikle koruma ve kentleşme konularında yeni kurumsal yapılanmaların ve yasal düzenlemelerin oluşturulmasına sebep olmuştur (Tekeli, 2009).

Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki kültürel mirasın korunması çabaları genellikle tek yapı ölçeğine odaklanmıştır. 1869'da başlayan Asar-ı Atika Nizamnamesi, ardından gelen 1874, 1884 ve 1906 tarihli düzenlemelerle şekillenmiştir. Cumhuriyet dönemi başladığında ise 1906 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi, 1973'e kadar tek yapı ölçeğinde koruma anlayışını sürdürmüştür (Özdemir, 2005:21).

Birinci ulusal mimarlık akımı 1910-1930 yılları arasında Osmanlının son dönemiyle Cumhuriyetin ilk yıllarına değin uzanmaktadır. 20.yüzyıl boyunca Batılılaşma etkisiyle mimarlık alanında gelişim ve değişimler yaşanmıştır. İlk zamanlar Art Nouveau anlayışı hakim olsada sonraları yerini Birinci Ulusal Mimarlık akımına bırakmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde Avrupalı genç mimarların ülkeye davetiyle

1930'lar döneminde modernist uygulamalara geçiş yaşanmıştır. Bu dönemde klasik Türk mimarlığı revize edilerek yeni bir Türk milli üslup yaratılmaya çalışılmıştır.

'Milli Mimari Rönesans' adıyla anılan yeni klasik dönem ileride "Birinci Ulusal Mimarlık Akımı" olarak anılacaktı. Milli mimari rönesans, Cumhuriyet öncesi dönemde Türk milli üslubu sayılmıştır (Hasol, 2020:34).

Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar hüküm süren I. Ulusal Mimarlık dönemi, Osmanlı ve Selçuklu mimari öğeleri kullanılarak ulusal bir bilinç oluşturma çabasına odaklanmıştır. Ancak, kubbeler, klasik üslup detayları ve gereksiz süslemeler gibi çağdaş mimari anlayıştan uzak unsurların kullanılması dikkat çeker. Mimarlar, salt öznel ve estetik niyetle hareket ederek, yapıları Osmanlı dönemi mimari biçimleri ve dini referanslarla ulusal kimliği yansıtmaya çalışmışlardır. Bu çaba doğrultusunda, 20. yüzyılın evrensel perspektifleri ve toplumsal ihtiyaçlar göz ardı edilmiştir (Tapan, 2019).

50 Yılın Türk Mimarisi kitabında bu dönemin genel mimari yaklaşımı şu şekilde anlatılmaktadır: Estetik, öznel ve kişisel tutumları onları başarılı kıldı. Ürünün dış cephesi incelendiğinde cephedeki Osmanlı kutsal yapı motifleri, duvarlardan dış unsurlara geçişin klasik biçimsel mimari detayları, yalancı kubbe ve daha birçok dekoratif unsur ortaya çıkıyor. Tamamen biçimsel bir geçmişe hayranlıktan gelişen, anıtsal ürünlerin mimari tarzının eklektik bir tavırla yeni ürünleri şekillendirdiği mimari tasarım yaklaşımı, Batı'nın gerçek mimari akımından farklılığını göstermektedir. Dekoratif bir sanat eseri olarak görülmesi bu dönem Türk mimarisinin karakteristik özelliğidir (Tapan ve Sözen, 1973).

20.yüzyılın başların akımın öncüleri olarak kabul edilen Mimar Kemaleddin ve Vedat Beyler eserleriyle 'Neoklasik Türk Üslubu'na katkıda bulunmuşlardır. Diriltmeci anlayışlarıyla ve yabancı etkilere arınarak yerel seçmeciliği benimseyerek yapıtlarında ulusalcı yaklaşım benimsemişlerdir. Yapılarda geçmişteki İslam-Osmanlı mimari öğelerin yerini Selçuklu-Osmanlı dönemi öğeleri almıştır. Fakat bu durum dönemin bilir kişileri tarafından diriltmeci ve aktarımcı çabalarına zıt düştüğü yönünde eleştirilmiştir. Yine aynı dönemin mimarlarından Arif Hikmet Bey ve İtalyan asıllı Levanten mimar Giulio Mongeri de akıma katılmıştır.

20.yüzyılın ortalarında Avrupa'da eğitim görmüş Mimar Kemalettin ve Mimar Vedat Bey, çağdaş eğitimlerini milli değerlerle birleştirerek Milli Mimari üslubun öncüleri olmuştur. Cumhuriyet'in başlamasıyla birlikte yapılan yeniden yapılanma süreci, özellikle Ankara gibi şehirlerde yeni kamusal yapıların ihtiyacını doğurmuştur. Alsac'a göre, 1930'lara kadar Türk mimarlarının milli duygularla tasarladığı Ulusal üslup, duygusal olması sebebiyle yeni malzemelerin ve konstrüksiyon metotlarının getirdiği potansiyeli zamanında keşfetmelerini engellemiştir. Alsac, modern harekete adapte olamayan Milli Mimarlık hareketinin 1930'lardan sonra Cumhuriyet ideolojilerine yenik düşeceğini ve modern eğilimlerin öne çıkacağını savunmuştur (Alsac, 1973).

Şekil 4.2. Deft-i Hakani Binası Sultanahmet (Cemal Emden)

Sultanahmet Camisi'nin karşısında Hipodrom'da yer alan Deft-i Hakani Binası Vedat Tek tarafından tasarlanmıştır (Şekil 4.2). Sultanahmet Meyda'nının batı tarafında İbrahim Paşa Sarayı'nın yanındadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun tapu kadastro kayıtlarının işlemlerinin görüldüğü ve arşivlendiği binadır. Dört katlı bina, simetrik kurgusu, çatıda geniş saçakları, süslemeli kat silmeleri, kemerli pencereleri ve eskiye gönderme yapan ayrıntılarıyla Birinci Ulusal Mimarlık akımı tarzını yansıtır. Mimarın yakın çevreyle uyum sağlama çabalarına karşın, yapı Yeni Osmanlıcı tarzı ve anıtsal büyüklüğüyle çevresinden ayrılmıştır (Hasol, 2020:36). Mimari yapı elemanları olarak; geniş saçaklar, kubbe, çıkma, sütun, bezeme, mukarnas, başlık, sivri kemer, simetrik plan, çini kaplamalar ile dini yapılarda cephelerde ve iç mekan düzenlemelerinde öne çıkmışlardır. Konutlara nazaran daha çok kamu yapılarında akımın etkisinin görüldüğü söylenebilir. Amaçlanan 1908 öncesi Osmanlı-İslam referansları yerine batılı yapım ve tasarım öğeleri kullanılarak Selçuklu ve klasik Osmanlı yapılarından aktarılan öğeler ve süslemelerle bezenmiş yapılar yerine

milliyetçi,diriltmeci,çağdaş bir mimarlık yaratmaktır. Dönemin sonuna gelindiğinde hedeflenen yeni yapım teknolojiyle çağdaş atılımcı genç Cumhuriyet ruhunun yerini biçimsel,seçmecî bir akım almıştır. Şekil 4.1.'de döneme ait gelişmeler diyagram yoluyla gösterilmeye çalışılmıştır.

4.2 1930'lerde Çağa Uygun Anlayış; Modern Mimarlık Arayışı

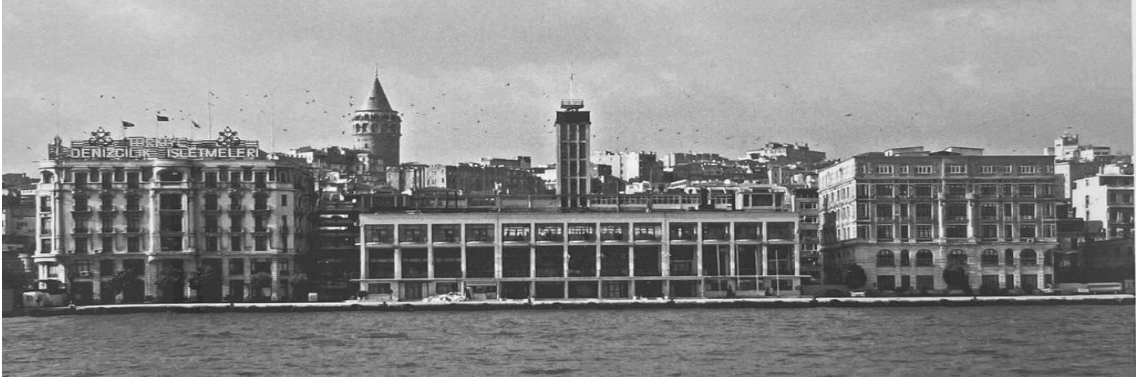
Şekil 4.3. 1930'lu Yıllar Akım ve Üslup Şeması (Hasol, 2020)

Türk mimarisinde, modern çizgilerin başlangıcı beğeni toplasa da yerli mimarlar geleneksel yapı tiplerinin önemini vurgulayarak ve iş olanaklarındaki azalma sebebiyle eleştirilerde bulundular. Bu eleştiriler sonucunda, 1930-1939 yılları arasında uluslararası biçim ve malzemelerle birlikte yeni bir milli mimari arayışı ortaya çıktı. Yerli mimarlar, 1927'ye kadar hâkim olan Milli Mimari'yi çağrıştıran tasarımlar yapmanın yanı sıra, neo-klasik üslubun etkisi altında kalarak ulusal ruhu mimari biçimle yansıtmaya çalıştılar. Tasarımlarını bilimsel temellere oturttarak bölgesel mimari öğelerin fonksiyonlarına odaklandılar. Sedat Hakkı Eldem'in liderliğindeki Ulusal Mimari Semineri ve Bruno Taut'un toplum ihtiyaçlarına cevap arayan projeleri gibi olumlu gelişmelere rağmen, 1940'lardan sonra Türk mimarisinde Yeni Ulusal Mimarlık akımı etkili oldu ve 1950'lere kadar devam etmiştir (Tapan ve Sözen, 1973).

1930'lu yıllara gelindiğinde her alanda çağdaşlaşma hızla gelişmeye başlamıştır. Ülke genelinde demiryolu inşası, sanayileşme üzerinde yapılan atılımlar sayesinde ekonomik olarak ilerleme sağlanmıştır. Gerek siyasal gerekse ekonomik gelişmeler neticesinde Modern Mimarlık anlayışı da Atatürk'ün "Muhasır medeniyetler seviyesine ulaşma" hedefiyle Batıdaki reformlardan geri kalmayacaktır.

Osmanlı'nın son döneminde Avrupa'dan gelen mimarlar ve yetişmiş gayrimüslim mimarlar aracılığıyla Batılı üslup ve akımlardan ülke etkilenmiştir. Modern mimarlık döneminde her ne kadar yurtdışından gelen Avrupalı mimarların etkisi olsa da asıl uygulanma ve kendini gösterme 1927 yıllarında Türk mimarların yapıtlarıyla gerçekleşmiştir. Süregelen klasik müfredat anlayışına ters olarak dönemin modernist yaklaşımını benimseyen Sanayi-i Nefise Mektebi (daha sonra 1928'de Güzel Sanatlar akademisi olarak anılan) eğitim fakültesi ile mimari eğitimde modernist yaklaşımın ilk adımları atılmıştır. Aynı yıllarda ülke içerisinde mimari mesleki örgütlenme ve yayıncılık dönemi başlamıştır. Mimarlık dergisi günümüzdeki Arkitekt ülkemizdeki mimari yayıncılık anlamında ilk örnektir.

Şekil 4.3'te döneme ait gelişmeler diyagram yoluyla gösterilmeye çalışılmıştır. Modernist anlayışta yapılan binalar arasında döneminin en dikkat çeken yapılarından biri de tarihi çevrede yapılan Galata Yolcu Salonu Binasıdır (Şekil 4.4). Mimari tasarımı Rebii Gordon ve Geoges Debbes'e aittir. Uygulanan tasarım, 1925'te açılan yarışma sonucunda yarışmacılardan birinci seçilemeyince sekiz ayrı projenin birleştirilmesi ile oluşturulmuştur (Hasol, 2020:105).

Şekil 4.4. Galata Yolcu Salonu (Doğan Hasol)

Ana yolcu terminali ve bekleme salonu sirkülasyon hattıyla bağlantılı şekilde çıkışa yöneltmektedir. Bir tarafı caddeye bir tarafı rıhtıma bakacak şekilde çevrelerinde servis hacimleri ile desteklenmiştir. İkinci, üçüncü ve beşinci katlarda ofisler depolar ve öteki servis mekanları bulunur dördüncü kat restorana ve ona ilişkin hizmet mekanlarına ayrılmıştır (Şekil 4.5).

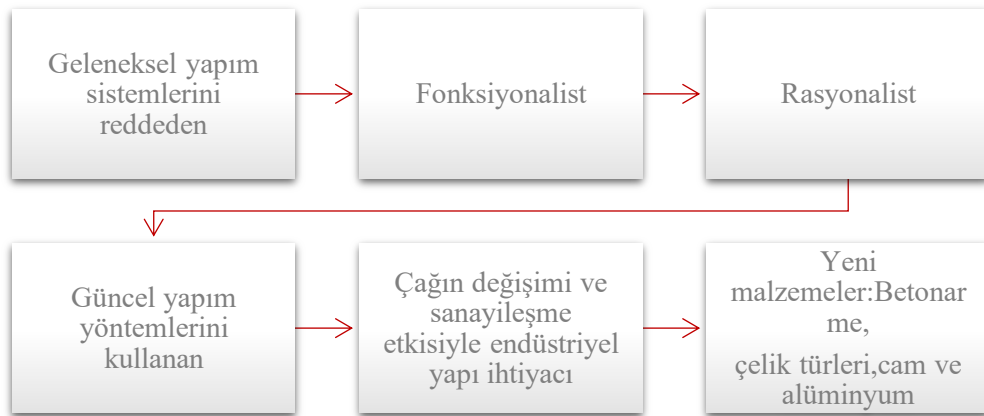

Şekil 4.5.Galata Yolcu Salonu (Cemal Emden)

Deniz cephesinde dairesel çıkmlar ve tepede yükselen gözlem kulesiyle dikkat çekici forma sahiptir. Üzerinde koruma kararı bulunan yapı, Galataport projesi kapsamında sürdürülen, denize kazık çakma işlemleri sırasında maalesef gerekli önlemler alınmadığı için Şubat 2017’de yıkılmıştır (Şekil 4.6).

Şekil 4.6. Galata Yolcu Salonu (URL-2)

Şekil 4.7. 1930’lu Yıllarda Mimari Akım Süreci ve Değişimi (Hasol, 2020)

Özetle, ekonomik alanda özel çabaların yetersiz kalması, 1932’de yeni bir ekonomik planın yapılmasına ve milliyetçi ilkelerin benimsenmesine yol açmıştır. Köy yaşamının yanı sıra şehir yaşamı da İstanbul dışında farklı şehirlere de yayılmıştır. Bu hızlı değişim yapıları çevreyi de etkilemiştir. 1920’lerde Ulusal hareketlerin etkisi azaldı ve Avrupa avangardının etkisi hissedilmeye başlanmıştır. Bu değişimin temel nedeni ise rejimin hızlı mimari değişimler öngörmesi ve bu konuda yeterli yerli mimar bulamaması nedeniyle ülkenin mimari tasarımı için yabancı mimarları Türkiye’ye davet etmesidir. Bu dönemde yabancı mimarların etkisi görülmektedir.

Öte yandan yerel mimarlar genellikle Batılı kaynaklara yönelen uluslararası ilkelere dayanan ya da Türk yabancı mimarların biçimsel ve anıtsal mimarlık anlayışına paralel, rasyonel-işlevselci bir tutum sergiliyorlardı. Çeşitli departmanların benimsediği farklı ilkeler, 1930 ile 1940 yılları arasında üç farklı hareketin faaliyet göstermesine yol açmıştır. Yabancı mimarların tercih ettiği Neoklasik tarz, 1930’lu ve 1940’lı yıllarda Almanya’da yaygınlaşmıştır. Bu tarzda tasarlanmış simetrik kümeler, uzun sütunlu ve basamaklı girişler, binaların üzerine inşa edildiği yapı malzemesi olarak taş kullanımını desteklenmiştir. Simetriyi ortadan kaldıran uluslararası bir tarz, 1930’lu yılların sonlarına doğru yabancı mimarlara karşı kendi üslubunu oluşturan üsluplar arasında sayılmaktadır. Geçmişin kalıpları ve klasikleşmiş mimari anlayışını benimsemekten ziyade çağın ihtiyaçlarına karşılık verebilmek için çağdaş yapım yöntemleri ve yeni malzeme kullanılmıştır. Sanayileşmenin etkisiyle endüstriyel yapılaşmanın artmasıyla beton, çelik ve cam gibi malzemelerle yapılarda yeni malzemeler tercih edilmeye başlanmıştır (Şekil 4.7). Havaalanları, hangarlar, endüstri ve spor tesisleri gibi yapı türlerinin mimarlık literatürüne ilk defa bu dönemlerde girmeye başlamıştır. 19.yüzyılın taklitçi ve seçmeci anlayışına karşı olarak özgün güncel tasarım anlayışı benimsenmiştir. Yeni bir kimlik arayışına giren Modern mimarlık rasyonalist, endüstrileşmeye açık özgün tasarım anlayışına bürünmüştür. Biçimden ziyade yapının işlevselliğine önem vererek gereksiz olan her türlü süs ve cephe bezemelerinden kaçınılarak estetik kaygıdan ziyade kullanım gayesi güden tasarımlar ağırlık kazanmıştır. Böylece planlamalarda dış cephede olduğu kadar iç mekân düzenlemelerde de değişiklik yaşanmıştır (Hasol, 2020: 86).

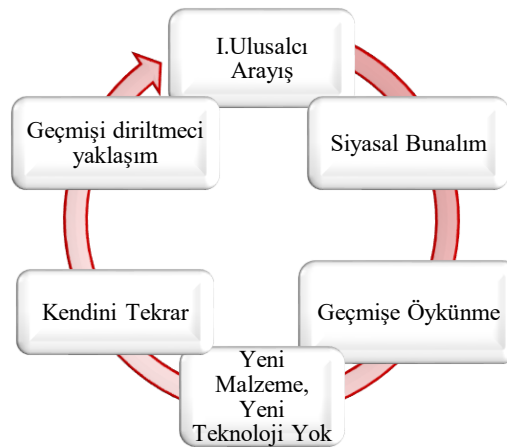
1930-1939 yılları arasında modern mimarinin genel karakteristikleri şu şekildedir: Evrensel ve rasyonel prensipler, mimari uygulamaların temelini oluşturmuştur. Bu dönemde, genellikle basit geometrik formların hâkim olduğu bir estetik

görülmektedir. 1900-1930 dönemini takip eden bu zaman diliminde, “modern mimari” akımı Orta Avrupa'dan dünya geneline yayılmıştır. Evrensel rasyonellik prensiplerine sahip olan bu “gerçek mimari” akımı, farklı coğrafi bölgelerin kendi mimari formlarını ve doğal koşullarını dikkate alarak gelişmiştir. Bu ilişki, biçim ve mekân organizasyonunda çeşitliliğe yol açmış, ilerleyen dönemlerde “biçimsel zenginleşme” olarak adlandırılacak olan ana öğelerden birini oluşturmuştur (Tapan, 1973).

Mimarlar Odası tarafından düzenlenen yarışma raporlarına göre, bu dönemdeki projelerde talep edilen ve vurgulanan özellikler arasında şu kelimeler öne çıkmaktadır: “Sadelik, modernizm, çağdaşlık, sağlamlık, verimlilik, iktisadilik, genç Cumhuriyet’i vurgulamak, inkılapları temsil, ilerlemenin göstergesi, şehircilik planına uygunluk, halka çekici gözükmek, Türk karakteri, yerel malzeme kullanımı, sağlamlık, fonksiyonellik.” Bu kelimeler, projelerin sade, çağdaş ve sağlıklı bir estetikle birlikte genç Cumhuriyet’in değerlerini temsil etme ve ilerleme anlayışını yansıtmaya amacını göstermektedir (Aydın Meltem, 2013).

4.3 1940’lar Milli Mimari ya da İkinci Ulusal Mimarlık

Geçmişe öykünmeye dayalı ulusalcı davranışların altında yatan sebep genellikle ülkelerin yeni teknolojik atılımlar yapamamasından çağa uygun gelişmelere ayak uyduramamasından, çoğu zamanda siyasal ve toplumsal bunalımlardan kaynaklanmaktadır. Osmanlının çöküşünden ve yeni kurulan Cumhuriyetin ardından öze dönüşle beraber geçmişteki yapım tasarım ve tekniklerini diriltmeci yaklaşımları ele almaya çalıştıkları birinci ulusal mimarlık döneminde, geçmişe öykünme durumu açık şekilde görülmektedir.

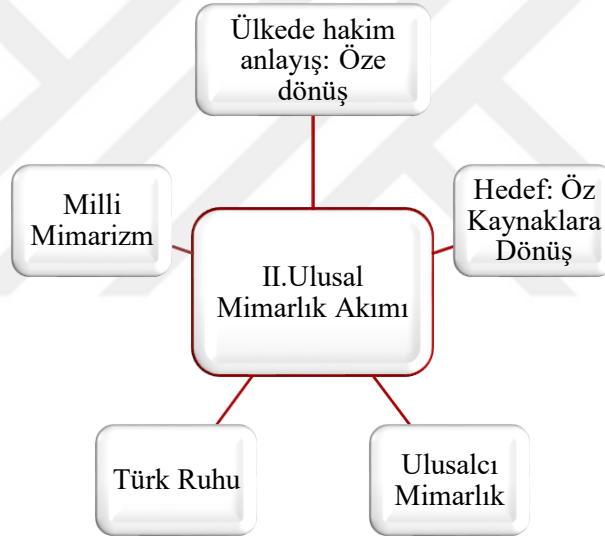
Şekil 4.8. 1940’lı Yıllar Mimari Akım Değişim Döngüsü (Hasol, 2020)

Atatürk'ün vefatından sonraki dönem, 2. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Avrupa'da Nasyonal Sosyalist düşüncelerin güç kazanmasıyla şekillenmiştir. Bu süreç, siyasi olarak artan ulusalcılığın yanı sıra mimarlık ve şehir planlamasında da etkiler yaratmış, yerli mimarının gelişimi için devlet müdahalesi gerekliliği vurgulanmıştır. Kamusal alanlarda benimsenen II. Ulusal Mimarlık akımı, Türk Evi temalarını içermekte ve “kendimize dönüş hareketi” olarak nitelendirilmektedir. Cumhuriyet öncesi tarihi eserlere verilen değerin az olduğu, ancak Cumhuriyet döneminde bu eserlere ilginin arttığı belirtilmiştir. Bu dönem, geçmiş eserlere soyut bir sevginin canlandırıldığı, ancak Türk kültürel kimliğinin sürekliliğinin belirsiz olduğu bir evreyi ifade etmektedir. Bu dönem, eski eserlere yönelik soyut bir sevginin milli gurur kaynağı olarak kullanıldığı, ancak Türk kültürel kimliğinin belirsiz olduğu bir evreyi yansıtmaktadır. Devletin koruma ve mimari üslup seçimi konularındaki müdahalesi, okullarda ve halkevlerinde mimari anıtların korunması üzerine verilen eğitimle birleşmiştir. Bu müdahalenin, özellikle Fransa'da gözlemlerde bulunan ve çalışmalarda bulunan uzmanların Avrupa'daki koruma bilinci üzerinde etkili olduğu, aynı zamanda Batılılaşma sürecinin bir parçası olarak kabul edildiği belirtilmektedir (Ersen, 2014:10-11).

Prost Planı, 1939-1949 yılları arasında Lütü Kırda tarafından hayata geçirilen bir planlama girişimidir ve bu süre zarfında toplamda 1148 yapı ortadan kaldırılmıştır. Prost'un görev süresi 1950'ye kadar devam etmiş olup, Atatürk Bulvarı'nın düzenlenmesi, Taksim-Harbiye-Dolmabahçe arasında altyapı düzenlemeleri yapılması, Taksim Kışlası'nın yıkılması, Dolmabahçe Sarayı'nın tiyatro binaları ve ahırlarının kaldırılarak stadyum inşa edilmesi gibi önemli projeleri içermiştir. Aynı zamanda, Eminönü Meydanı'nın düzenlenmesi ve kara surlarının onarımı ile birlikte Yedikule-Eyüp yolunun açılması da bu dönemin uygulamaları arasında yer almaktadır. Ancak, Prost Planı genel olarak eleştirilmiştir; çünkü uygulamasının sebep olduğu yıkımlar ve sadece anıtlara odaklanan, İstanbul'un genelini boş bir alan olarak gören yaklaşımı eleştiriye maruz kalmıştır (Tekeli, 1994:88).

İkinci Dünya Savaşı, ithalatın azalmasıyla birlikte inşaat sektöründe malzeme ihtiyacını artırmış ve yerli malzemelere olan talebi yükseltmiştir. Çağın teknolojisinin elverdiği malzemelere erişimde yaşanan zorluklar, mimarları yerel malzemeleri kullanmaya teşvik etmiş ve bu durum, İkinci Ulusal Mimarlık akımının evriminde önemli bir rol oynamıştır (Sağsöz, Midilli Sarı, Elmalı Şen ve Al, 2014).

Avrupa'nın bunalımda olduğu II. Dünya Savaşı'na rastlayan dönemde ülkede öze dönüş anlayışı benimsenirken aynı zamanda öz kaynak kullanımı hedeflenmiştir (Şekil 4.8). Bu sayede ulusal mimarlık akımının başlangıcı sağlanarak özgün ve Türk ruhunu yansıtan Milli Mimarizm yaratılmaya çalışılmıştır. Almanya ve İtalya'daki tarihsel seçmecilik anlayışının yayılması, baskıcı milliyetçi siyasal gelişmeler ve II. Dünya Savaşı'nın meydana gelmesiyle küresel anlamda mimarlık akımı da etkilenmiştir (Şekil 4.9). Avrupa'nın nasyonel sosyalist gelişmelerin yansımasıyla, Türkiye 1927'deki modernist çağdaş dönemden vazgeçip 1940'larda yeni bir mimarlık akımının başlamasına zemin hazırlanmıştır. Bu durum Hasol tarafından “geriye dönüş” olarak nitelendirilmiş ve Atatürk'ün devrimlerine uygun olarak yaratılan özgürlükçü ve çağdaş mimarlık anlayışından vazgeçmek olarak yorumlanmıştır (Hasol, 2020:114).

Şekil 4.9. II. Ulusal Akım Şeması (Hasol, 2020)

1936 yıllarında Sedat Hakkı Eldem'in Mimar Sinan Güzel Sanatlar Fakültesi'nde verdiği “Milli Mimari” seminerinde geleneksel Türk sivil mimarlığı hakkında detaylı bilgiler paylaşılmış, akımın temelleri oluşturulmuştur. Seminerde; geleneksel yaşam tarzının sürdürülememesi sonucunda mimari ve kent dokusundaki çöküşün engellenemediği, koruma konusunda duyarlılığın yetersiz olduğu ve birçok tarihi yapı, ev, yalı, köşk gibi değerli eserlerin yıkıldığı belirtilmiştir. Çevresel koruma düşüncesi, Eldem tarafından dile getirilerek, evkafa ait olmayan bina muhafazasının önemine vurgu yapılmış ve İstanbul'da birçok sanat eserinin bu ihmal nedeniyle kaybedildiği ifade edilmiştir (Eldem, 1939).

Yerli ve çağdaş yapım teknolojileri kullanılarak Türkiye’de özgün mimari akımı yaratılmaya çalışılmıştır. Bu arayışta o dönem İtalya, Almanya, SSCB gibi ülkelerde yaygınlaşan totaliter düşüncelerin ışığında tarihsel seçmecilik anlayışının da akım üzerinde etkili olduğu kuşkusuzdur. Sedat Hakkı Eldem ve Emin Onat’ın Ordu Caddesi üzerinde Beyazıt-Laleli arasında bulunan İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi İkinci Ulusal Mimarlık akımının en dikkat çeken yapıları arasına girmiştir. Anıtsal görünümü, tekrarlanan standart pencereleri ve avlulu plan düzeniyle yerel mimarlığa göndermede bulunur (Şekil 4.10).

Şekil 4.10.İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi (Hasol, 2000)

Bina o dönemin mimari karakterini bir prototip gibi yansıttığı için yıllar sonra da tarihselci mimarlık arayışları ve yaklaşımları için sıkça başvurulanan bir esin kaynağı olmuştur (Şekil 4.11).

Şekil 4.11. İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi (Cemal Eldem)

O dönemin en büyük eleştirilerinden biri de birinci ulusal mimarlık akımında benimsenen modern anlayışla, tarihi çevreyle bağdaşmayan ve kullanılan ileri teknoloji malzemelerle civarındaki yapılarla uyumsuzluk içerisinde olduğu görüşüdür (Hasol, 2020:116).

1927-1939 yılları arasında çağdaş bir ulus modelini temsil etmek amacıyla seçilen kübik biçimler, o dönemin modern ideolojisinin fiziksel bir yansıması olarak kabul edilmiştir. Ancak, 1930'ların sonlarına gelindiğinde, bu mimari ürünlerin Batılı tarzda olmalarına rağmen yeterince bölgesel unsurları içermediği ve Türk milletini temsil etmede eksik kaldığı düşünülmüştür. Bu durum, Avrupalı ülkelerin benzer bir sürecin etkisi altında olmaları ve neo-klasik ürünlerin devlet tarafından desteklenmesiyle şekillenmiştir. Modern dönemde, yayınlar Batı'daki baskın rejimleri öven yazılara odaklanmıştır. Bu etkilerle birlikte, dönemin mimarları, çağın teknolojisiyle birleştirilmiş yerel değerlere odaklanan mimari eserler ortaya koymak istenilmiştir. Bozdoğan, bu fikrin oluşma nedenini şu şekilde özetlemiştir: “Yeni Mimari, yeni ulusun geleceğe yönelik özlemlerini somutlaştırırken, milli mimari ulus için kökleri derinlerde yatan tarihsel bir kimlik inşa etme arzusundan doğmuştur” (Bozdoğan, 2002). Biçimsel aktarıma dayanan bu akımda simetri,taş kaplama cepheler, saçaklar gibi mimari öğelerle yapılara anıtsallık katmanın amaçlandığı bu dönem 1950'li yıllara değin sürmüştür. Dönemin ihtiyaç ve koşullarına ayak uyduramayarak sona ermiştir.

4.4 1950'ler Modernizm/Uluslararası Üslup

1950'li yıllar Avrupa'yı ve Japonyayı derinden sarsan II. Dünya Savaşı'ndan sonra soluklanma dönemi olarak adlandırılabilir. Sanayileşmenin ve modern makinelerin yaygınlaşmasıyla görece ferahlama dönemi olarak değerlendirilebilir. Amaç savaş sonrası yaraların sarılması ve normal hayata dönebilmektir. Örneğin Fransa'da büyük şehirlerin çeperinde geliştirilemesi planlanan uydu kentler Avrupa'nın normalleşme için attığı adımlardan biridir. Fakat böyle bir durumda seri üretimin yaygınlaşmasıyla tek tip konut tipolojisinin önüne geçmenin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Daha akılcı ve işlevsel mimari dilin yayılımıyla çözümler zaman içinde evrenselleşecektir.

İkinci Ulusal Mimarlık döneminde, milli ruhu rasyonel biçimlerle sembolize etme hedefine yönelik akım, 1940'lı yılların sonunda sona ermiştir. Bu dönem, Birinci Ulusal Mimarlık dönemine kıyasla daha rasyonel temellere dayanmış, ancak toplumun temel ihtiyaçlarına özellikle konut sorununa tam bir çözüm sunamamıştır. 1950'li yıllarda, Türkiye'de yeni bir mimari arayış başlamıştır ve bu değişim Sedat Hakkı Eldem, Emin Onat gibi önde gelen İkinci Ulusal Mimarlık akımı temsilcilerini etkilemiştir. Bu etki, daha sonraki yıllarda bu mimarların daha sade ve yalın mimari

yapılar tasarımlarına yol açmıştır. Aynı dönemde, inşaat malzemeleri ve araçları standartlaştırılmış ve bu süreci desteklemek amacıyla kanunlar ve yönetmelikler oluşturulmuştur. Bu yıllarda toplumsal sorunların geri planda kaldığını ve mevcut şartlarda başka hakları savunan mimarların bu konulara odaklanamadığını eleştirmiştir (Alsaç, 1973).

Planlı kentleşme politikalarının beklenen faydası sağlanamamış, kentler hızla büyümüş ve demiryolu projelerinin karayolu projelerine dönüştürülmesi büyümeyi artırmıştır. Çarpık kentleşme, sosyal, siyasi ve ekonomik sorunlara yol açmış, plansız büyüme nedeniyle kentler arasındaki göç faaliyetleri artmıştır. Yeni yapı teknikleri ve yüksek kuleler, toplumun alt kesiminin sosyal ve ekonomik mücadelesi ile çelişmektedir (Tapan, 2005).

Almanya, SSCB ve İtalya'nın totaliter yönetimi ve nasyonel düşüncenin yaygınlaşmasından doğan ulusalcı, geriye yönelik seçmeci uygulamalara karşı olarak CIAM ilkelerine dayalı modern ulusalcı üslup ortaya çıkmıştır. Nazi rejiminin baskısından ABD'ye yerleşen mimarların özellikle Mies van der Rohe dönemin kurucu mimarlarından olmuştur. Üslubun getirileri olarak dikdörtgen veya kare planlı yapılara eşlik eden şeffaf malzemeler tercih edilerek iç ve dış mekan arasında etkileşim artırılmıştır. Kullanılan geniş açıklıklar sayesinde gün ışığı kullanımı açısından olumlu yönde ilerleme sağlanırken mahremiyet konusunda döneme yeni bir bakış açısı kazandırılmıştır. Yerden taşıyıcı yapılarla yükseltilecek şekilde zeminde güçlü bir sirkülasyona imkan veren kubik yapılarla modern mimariye geçişin etkileri oldukça net görülmektedir (Hasol, 2020:134).

1950'lerde Türkiye'de ABD etkisiyle birlikte rasyonalist bir mimari yaklaşım önem kazandı. Bu dönemdeki Batı etkisi mimarlık alanında öncü bir proje olan Hilton Oteli'nde, Skidmore – Owings - Merrill grubu ve Sedat Hakkı Eldem'in tasarımıyla ortaya çıkmıştır (Şekil 4.12). Kentsel düzeyde, Adnan Menderes'in yıkım faaliyetleri, aynı dönemde kurulan Mimarlar Odası'nın iktidara yönelik eleştirel duruşunu tetiklemiş ve şehir planlama sorunları gündeme gelmiştir (Tekeli, 2017). Hilton Oteli, 1950'lerde Amerikan etkisi ve modern tasarım unsurlarıyla Türkiye'de önemli bir mimari örnek haline gelmiştir. Bu projeye birlikte Amerikan tarzı yapı teknikleri ülkemize girmiş ve 1940'ların milli mimari etkisi gerilemiştir. Hilton Oteli'nin getirdiği yenilikler arasında “beyaz beton” mimari elemanlar, alüminyum levhalar,

akustik özellikte asma tavanlar ve cam yüzeyler bulunmaktadır. Ancak, Sedat Hakkı Eldem, bu yapıdaki yeniliklerle birlikte teknik eksikliklere de vurgu yaparak şu eleştiride bulunmuştur: “Pencereli yüzeyler bir dekor örtüsü şeklinde idi. Kat, karkas gizleniyor inkâr ediliyordu. Savunma gücü olmayan Anadolu şehirleri kübik binalardan sonra bir de bu cam ve teneke kutuların istilasına uğradılar. Dışardan rahatsız edici olan bu yapılar, içerden daha da rahatsız ediciydiler. Brisoleylerin arkasında yazın pişiliyor, kışın donuluyordu.” Eldem ayrıca, bu projelerin uzun ömürlü olmadığını ve on yıl içinde terkedildiğini savunmuştur (Eldem, 1973).

Şekil 4.12.Hilton Oteli, Skidmore-Owings-Merill ve Sedat Hakkı Eldem (Hasol, 2020)

Türkiye, II. Dünya Savaşı’nın dışında kalsa da sonuçlarından etkilenmemesi mümkün olmamıştır. Sanayileşmenin yaygınlaşması ve tarımda insan gücüne ihtiyacın azalmasıyla köyden kente göç hızla yaygınlaşmıştır. Bu durum çarpık kentleşmeyle konut sorununu ortaya çıkarmıştır. Avrupada yaygınlaşan rasyonalizme cevap olarak Türkiye’deki yapılarda taşıyıcı sistemin dışarıdan okunabildiği görülmektedir. Ülkenin genel durum ve ihtiyaçlarından ziyade, daha çok Avrupalılaşmanın amaçlandığı uluslararası üslup ağırlıklı rasyonalist bir yaklaşımın benimsendiği görülmektedir. Dönemin mimarlığında Bayındırlık Bakanlığı ülke genelinde büyük öneme sahiptir. Düzenlenen mimari proje yarışmaları sayesinde mesleğin gelişmesine katkı sağlanmıştır. Ayrıca bakanlığın rasyonalist akıma verdiği destek ülke genelinde yaygınlaşmasında oldukça etkili olmuştur (Hasol, 2020:135).

İkinci ulusal akımına son veren bir dönüşümü başlatması açısından önemli olan İstanbul Adalet Sarayı dönemin oldukça tartışılan yapılarından olmuştur. Sultan Ahmet Meydanı’nda İbrahim Paşa Sarayı yakın konumuyla tarihi çevrede yapılaşma açısından önemli bir örnek teşkil etmemiştir (Şekil 4.13).

Şekil 4.13. İstanbul Adliye Sarayı (Hasol, 2020)

1949 yılında Mimarlar Odası tarafından düzenlenen yarışmada Sedad Hakkı Eldem ve Emin Onat'ın ortak projesi kazanmış, 1951 yılında yapımına başlanmış, 1955'te hizmete açılmıştır. Yapının öteki bölümleri tarihi Hipodrom alanındaki arkeolojik kalıntılar nedeni ile uygulanmamıştır. Bina yalınlaştırılmış geleneksel öğeler içerse de Modernizime geçiş etkisi ağır basmaktadır. Çağlayan'da ve Kartal'da yapılan yeni İstanbul Adliye Binalarının hizmete girmesi ile binanın kullanımına son verilmiştir (Hasol, 2020:138).

1950'lerden sonra mimari eğilimlerde dikkat çeken değişiklikler gözlemlenmektedir. Bu dönemde ünlü mimarların eserlerini taklit etme çabaları, büyük endüstriyel yapıların yoğun üretimi, şehir planlamaları ve kampüs tasarımları, bu dönemin belirgin özellikleridir. Çeşitli yapı tiplerinin üretildiği bu son dönemde, ürünlerin biçimsel genişlemelerinde veya mekan organizasyonlarında uluslararası biçim kalıplarının seçiciliği açıkça görülmektedir (Tapan, 1973).

Bu dönemdeki yarışma raporlarına göre, projelerin “harici ve dahili” olarak iki ayrı kategoride değerlendirildiği, anıtsallığın belirgin bir öncelik taşıdığı ve anıt/mezar projelerinin çoğunluğu teşkil ettiği gözlemlenmektedir. Projelerin genellikle betonarme karkaslı taş kaplamalı olması gerektiği, hafifliğin istenmediği ve ağırlık ile kalıcılığın vurgulandığı görülmektedir. Projelerin aynı zamanda milli özelliklere sahip binaları içermesi beklenmektedir. Raporlar, projelerde sıkça kullanılan “tradisyonel, klasik, ağır, anıtsal, kalıcı, ahenkli” gibi kavramlarla birlikte şehircilik, tarihi bölgede yapılaşma ve trafik gibi konularda taleplerin bu dönemde ortaya çıkmaya başladığını belirtmektedir (Aydın Meltem, 2013).

4.5 1960-1970'ler Tekdüzelige Karşı Arayışlar

Bu dönemde inşaat sektöründe devlet destekli ve özel girişimlerle birlikte önemli gelişmeler yaşanmıştır. Yeni ve geleneksel malzemelerin sektöre kazandırılması, sektörü canlandırmıştır (Şen, Sarı, Şağsöz ve Al, 2014).

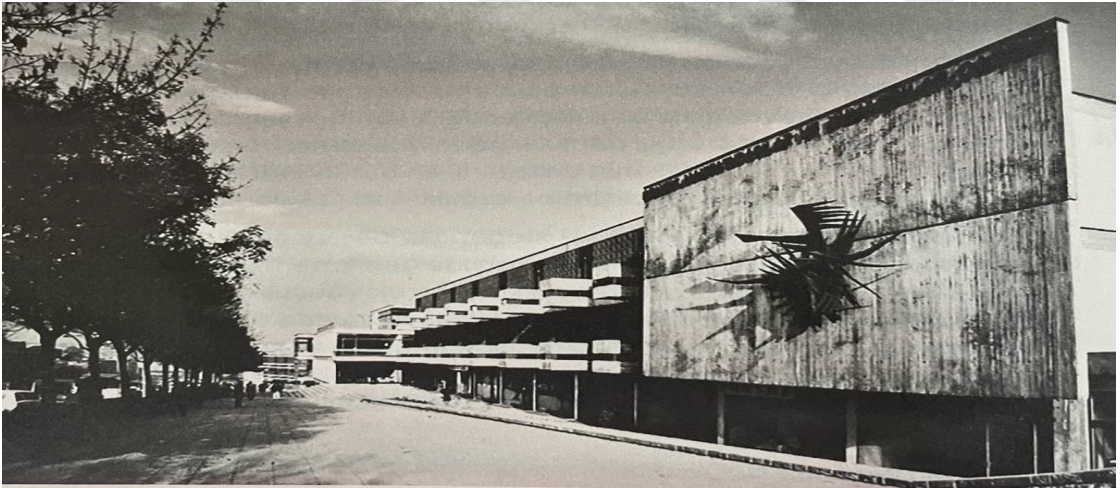
Batı ile ilişkiler ve bilgi aktarımının etkisiyle mimari formların değiştiği ancak düşünce biçiminin aynı kaldığı bir dönemde, 1960 ve 1970'ler eleştirilmiştir. Bu dönem, Rasyonel, Organik, Brütalist ve Yeni Bölgeselci gibi farklı mimari görüşlerin ve biçimlerin ortaya çıktığı bir evreyi temsil eder. Eleştiriler, dönemin keyfi seçimlerini vurgulamaktadır (Yücel, 2005). 1960'lı yıllarda özellikle konut tasarımlarında yaygın olarak görülen Brütalist mimari yaklaşım, yapı tasarımında ham malzemelerin tercih edildiği, teknik malzemelerin ve işlevsel alanların yapı hacimlerinde vurgulandığı ve geleneksel mimari çözümlerin reddedildiği bir tutumu ifade eder (Ertuğ ve Yener, 1962).

1950'lerde başlayan kentleşme ve göç sorunları, 1960-1980 yılları arasında devam etmiştir. Uygulanan politikalar, özellikle kırsal bölgede sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemede yetersiz kalmıştır, bu da kırsal nüfusun kente göçünü hızlandırmıştır. Bu durum, gecekondu sorununun artmasına yol açmış ve ülkenin kronik bir sorunu haline gelmiştir. Aynı zamanda, konut sorununu da beraberinde getirerek geçmişte başlayan yap-sat uygulamaları, 1960'lardan sonra da etkili olmuştur. Kentin belli bölgelerine olan yoğun talepler uydu kentlerin doğmasına sebep olmuştur. Akrabalık ilişkileri sosyal dayanışmanın öne çıkmasıyla kentin belli bölgelerinde çarpık kentleşme ve gecekondulaşma kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Köyden kente gelenler sosyal yardımlaşmaya katkısı olacağı düşünerek tanıdıkları vasıtasıyla aynı mahalleye göç etmeyi tercih etmiştir. Dolayısıyla kaçak ve bitişik yapılaşmalar hızla artmıştır. Kent çeperinde kurulmaya çalışılan uydu kentlerle tek düze seri üretime dayanan biçimsel yapılar tasarlanarak çözüm üretileceği düşünülse de mimarlık alanında büyük eleştiri konusu olmuştur. Yalnızca ülke içerisinde değil yurtdışına da göçün yaşandığı bu dönemde kalifiye işçi ve eleman kaybıyla ülkede işçilik kalitesi kayba uğramıştır. Modernizme fikir olarak yaklaşılsa da yerel malzeme üretimindeki yetersizlik ve teknolojik olanaksızlıklar neticesinde geride kalınmıştır (Vanlı, 2006).

O yıllarda artan özgürlük havası ve düşünsel yapıya paralel olarak mimarlık alanında ilk defa yerel dergiler vasıtasıyla tartışma ortamı doğmuştur. Ancak tasarım ve

uygulamalarda özgün kimlik ve yerel-çevresel değerlerin yanı sıra Batılı kaynakların akımlarına yönelim olmuştur 1960'lı yılların öncesinde mimari miras adına büyük kayıplar yaşansa da bu dönemde geçmişe nazaran daha korumacı yaklaşımın olduğu görülmektedir. 1951 yılında yapıların tescili ve denetiminin gelişmesi amacıyla Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu açılmıştır (Hasol, 2020:158-159).

1960-1970'li yıllar, önceki yıllarda yaşanan mimari mirasın kaybından sonra koruma bilincinin yaygınlaşmaya başladığı dönem olmuştur. 1950 yılında yasayla kurulmuş olan GEEAYK ile yapılan yeni projelerde denetim etkinlikleri geliştirilmiştir. 1970'ler sonrasında tek düzelğin yerini heterojenliğin aldığı yeni bir anlayış hâkim olmuştur. Endüstri devrimiyle yaygınlaşan otomobil kullanımı etkisiyle Türkiye'de de banliyöleşmenin önü açılmıştır. Kent merkezlerinde arsa kazanımı için yık- yap sürecinin başlangıcı koruma bilincinden uzak, ekonomik kaygı taşıyan yeni yapılaşmaların olduğu görülmektedir. Bu durum kimi zaman tarihi değerlerin ekonomik kaygılar sebebiyle yitirilmesine sebep olmuştur. Kent nüfusunun artmasıyla yeni yol yapımına ihtiyaç duyulmuştur. Eminönü-Sultanhamam bölgesinin sıkışıklığının azaltılması için, orada yerleşik manifaturacıların Unkapanı'na da Atatürk Bulvarı kenarında daha sakin bir bölgeye yerleştirmeleri planlanmıştır.

Şekil 4.14. İstanbul Manifaturacılar Çarşısı
(Tekeli-Sami Sisa: Projeler-Uygulamalar/ Architectual Works 1954-1974:79-80)

1960-1968 yılları arasında iş adamları öncülüğünde çarşı inşası gerçekleşmiştir. Sınırlı sayıda düzenlenen yarışmalar neticesinde tarihi çevredeki organik yerleşimleri dikkate alan içe dönük bir tasarım gerçekleşse de yapının Sultanhamam'dan ayrılmaması eleştiri konusu olmuştur. Bir diğer yandan manifaturacılar için tasarlansa da başka esnafların bölgeye yerleştirilmesi tartışma konusu olmuştur (Şekil 4.14).

Yapının cephelerinde döneme özgün brüt beton ve kısmi yerlerde traverten kaplamalar kullanılmıştır. Tasarımda, tarihsel İslam kentlerinin avlulu çarşılarına benzer düzenlemeler, sürprizli yaya yolları ile çevredeki kent dokusuna uygun olarak parçalı kitlelerden oluşan karakterde zengin mekânlı bir yerleşim modeli geliştirilmiş ve yaygın Uluslararası Üslup uygulamalarından farklı yeni bir dil geliştirilmiştir. Global anlamda yaşanan endüstriyelleşme serüveninde yeni malzeme ve yeni üretim sistemlerinin yaygınlaşmasıyla ülkemizde de birçok gelişme yaşanmıştır. O dönemde özellikle cam ve metal malzemeler üzerinde yoğunlaşarak cephe giydirme elemanları olarak oldukça tercih edilmişlerdir.

Yine aynı dönemlerde tarihi çevrede tasarlanan ve uygulanan yapılardan biri de İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'dir (Şekil 4.15). Kitaplık, Beyazıt-Laleli arasında tarihi Beyazıt Hamamı'nın yanında yer almaktadır. 1964'te Mimarlar Odasının düzenlediği yarışmanın sonucunda 1970'te temel atılmış olup 1986 yılında yapının mevcut bölümü kullanıma açılmıştır. Tasarımın ana kararı tarihi çevresinde bulunan hamam ile gabari farkının oluşmamasıdır (Hasol, 2020:160-162).

Şekil 4.15. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi (Mimarlık Dergisi, 200:40)

Hamamın cephe tasarımındaki doluluk kitaplıkta da aynı şekilde devam ettirilmiştir. İç mekânda ana bölme tepe penceresiyle aydınlatılmış, çevresindeki yan mekanlarla zenginleştirilmiştir. Bu sayede kullanıcı için içeride yüksek tavanlı ve aydınlık okuma alanları tasarlanırken dışta da kitaplığın işlevine uygun olacak şekilde kapalı bir cephe tasarımı sağlanmıştır. Okuma salonlarında çeşitli kademelerde yer alan galeri ve pencere kenarlarında oturma mekanları oluşturulmuştur. Yapı günümüzde maalesef yaygınlaşan yık-yap politikasına maruz kalmıştır. 1980li yıllara gelindiğinde ülkedeki

siyasi ve toplumsal çalkantılar sebebiyle mimarlık alanı da uluslararası alanda yapım ve tasarım yönünde olumsuz etkilenmiştir. Bu yıllardan sonra ülkede Geç Modernizm, Postmodernizm ve Dekonstrüktivizm tür akımlar görülecektir (Hasol, 2020:161).1950-1980 soğuk savaş dönemindeki mimarlar odası yarışma raporlarında, projelerde hafiflik tercih edildiğini, yataylık ve düşük irtifanın olumlu özellikler olarak kabul edildiğini, trafik çözümlerinin önem kazandığını, insan ölçeğinin ve üçüncü boyutun vurgulandığını ortaya koymaktadır. “Konstrüksiyon, yataylık, sadelik, plan serbestliği, trafik, şehircilik sirkülasyon, yeşil alan, çevreyle uyum, strüktür, davet edicilik, insan ölçeği, ekonomik” gibi kelimeler bu raporlarda sıkça kullanılmaktadır (Aydın Meltem, 2013).

4.6 1980-2000 Arası/ Küreselleşme ve Liberalizm Etkileri

12 Eylül Askeri darbeden sonra Türkiye’de birçok alanda değişiklikler yaşanmıştır. Dönemin başbakanı Turgut Özal yönetiminde neoliberalleşmenin ilk adımları atılmaya başlanarak ülkede yeni bir süreci başlatmıştır. İthalatın serbestleştirilmesiyle ülkenin uluslararası düzeye yetişmesi amaçlanmıştır. Özel sektöre verilen teşvik formlarıyla da mimari anlamda da önemli oranda gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. Büyük şehirlerde görülen hızlı nüfus artışına karşı kent planlamalarının dikkate alınmamasıyla özellikle İstanbul’da çarpık kentleşmenin yaşanmasına sebep olmuştur. Bu durum özel sektördeki maddi olanaklarından kaynaklanan spekülasyon girişimlerinden kaynaklanarak kimi zaman devlet politikalarını dahi belirler konuma gelmiştir. Çarpık kentleşme neticesinde, pek çok yerde mimari ve kültürel miras zarar görmüştür.

1980’li yıllarda mimarlık alanında farklı yaklaşımlar görülmüştür. Geleneksel mimari anlayış, 20. yüzyıl boyunca etkisini sürdürmüş ve 1980’lerde de gündemde kalmıştır. Post-modern mimari, bağımsız ve irrasyonel yaklaşımları içererek genellikle yeni kuşağın arayışlarından kaynaklanmıştır. Rasyonel mimarlık, özellikle 1950’lerden sonra Türkiye’de etkili olmuş ve 1980’lerde de devam etmiştir, dikdörtgen prizma biçimine alternatif tasarımlar gelişmiştir. Minimalist yaklaşım, 1920’lerde uluslararası alanda benimsenmiş ve 1980’lerde de etkili olmuş, basitlik esas alınmıştır. Dönemin mimarları, tek bir akıma bağlı kalmadan çeşitli düşünsel ve biçimsel arayışlara girmiş ve farklı mimari ürünler ortaya koymuştur (Vanlı, 2006).

O dönem İstanbul'da sahil şeridi boyunca yapılan birçok usulsüz girişimler sonucunda silüet zarar görmüştür. Yapılan müdahalelere engel olmak amacıyla 1983 yılında 2960 sayılı Boğaziçi yasası çıkarılıp tarihi silüet kısmen koruma altına alınmıştır. Aynı dönem içerisinde olumlu bir girişim hareketi olarak Beşiktaş, Taksim, Üsküdar gibi önemli meydanların düzenlenmesi için yarışmalar düzenlense de uygulama aşamasında yetersiz kalmıştır (Hasol, 2020:215).

İstanbul kenti, planlanan gelişim aksına ek olarak ikinci Boğaz Köprüsü'nün yapılması ve küresel gelişmelerle birlikte plansız bir büyüme sürecine girmiştir (Kural, 2005). Kent, hızlı genişleme ile konut yerleşimlerinin kuzeyde artmasını ve finans ile hizmet sektörlerinin özellikle Merkezi bölgelerde, örneğin Maslak'a, konumlanmasını deneyimlemiştir. Ancak, bu hızlı değişimi yönetmek için gerekli yerel yönetim ve sosyal politika düzenlemeleri yeterli düzeyde yapılamamış, bu da geçici çözümlere yol açmıştır. Başarısız sosyal ve siyasi dönüşüm, ekonomik durgunlukla birleşerek İstanbul'un kontrol edilemez bir şekilde büyümesine neden olmuştur (Bilgin, 2005).

1980 ve sonraki on yılı mimari tasarım açısından yeni denemelerin yapıldığı dönem olarak adlandırılabilir. Batıda süregelen Postmodernizm akımının yankıları ülkemizde yeni yeni duyulmaya başlansa da Avrupa'daki Dekonstrüksizm vb. akımlar kendine pek fazla yer bulamamıştır. Bu dönemde özellikle turizm, kültür ve ticaret gibi yapılarda yeni biçim arayışına girilmiştir. Örneğin Bursa'da yer alan, Şaziment Arolat ve Neşet Arolat'ın tasarladığı, Kervansaray Termal Oteli eskiyle yeniyi anlamlı şekilde yoğurup bağdaştıran, başarılı bir postmodern yaklaşımlı mimarlık ürünüdür (Şekil 4.16). Yapı Bursa'nın tarihi değerli yapılarından biridir. 14.yüzyıldan kalma yıkanma bölümü ile 16. Yüzyıl başında eklenmiş olan soğukluk ve soyunma bölümleri zamanla bazı eklentilerle bozulmuştur. Otel, kaplıcanın kuzeyindeki arsada tasarlanırken, Eski Kaplıca da restore edilmiştir. Tasarımın temelinde mevcut tarihi yapıyla görsel ilişkiler göz önünde tutularak saçak kotu olabildiğinde alçak tutulmuştur (Hasol, 2020:216).

Eski ile yeni yapı arasında güçlü iç mekân kurgusu oluşturularak çağdaşlık korunmaya çalışılmıştır. Güncel malzeme seçimleriyle çağın ihtiyaçlarına uyum sağlarken tarihsel dokuyla uyum sağlanması amaçlanmıştır.

1990'lı yıllara gelince yeni malzeme ve yapım teknolojisindeki yeniliklerle mimarlık alanında tasarımda hareketlilik ve canlılık yaşanmıştır. Malzeme seçiminde çelik ve cam kullanımının arttığı görülmüştür.

Şekil 4.16. Bursa Kervansaray Termal Oteli (Arolat Arşivi)

Milenyum çağına yaklaştıkça ülkede turizm teşvikiyle kıyılaşma ve yeni oteller, tatil köylerinin yapımı ivme kazanmıştır. Bir yandan modern, çağdaş mimari yapıtlar verilirken bir yandan da turistlerin ilgisini çekme kaygısıyla sarayımsı minyatür yapılaşmaların yaygınlaştığı görülmektedir. Bu durum zamanla tarihi yapıtların taklitçiliğine dönüşerek mimari anlamda değer kaybına sebebiyet vermiştir. 1999 yılının ağustos ayında yaşanan Kocaeli ve Düzce depremleri neticesinde Türkiye’de yapılarda malzeme seçimi ve yapım sisteminde sağlamlık konusunun tartışılmasına neden olmuştur. Yaşanan bu üzücü hadise ile yapı denetiminin bir nebze de olsa gündeme gelmesini sağlamıştır.

1980-2000 küreselleşme dönemi yarışma raporları incelendiğinde, çeşitliliğin öne çıktığı gözlemlenmektedir. Raporlarda, “doku, enerji verimliliği, performans, geleneksellik, tarihi çevre, yapılı çevre, organizma, kentsel aktivite mekânı, kentsel kimlik, rasyonellik, simgesellik, prestij, serbestlik, çok seslilik, katılım, çeşitlilik, kentsel bellek, odak noktası olmak, çevreyi dönüştürmek, ekoloji, şeffaflık, geçirgenlik, iklim, mekânsal zenginlik, dil, teknoloji, kabuk, özürlü duyarlılığı, sürdürülebilirlik” gibi kelimelerin sıkça kullanıldığı görülmektedir (Aydın Meltem, 2013).

4.7 Bölüm Sonu

Avrupa’da 18.yüzyılda başlayan sanayi devrimi, Osmanlının son döneminde batıdaki gelişmelerden geri kalmasının etkisiyle Türkiye’de yirminci yüzyılda gecikmeli olarak yaşanmıştır. Sanayileşmenin sonucu olarak köyden kente yoğun göç yaşanarak şehirlerde çarpık kentleşmeye sebep olmuştur. Bu senaryodaki asıl çelişki kentleşmenin yaşanıp kentlileşmenin yaşanamamasından doğmuştur. Köyden kente göç yaşanmıştır fakat kültürel ve sosyal anlamdaki alışkanlıklar süregelen şekilde devam etmiştir dolayısıyla yalnızca çarpık kentleşme değil aynı zamanda kentlileşememe de bir tartışma konusu haline gelmiştir.

Hasol’a göre 20.yyda ülkemizde mimarlık ve şehircilik anlamında yaşanan gelişmeler neticesinde şu kanılara varılmıştır:

- ülke çapında kentsel planlamadan yoksun kalındığından çarpık, plansız ve denetimsiz kentleşmenin yaşandığı
- bütüncül planlama konusundaki yetersizlik, kentsel tasarım eksikliği, kent kimliği, ölçek ve yeşil doku kaybına uğraması
- Ankara, İstanbul gibi büyük şehirlerdeki nüfus yoğunluğunun beraberinde getirdiği kentsel anlamda belirli bölgelerde yağ lekesi gibi büyümeler, dolayısıyla kontrolsüz kentleşme
- iyi niyetli kentsel çalışma denemeleri olsa da arsa ve rant spekülasyonları neticesinde gerçekleşememiştir.

Tüm bunların neticesinde ülkemizde şehircilik ve mimarlık dışı anlayış ve uygulamalar sonucunda tarihsel-kültürel birikimlerini ve kimliklerini pek çok yerde yitirdiği görülmektedir. Bu olumsuz süreç mimarlık alanında da gelişmeleri de olumsuz yönde etkilemiştir.

5. MİMARLAR ODASI YARIŞMA PROJELERİ KAPSAMINDA TARİHİ ÇEVREDE YENİ YAPI TASARIMI VE EK YAPILARIN KAVRAMLAR ÜZERİNDEN ANALİZİ

Analizin amacı ve kapsamı: bu tezde Mimarlar Odası'nın 1930-2023 yılı tarihleri arasında tarihi çevrede yeni yapı ve çağdaş ek kapsamında projelerin analizinin yapılması hedeflenmiştir. Çalışma, seçilen örneklerin detaylı bir analizini içermekte olup, bu analiz sonuçlarına dayalı olarak bir değerlendirme yapmayı amaçlamıştır. Seçilen örnekler Tablo 5.1'de gösterildiği üzere mimari akımlar ve koruma ilkelerinin tarihsel süreci içerisinde kronolojik olarak sıralanmıştır. Bu diyagramın oluşturulmasındaki ana amaç tarihsel süreçte jüri raporlarının dönemin mimari akımlarıyla ilişkisini sorgulamak ve koruma bağlamında değerlendirmektir.

Örnek seçimi için yürütülen literatür taraması, tarihi çevrede yeni yapılar ve çağdaş eklerle ilgili düzenlenen yarışma projelerinin tasarım kriterlerini anlamak amacıyla referans kaynaklarını titizlikle analiz edilmiştir.

“Tarihi Çevrede Yeni Yapı ve Çağdaş Ek Kapsamında Tasarım Yaklaşım Üslubu” başlıklı, 3.2. bölümden elde edilen veriler çeşitli kavramları ortaya çıkmıştır.

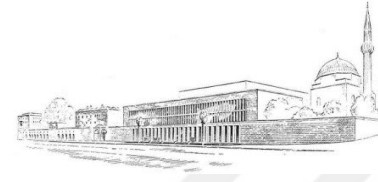
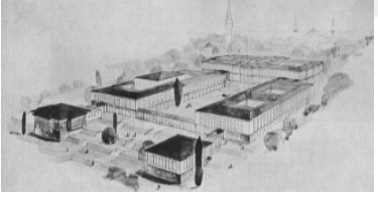
Bu başlıklar sırasıyla:

Tasarım Yaklaşım Üslubu:

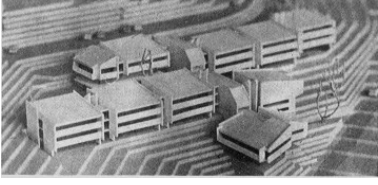
- Üslup Taklidi
- Geleneksele Öykünme
- Saygılı Yaklaşım
- Aykırı Yaklaşım

Bu bağlamda seçilen örnekler belirlenen dört ana başlık üzerinden analiz edilmiştir. Analizlerdeki her örnek jüri raporları okuması üzerinde bu başlıklar özelinde tanımlanmaktadır. Tematik analiz yöntemiyle ortaya çıkan örüntüler üzerinden yarışma projelerin değerlendirme kriterlerinin dönüşümü araştırılmıştır.

Tablo 5.1. Tasarım Yaklaşım Üsluplarının Yarışma Projeleri Üzerinden Değerlendirilmesi
(Zeren, 2010)

YARIŞMA PROJELERİ	ÜSLUP TAKLİDİ	GELENEKSELE ÖYKÜNME	SAYGILI YAKLAŞIM	AYKIRI YAKLAŞIM
1. İstanbul Limanı Galata Yolcu Salonu 				“... binanın bir abide şeklinde olması temenni edilmiş...Rıhtım ve Çinilihanların faik irtifaları arasında sönük kalmaması için bina denize doğru ilerletilmiş ve deniz cihetinde yolcu salonu irtifak yükseltilerek ve bir kule konularak binaya hem azamet hem de hususiyet verilmek istenilmiştir...”
2. İstanbul Adalet Sarayı 				“Mevcut binalarla yapılacak yeni binanın uyumu; mevcut binaların taklidi veya tekrarı ile değil, aksine anlayışlı ve kavrayışlı bir kontrast ile elde edilir.”
3. İst. Üniv. Hukuk ve Ekonomi Fakültesi Ek Binaları 		“Ek yapılar ile merkez yapı arasındaki ilişki, yalnızca ek yapıların revaklarının uzatılarak merkez yapıya entegre edilmesi suretiyle gerçekleştirilmelidir.”		
4. İstanbul Manifatura ve Kumaşçılar Çarşısı 		“...içinde bulunduğu tarihi şehir parçasının karakterine uymak üzere mümkün olduğu kadar küçük ve hareketli parçalardan teşkil edilmek istenmiş, hareketli bir kompozisyon yapılmıştır.”		
5. İstanbul Harbiye Askeri Müzesi 		“...mevcut tonozların azami derecede muhafaza edilmiş olması doğru bulunmuştur. Mimari karakterde aynı yüzden tenkit edilebilirse de aynı yüzden tenkit umumi tesiri çok caziptir.”		

Tablo 5.1. Tasarım Yaklaşım Üsluplarının Yarışma Projeleri Üzerinden Değerlendirilmesi
(Zeren, 2010)

6. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi 			“Boğaziçi’nin doğal ve tarihi dokusuna uygun yapıların nasıl olması gerektiği, yarışmanın en önemli özelliğidir... Binaların üst noktalarının tepedeki ufuk çizgisini geçmemeleri’	
7. İstanbul Deniz Müzesi 		“Konunun, Beşiktaş Meydanı ve çevredeki kültür varlıkları ile birlikte bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. ”		
8. İBB Şehir Tiyatroları Beyoğlu Sahnesi 			“...tarihi kent kimliği baskın olan bölgede yaratıcı ve kullanıma yönelik, yalın, etkin bir kütle oluşturması. ”	
9. Mimar Sinan Araştırma Merkezi ve Müzesi 			“Geçmiş referans verecek dükkanların oluşturulması ve silüet etkisi olumludur. ”	
10. İtü İşletme Fakültesi Mimari Proje Yarışması 			“Yeni kütlenin, Süleyman Seba Caddesi’nde alçalarak hem kentsel yaşamı kavrayan hem de Karakolhane Binası’nın perspektifini açan biçimlenişi ve sokak ölçeğiyle olan ilişkisi başarılı bulunmuştur. ”	
11. Üsküdar’da Mimar Sinan’ı Anmak 		“...anıtsal bir yaklaşım yerine bulunduğu yer ile yumuşak ve dikkatli bir ilişki kuran tasarım”		

“Tarihi Çevre Koruma Düşüncesinin Dünya’da ve Türkiye’deki Gelişimi” başlıklı, 2.4. bölümden elde edilen veriler çeşitli kavramları ortaya çıkarmıştır.

Bu başlıklar sırasıyla:

Evrensel karar ve ilkeler:

- Saygılı Yaklaşım
- Yalın
- Benzer Üslup
- Özgün Malzeme
- Geleneksele Uyum
- Modern
- Taklit Etmeyen
- Hacimsel-Kütlesel-Çevresel Uyum
- Yükseklik-Kat Sayısı Duyarlılığı
- İç-Dış Mekân Etkileşimi
- Görünüş, Renk, Doku, Biçim Uyumu
- Yeni Yapım Yöntemi
- Cephesel Uygunluk
- Biçimsel Uygunluk

Bildirge ve tüzüklerin tema analizi yöntemiyle irdelenmiş olup 2.5. bölümde yer alan kavramlar üzerinden kodlama yapılarak tablo haline getirilmiştir (Tablo 5.2).

Tablo 5.2. Evrensel Karar ve İlkelerin Kriterlere Göre Değerlendirmesi (Ahunbay,2010)

KRİTERLER	CARTA DEL RESTAURO	VENEDİK TÜZÜĞÜ	AMSTERDAM BİLDİRGESİ	WASHINGTON TÜZÜĞÜ	ICOMOS 1999	RİGA TÜZÜĞÜ	VALETTA İLKELERİ
Saygılı Yaklaşım	●						●
Yalın	●				●		
Benzer Üslup	●						
Özgün Malzeme	●					●	●
Geleneksele Uyum		●		●	●		
Modern		●					
Taklit Etmeyen		●				●	
Hacimsel-Kütlesel-Çevresel Uyum		●	●	●		●	●
Yükseklik-Kat Sayısı Duyarlılığı			●				●
İç-Dış Mekân Etkileşimi				●			
Görünüş, Renk, Doku, Biçim Uyumu				●	●		●
Yeni Yapım Yöntemi				●			
Cephesel Uygunluk				●	●		●
Biçimsel Uygunluk					●		●

“Türkiye’deki Mimari Akım ve Üsluplar” başlıklı, 4.bölümünden elde edilen veriler çeşitli kavramları ortaya çıkmıştır.

Bu başlıklar sırasıyla:

Türkiye’deki mimari akım ve üsluplar:

- Anıtsallık
- Neoklasik Üslup
- Diriltmeci Yaklaşım
- Geniş Saçaklar, Kubbe ve Çıkmalar
- Biçimsellik
- Taş Malzeme
- Simetrik Planlama
- Çağdaş Yapım Yöntemi
- Yeni Malzeme: Cam, Beton, Çelik
- Özgün Güncel Tasarım
- İşlevsellik
- Ulusalçı Üslup
- Çevreyle Uyumsuzluk
- Modernizm
- İç-Dış Mekân Etkileşimi
- Geniş Açıklıklar-Gün Işığı Kullanımı
- Güçlü Sirkülasyon
- Rasyonalizm
- Korumacı Yaklaşım
- Yeni Biçim Arayışı

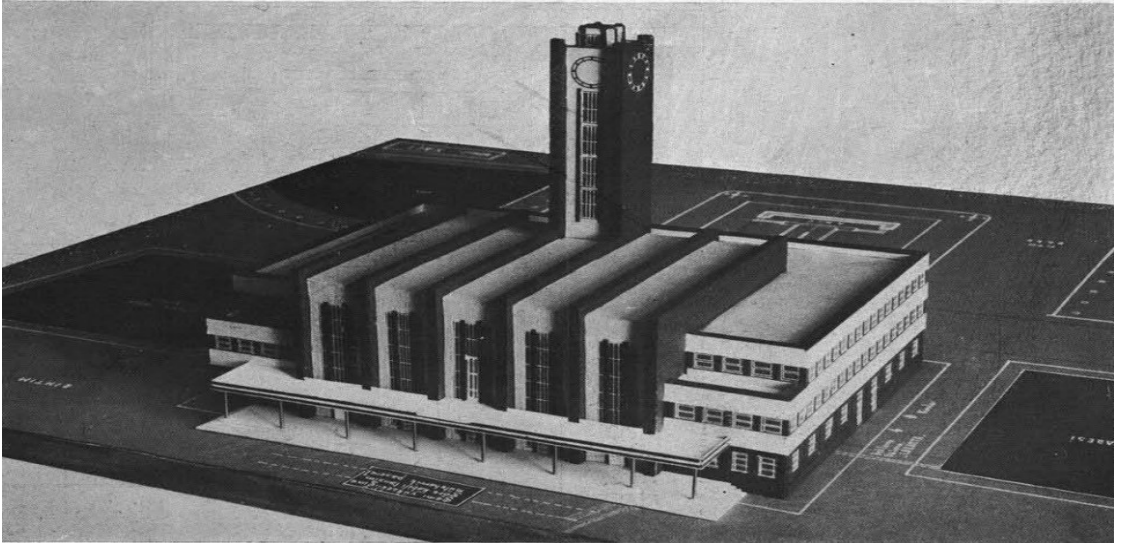
Doğan Hasol'un kitabı üzerinden Türkiye'deki mimari akımların dönüşümünü incelemek amacıyla tablo oluşturularak kırılma noktaları gösterilmeye çalışılmıştır. Tezin analiz kısmındaki kavramların oluşmasına altık olabilmesi ve örüntülerin ortaya çıkması için ana tabloya yardımcı olarak yapılmıştır (Tablo 5.3).

Tablo 5.3.Türkiye'deki Mimari Akımların Kriterlere Göre Değerlendirmesi (Hasol, 2020)

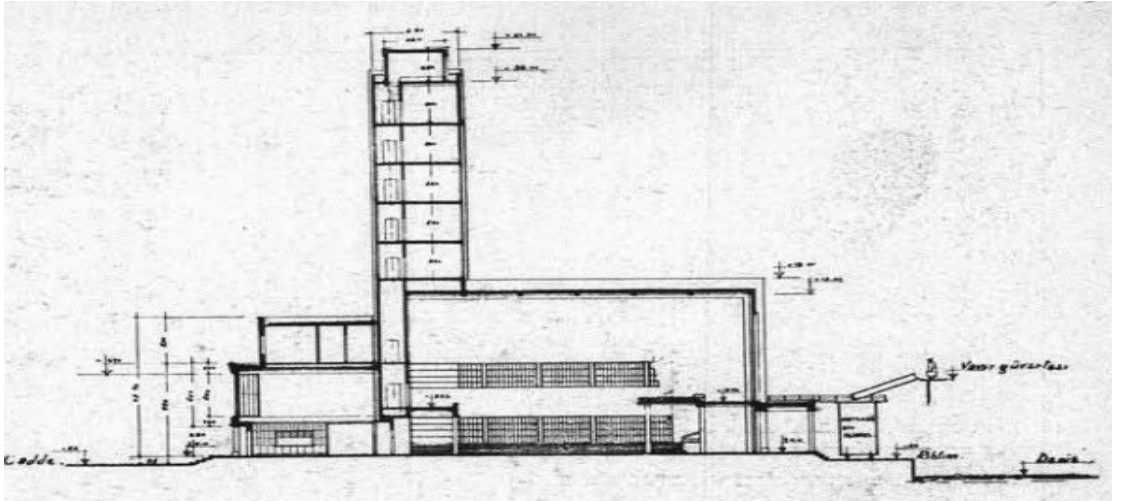
KRİTERLER	1908-1930	1930'lar	1940'lar	1950'ler	1970'ler	1980-2000
Anıtsallık	●	●				
Neoklasik Üslup	●	●				
Diriltmeci Yaklaşım	●	●	●			
Geniş Saçaklar, Kubbe ve Çıkmalar	●					
Biçimsellik					●	
Taş Malzeme		●				
Simetrik Planlama		●				
Çağdaş Yapım Yöntemi		●				●
Yeni Malzeme: Cam, Beton, Çelik		●	●	●	●	●
Özgün Güncel Tasarım		●		●		●
İşlevsellik		●				●
Ulusalcı Üslup			●			
Çevreyle Uyumsuzluk			●		●	
Modernizm				●	●	●
İç-Dış Mekân Etkileşimi				●	●	
Geniş Açıklıklar-Gün Işığı Kullanımı				●	●	
Güçlü Sirkülasyon				●	●	
Rasyonalizm				●	●	
Korumacı Yaklaşım					●	●
Yeni Biçim Arayışı						●

5.1 İstanbul Limanı Galata Yolcu Salonu, 1936

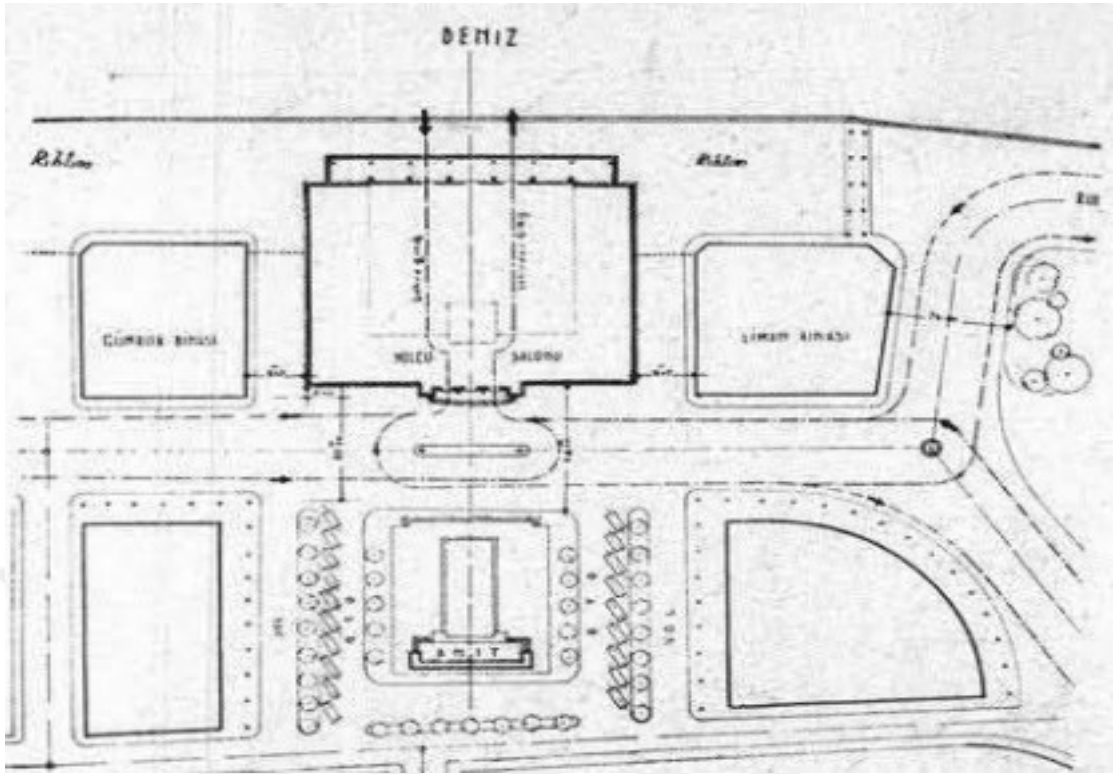
Limanda gelen gemilerin yolcu karşılama ihtiyacını karşılamak amacıyla 1936'da İktisat Bakanlığı ve İstanbul Liman Direktörlüğü tarafından yolcu salonu proje müsabakası düzenlenmiştir. Proje için uygun görülen alan Merkez ve Rıhtım hanlar arasında kalan bölge olarak seçilmiştir. Yarışmanın sonucunda üç birinci proje seçilmiştir. Birinci sıradaki projeler, Mimar Seyfi Arkan'ın, Mimar Rebii Refik Gordon'un ve Georges Debbes'in eserleridir. Uygulama projesi, Mimar Gordon ve Debbes'e ait olan Yalı rumuzlu projedir; bu nedenle yarışma projeleri arasından değerlendirmeye alınmıştır (Şekil 5.1-5.4).

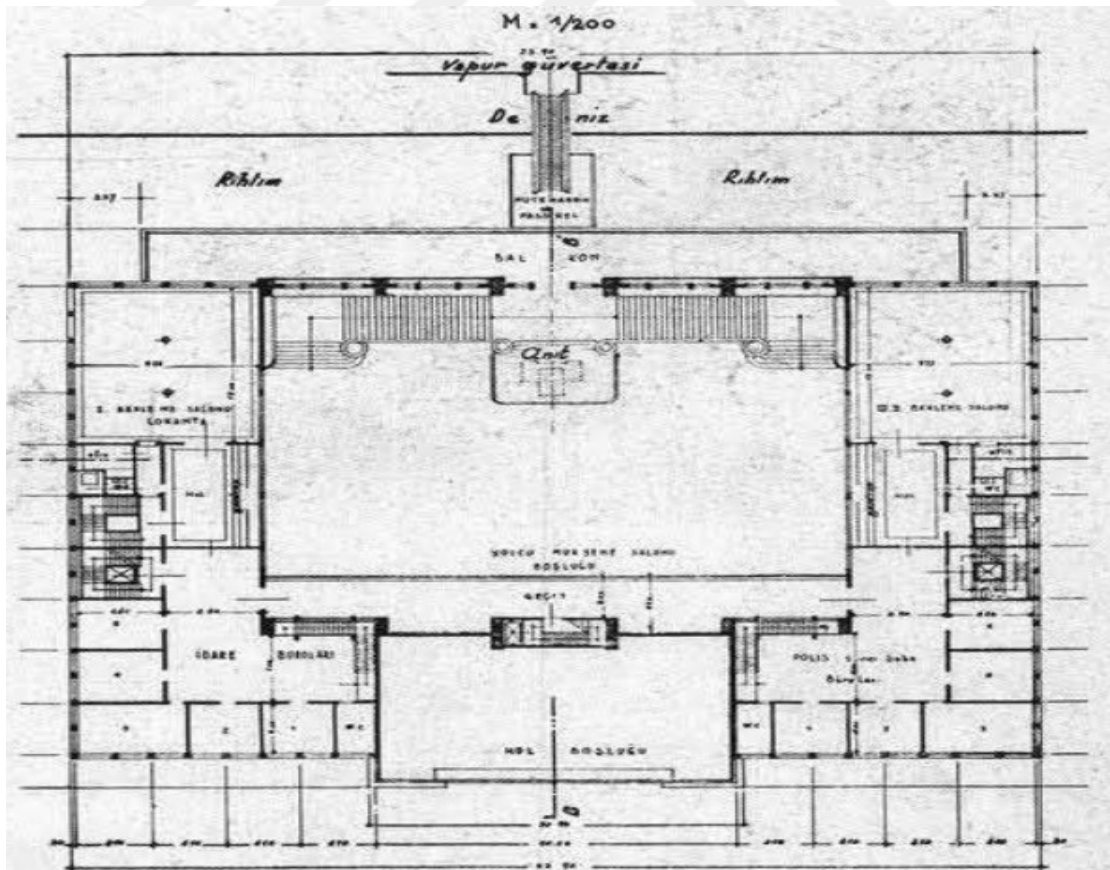
Şekil 5.1. Yalı Rumuzlu Proje Maketi (Arkitekt, 1937/02:46)

Şekil 5.2. Yalı Rumuzlu Proje Kesit (Arkitekt, 1937/02: 47)

Şekil 5.3. Yalı Rumuzlu Proje Vaziyet Planı (Arkitekt, 1937/02: 47)

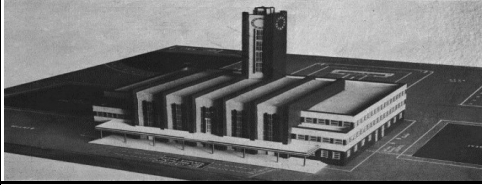
Şekil 5.4. Yalı Rumuzlu Proje Zemin Kat Planı (Arkitekt, 1937/02: 47)

Jüri Raporu: Mimar Rebii Gordon, Mimar Georges Debbes.

1. “Yolcuların Türkiye'ye varışının ilk aşaması olan bu binanın bir **abide** şeklinde olması temenni edilmiş ve müsabaka şartnamesinde istenilen üç katlı salon binasının iki tarafında bulunan Rıhtım ve Çinili Hanların **faik irtifaları** arasında **sönük kalmaması** için bina denize doğru ilerletilmiş ve deniz cihetinde yolcu salonu **irtifai yükseltilerek** ve bir kule konularak binaya hem **azamet** hem de **hususiyet** verilmek istenilmiştir.”
2. “Yolcu salonundaki giriş çıkış vaziyetleri: Umumiyetle şehirden çıkan yolcuya nispetle şehre giren yolcuya daha geniş muayene salonu lazımdır. Bu suretle giriş ve çıkış için ayrı ayrı salon yapılmayıp icabında proje üzerinde siyah noktalarla gösterildiği şekilde (muvakkat alçak bir körüklü bölme ile salonun ikiye ayrılması düşünülmüştür. Bu suretle aynı zamanda şehre giriş ve çıkışı temin imkânı vardır... **Şehre giren ve şehirden çıkan yolcuların** ve teşyi ve istikbale gelenlerin birbirlerini görmeleri, fakat ancak umumi giriş holünde birbirleriyle temas etmeleri temin edilmiştir.”
3. “Binada dahilinde **abide** ve tezyinat: Müsabaka şartnamesinde istenilen **monümantal merdiven**, yolcu muayene salonuna yerleştirilmiş ve binaya konulacak Atatürk anıtı için bu **monümantal merdiven ile birlikte artistik bir kompozisyon yapılmıştır**. Bu suretle bir kat daha ehemmiyet kazanan muayene salonu duvarları, liman faaliyetini gösteren (**fresk**) resimlerle tezyin edilmiştir. Binanın kara tarafındaki methalini teşkil eden, meydana nazır ve bütün yolcuların geçmek zorunda olduğu holün methalinin müzeyyen olması düşünülmüş ve methal üzerine, İstanbul limanı motifi içinde **renkli camdan bir büyük vitray** konulması ve **antrenin iki tarafındaki köşelerinin de mermer yüksek rölyeflerle** ve holün duvarlarının deniz yolcularını gösteren kabartma haritalarla tezyin edilmiştir.”
4. “Bina inşaat sistemi: Binanın iskeleti **betonarme** olarak düşünülmüştür. Yolcu muayene salonu inşaatı betonarme rağmendir. Dolgu duvarları tuğla ve binanın harici **renkli suni taş** kaplamadır. Kara ve deniz tarafındaki methal merdivenleri ve muayene salonu içindeki **monümantal merdiven mermer** olarak düşünülmüştür. Denize bakan balkon **mermer** kaplanacaktır. **Pencere ve kapılar ahşap muayene salonu pencereleri demir ve kapıları cilâlı sert ağaç** olarak düşünülmüştür. **Antre holünün zemini ve duvarları (1,50 m) irtifamda renkli mermer kaplanacaktır.**”

Erken cumhuriyet dönemine denk gelen bu projede jüri raporları okuması sonucunda: Tarihi çevrede tasarlanan yeni yapı bağlamında dönemin koruma ilkeleri yetersiz kalmış olduğu, çevre yapıların gabari sınırını dikkate almadığına varılmıştır. Yapının bölgede ön plana çıkma çabası ve anıtsal bir kimlik taşıma endişesi nedeniyle tarihi çevreye aykırı tasarım yaklaşımı kriterinde değerlendirilmiştir. Tasarlanacak yapının tarihi çevrede bir abide olarak tasarlanması, yapıya anıtsallık bağlamında değer teşkil etmesini amaçlamıştır. Yapının iç mekânında tasarlanacak monümantal mermer merdivenler, duvarlara için düşünülen freskler de anıtsal bir yapı yapmanın çabalarıdır. Aynı zamanda azametli ve sönük kalmaması gibi betimlemelerle yapının biçimsel endişe taşıdığı görülmektedir. Bu durum dönemin anlayışında hâkim olan neoklasik üslubun etkisini göstermektedir. Yapım tekniği olarak betonarme seçimi, geniş açıklıklı ve renkli vitray camlar kullanılması çağdaş yapım yöntemi kapsamında değerlendirilmiştir. İstanbul'un artan yolcu trafiğine çözüm olabilmesi için iç mekânda sirkülasyon kurgusuna önem verilmiştir. Bu amaçla yolcu salonlarının iç ve dış mekân etkileşimi üzerinde yoğunlaşmış; giriş ve çıkış için iki ayrı salon yapılması istenmiştir. 1940 yılında planlanan proje üzerinde birtakım değişiklikler yapılarak inşası yapılmıştır. Cumhuriyet tarihinin en önemli eserlerinden biri olan bu yapı 2017 yılında ekonomik ve siyasi kaygılar sebebiyle yıkılmıştır. Tema başlıkları üzerinden projenin analizi (Tablo 5.4) yapılmıştır.

Tablo 5.4. İstanbul Limanı Galata Yolcu Salonu Değerlendirme Tablosu

Proje Adı	İstanbul Limanı Galata Yolcu Salonu
Proje Görseli	
Mimar	Mimar Rebii Gordon, Georges Debbes
Yıl	1936
	Değerlendirme Kriterleri
Tasarım yaklaşım üslubu	Aykırı
Evrensel karar ve ilkeler	İç-Dış Mekân Etkileşimi
Türkiye'deki mimari akım ve üsluplar	Anıtsallık, Neoklasik Üslup, Biçimsellik, Çağdaş Yapım Yöntemi, Yeni Malzeme: Cam, Beton, Çelik, İç-Dış Mekân Etkileşimi, Geniş Açıklıklar-Gün Işığı Kullanımı, Güçlü Sirkülasyon

5.2 İstanbul Adalet Sarayı, 1947-1949

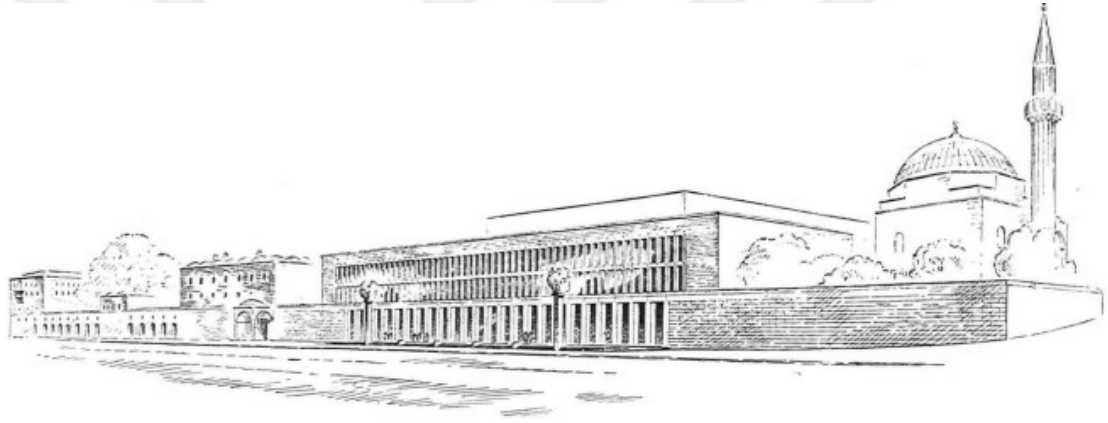
İstanbul'da Sultanahmet meydanı ile Binbirdirek arasındaki sahada ve İbrahim Paşa Sarayı bitişiğinde yapılması kararlaştırılan İstanbul Adalet Sarayı proje yarışması ilk olarak 1947 yılında düzenlenmiştir. Düzenlenen ilk yarışmada birinci seçilememiş ve 12 projeye mansiyon ödülü verilmiştir. Müsabaka sonucunda birinci çıkmamasından dolayı iki yıl sonra tekrardan yarışma düzenlenmiştir (Şekil 5.5-5.7).

Jüri şartnamesi:

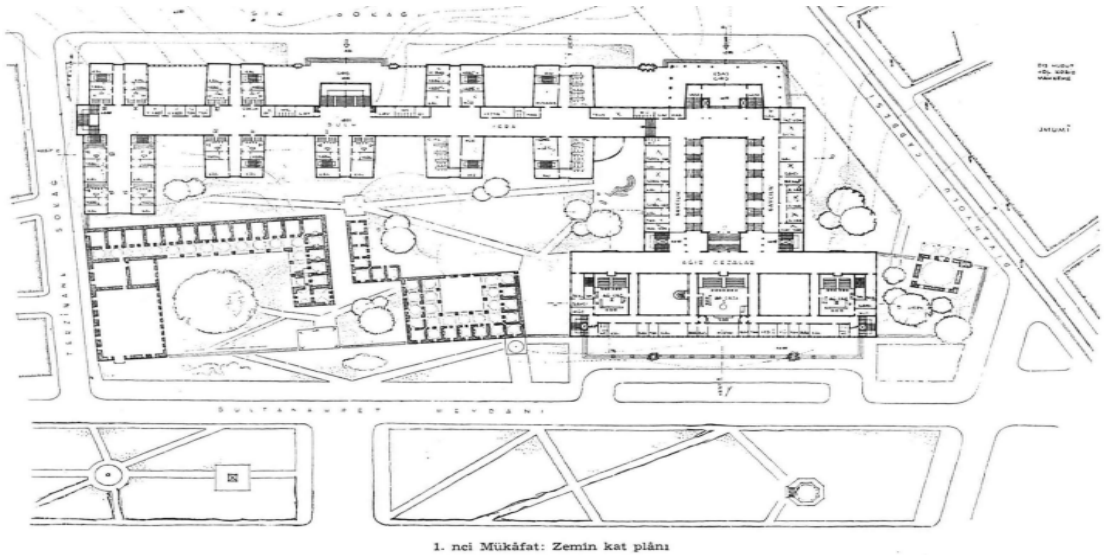
1. “Yeni yapılacak kısmın Sultanahmet Meydanı’na doğru olan cephesi İbrahim Paşa Sarayı **yüksekliğini geçmemelidir.**”
2. “Mevcut binalarla yapılacak **yeni binanın uyumu; mevcut binaların taklidi veya tekrarı ile değil, aksine anlayışlı ve kavrayışlı bir kontrast ile elde edilir.** Eski sarayın sokl ve kornişlerinin biraz büyütülmüş bile olsa pencerelerinin yeni kısmın cephesinde tekrarlaması iyi sonuç vermeyeceği gibi eski eserin kıymetini de bozar.”
3. “İbrahim Paşa sarayının sağ yan tarafı bir cepheden ziyade bir hacim ifade eder. Bu sebeple çok karakteristik olan bu penceresiz yan tarafın kısmen de olsa görülmesini sağlayacak şekilde yeni kısmın düzenlenmesi.”
4. “Bütün zorluklara rağmen bu bölgede muhteşem bir Adalet Sarayının tesisi imkânsız değildir. İstenilen azamet ve ihtişam mutlaka büyük bir yükseklik yahut muazzam taş merdivenler veya ağır bir mimari ile elde edilemez. Dış mimari ahenkli ve **monümantal** olmakla beraber binanın içinde lüzumlu yerlerde azametli ve heybetli holler tesisi ile Adalet Sarayı yapmak mümkündür.”
5. “Ağır ceza salonları dar koridorların üzerinde gelişigüzel tesis edilmeyip bunların önemiyle **orantılı** ve antreye doğru halk tarafından kolayca bulunabilecek mühim noktalara yerleştirilmelidir.”
6. “Yapılacak Adalet Sarayı’nın dönemin teknik ve mimari gelişiminin bir örneği ve özellikle Cumhuriyet tarihi boyunca yaşayacak **ölümsüz bir abidesi** olması arzu edilmekte olduğundan jüri tarafından yukarıda verilen hususlar göz önünde bulundurulmuştur.”

Jüri Raporu: Mimar Sedat Hakkı Eldem, Mimar Emin Onat.

“Sıra numarası 11 Rumuzlu 61468; Çok vazih bir hal şekli, Salonlar için olan iki kapalı avludan başka her yer en iyi şekilde ve doğrudan doğruya aydınlatılmıştır. 92 metre uzunluğunda **sakin bir yapı** Sultanahmet meydanının kenarına yerleştirilmiş ve **yüksek bir teras duvarı ile bina iki tarafından** saray ve cami ile mükemmel bir **birlik** haline getirilmiştir, zemin katına 75 metre uzunluğunda 6 metre yükseklikte iki tarafına merdivenler yerleştirilmiş **monümantal** bir giriş holü konulmuştur, böylece toplantı salonuna kadar olan irtifa farkı muhtelif kademeler halinde temin edilmiştir, büyük salonlar ve diğer odalar iyidir. Planın hal şekli idaresini muhtemel bütün isteklerini kolaylıkla yerine getirebilecek tarzdadır. Mimari, **mütevazî, orijinal muhiti ile pek güzel bir ahenk teşkil etmektedir.** Bu projenin inşaat sahası 36000m.dir.”

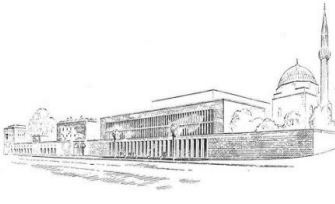
Şekil 5.5. Mükâfat: Y. Müh. Mimar Ord. Prof. Emin Onat ve Prof. Mimar Sedat Hakkı Projesi (Arkitekt, 1947/03-04:101)

Şekil 5.6. Mükâfat: Zemin Kat Planı (Arkitekt, 1947/03-04:101)

1931 yılında düzenlenen Atina Tüzüğü'nde tarihi çevrelerde tasarlanacak yapıların nötr malzemelerle çevresine saygılı, yalın yapılar olması gerektiğinden bahsedilmiştir. Türkiye'nin bu konferansa katılmamasından dolayı yansımaları pek görülme de jüri raporlarında belli koruma konularına değinilmiştir. İstanbul Adalet Sarayı jüri raporları koruma bağlamında incelendiğinde yarışmada birinci seçilen projenin sakin ve mütevazı bir yapı olarak bahsedilmiş, tarihi çevresiyle olan ahenkli uyumu ile beğenilmiştir. Şartnamede geçen *“yeni binanın uyumu; mevcut binaların taklidi veya tekrarı ile değil, aksine anlayışlı ve kavrayışlı bir kontrast ile elde edilir”* ifadesiyle Atina tüzüğünde geçen *“ekler kesin ve açık olmalı ve özgünden farklı malzeme kullanılarak...”* ifadesi birbirleriyle örtüşmektedir. Milli Mimari Rönesans olarak adlandırılan I. Ulusal mimari akımın benimsendiği bu dönemde jüri raporlarında cephe mimarisinden bahsederken monümantal ve ahenkli gibi kavramların kullanılması; neoklasik anlayışın hâkim olduğunu göstermektedir. Ayrıca jüri şartnamesinde yapının *“cumhuriyet tarihi boyunca yaşayacak ölümsüz bir abidesi”* olma görevi verilmesi dönemin anıtsallığa ve diriltmeci yaklaşıma referans vermektedir. Tema başlıkları üzerinden projenin analizi (Tablo 5.5.) yapılmıştır.

Tablo 5.5. İstanbul Adalet Sarayı Değerlendirme Tablosu

Proje Adı	İstanbul Adalet Sarayı
Proje Görseli	
Mimar	Sedat Hakkı Eldem, Emin Onat
Yıl	1947-1949
	Değerlendirme Kriterleri
Tasarım yaklaşım üslubu	Aykırı
Evrensel karar ve ilkeler	Taklit Etmeyen, Hacimsel-Kütlesel-Çevresel Uyum, Yükseklik-Kat Sayısı Duyarlılığı
Türkiye'deki mimari akım ve üsluplar	Anıtsallık, Neoklasik Üslup, Diriltmeci Yaklaşım, Simetrik Planlama

5.3 İstanbul Üniversitesi Hukuk ve Ekonomi Fakülteleri Ek Binaları, 1947

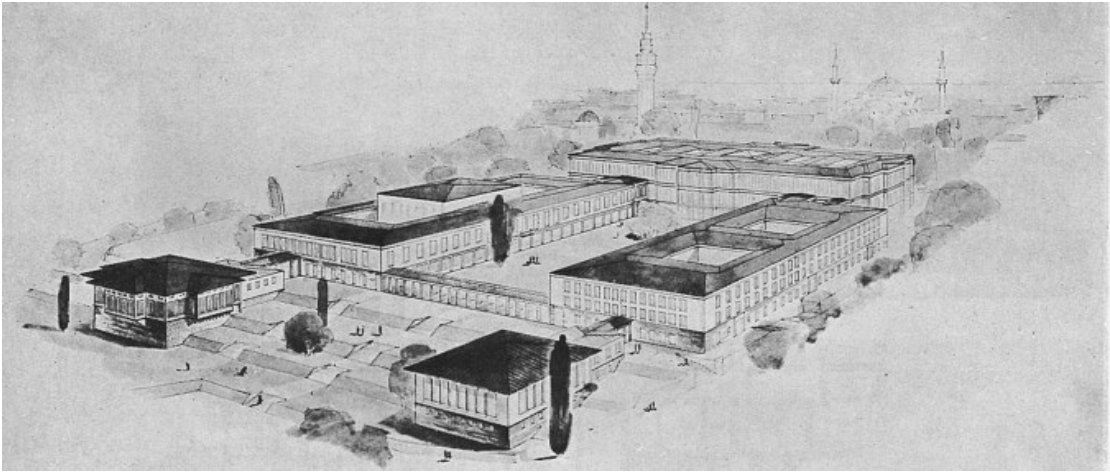
1947 yılında İstanbul Üniversitesi tarafından düzenlenen yarışmada oditoryum ihtiyacına yönelik ek yapılarının tasarlanmasına karar verilmiştir. Düzenlenen ilk yarışmada merkez binanın genişletilmesiyle oditoryum ihtiyacının giderilmesi görüşüne Mimarlar Birliği tarafından itiraz edilmiş olup yarışma iptal edilmiştir. İlk yarışmanın birincileri Bülent Serbes ve Hüseyin Üryani olmuştur. Yarışma iptali sonrasında jüri üyelerinden olan Bonatz; yapılacak oditoryumun merkez binaya yapışık tasarımda olmaması aksine üniversitenin kuzeyine, Süleymaniye tarafına inşa edilmesi böylece üniversite rezerv alanının gelişimine olanak sağlayacağı belirtmiştir. Bonatz, raporunda merkez binanın ve kampüsün tarihî ile mimari önemine vurgu yapmış ve ardından yarışmada ortaya çıkan tasarımları inceleyerek, uygulanmaması gereken unsurları krokilerle detaylandırmıştır (Şekil 5.8-5.11).

Bonatz'ın kroki ile önerdiği çözüm:

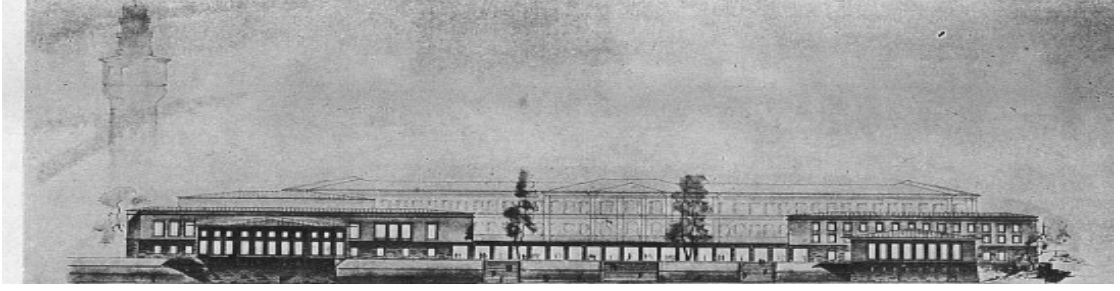
*“Beyazıt tarafındaki ana giriş ile merkez binası arasında, arada bir yol bırakılarak oluşturulan iç avlu ve önü revaklı **iki simetrik** bloktan meydana gelmektedir. Ek yapılar ile merkez yapı arasındaki ilişki, yalnızca **ek yapıların revaklarının uzatılarak** merkez yapıya entegre edilmesi suretiyle gerçekleştirilmelidir.”* (Eldem, 1983:152).

Jüri Raporu: Mimar Bülent Serbes ve Mimar Hüseyin Üryani

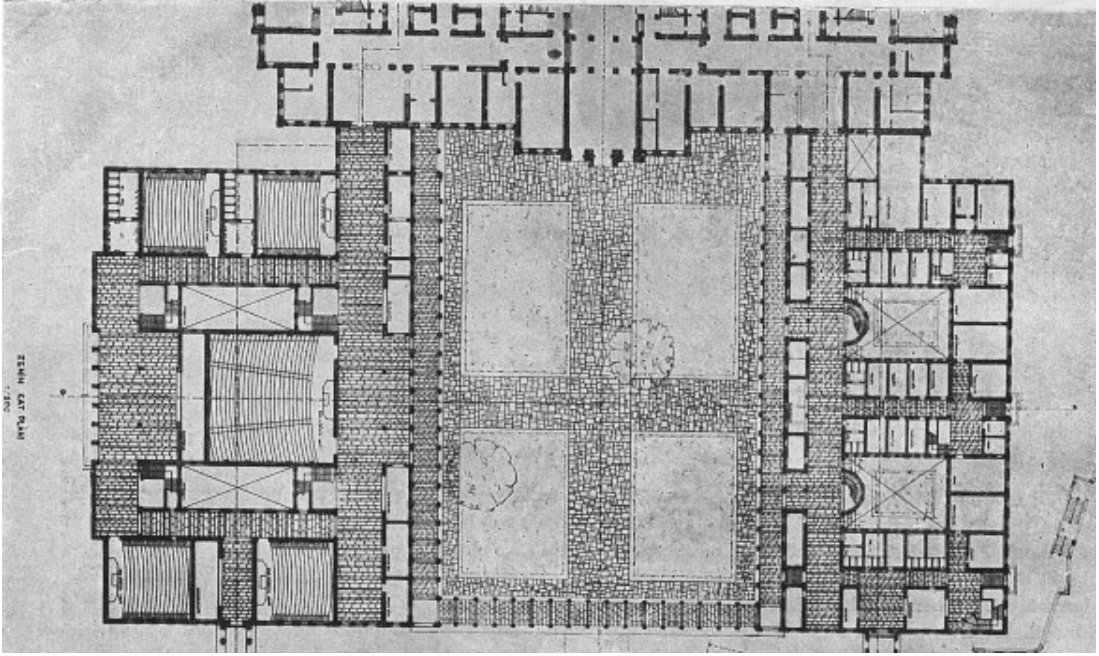
*“Şehircilik **plân tertibi, kullanım, mimari olgunluk ve ahenk bakımından** diğerlerinden çok üstün bulunmuş ve ittifakla birinci mükâfata layık görülmüştür.”*

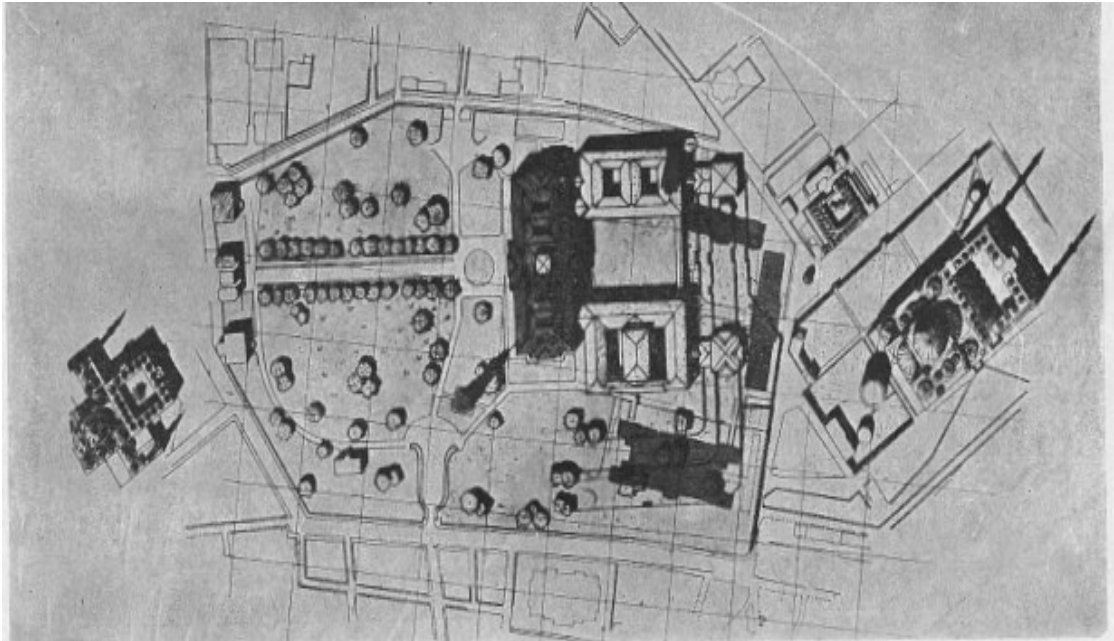
Şekil 5.8. İstanbul Üniversitesi Hukuk ve Ekonomi Fakülteleri Ek Binaları Perspektif (Arkitekt, 1947/11-12:255-273).

Şekil 5.9. İstanbul Üniversitesi Hukuk ve Ekonomi Fakülteleri Ek Binaları Görünüş Cepheler
(Arkitekt, 1947/11-12:255-273)

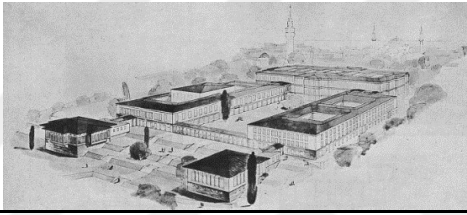
Şekil 5.10. Umumi Kat Planları (Arkitekt, 1947/11-12:255-273)

Şekil 5.11. Vaziyet Planı (Arkitekt, 1947/11-12:255-273)

1940'lı yıllar simetri, taş kaplama, saçaklar gibi mimari öğelerle anıtsallık katmanını amaçlayan dönemdir. Dönemin diriltmecî ulusalcı yaklaşım tarzı devlet desteğiyle daha yaygın hale gelmiştir. 1947 yılında düzenlenen bu yarışmada jürinin iç avlu ve revaklı simetrik plan kurgusunu olumlu bulması dönemin özelliklerini taşımaktadır. *“Ek yapıların revaklarının uzatılarak merkez yapıya entegresi...”* ifadesinde yapılacak ekin geleneksele öykünme tasarım yaklaşım kriteriyle ve mevcut yapıyla benzer üslupta değerlendirildiğinin göstergesidir. Proje anıtsal görünümü, cephe boyunca tekrarlayan standart pencereleriyle yerel mimarlığa göndermede bulunmuştur. Tema başlıkları üzerinden projenin analizi (Tablo 5.6.) yapılmıştır.

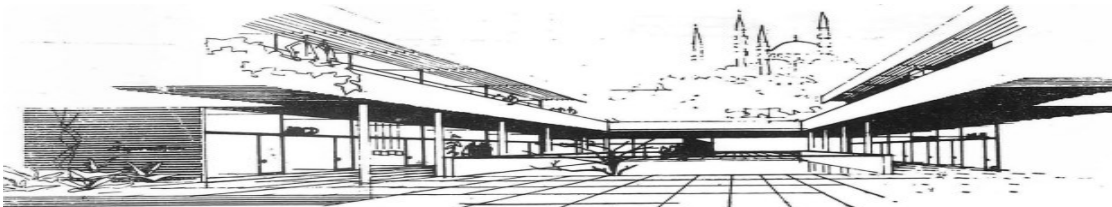
Tablo 5.6. İstanbul Üniversitesi Hukuk ve Ekonomi Fakültesi Ek Binaları Değerlendirme Tablosu

Proje Adı	İstanbul Üniversitesi Hukuk ve Ekonomi Fakültesi Ek Binaları
Proje Görseli	
Mimar	Sedat Hakkı Eldem, Emin Onat
Yıl	1947
	Değerlendirme Kriterleri
Tasarım yaklaşım üslubu	Geleneksele öykünme
Evrensel karar ve ilkeler	Benzer Üslup Geleneksele Uyum Hacimsel-Kütlesel-Çevresel Uyum
Türkiye'deki mimari akım ve üsluplar	Simetrik Planlama

5.4 İstanbul Manifatura ve Kumaşçılar Çarşısı, 1960

İstanbul Manifatura ve Kumaşçıları tarafından 1954 yılında kurulan kooperatif, meslek gruplarını bir araya getirme amacıyla kurulmuştur. Belediye tarafından kooperatife Atatürk Bulvarı üzerinde, Hıfzıssıhha Enstitüsü ile Unkapanı arasında, Süleymaniye'nin eteklerinde ince bir şerit tahsis edilmiştir. 1958 baharında düzenlenen bir şehircilik proje yarışmasıyla bu alanın şehir planlaması belirlenmiştir. Yarışmanın sonuçları, Arkitekt dergisinin 291. sayısında yayımlanmıştır. İlk yarışmanın sonuçlarına dayanarak yeni prensipler belirlenmiş ve bunlara uygun olarak çarşının mimarisini belirlemek için sınırlı bir yarışma düzenlenmiştir. Site Mimarlık Bürosu'nun projesi, on iki farklı mimari firmadan gelen teklifler arasından seçilmiş ve revize edilerek uygulama projelerine geçilmiştir.

Kooperatif, yarışmayı kazanan proje müellifleriyle anlaşmaya varmak için uzun müzakerelerden sonra, 1960 Mayıs'ında gerçekleşen bir sözleşme ile yapının tüm proje ve mesleki kontrol hizmetlerini mimarlara vermiştir. Mukavele imzalandıktan sonra, projenin Belediye ve İmar Planlama Heyeti tarafından onaylanması gerekmektedir. Heyet, şehircilik prensiplerini yeniden değerlendirmek amacıyla Profesör Piccinato ve diğer jüri üyelerinden oluşan bir grup içermektedir. Proje, yapı sahasının tam teslim edilmemesi ve üst kısımda daha geniş açıklıklar talep edilmesi nedeniyle bir kez daha revize edildi ve nihayet onaylandı. Proje, günümüzdeki formunu alana kadar iki aşamalı bir yarışma sürecinden geçmiştir, farklı jürilerin, inceleme heyetlerinin ve onay mercilerinin eleştirilerine maruz kalmıştır, ancak bazı meslektaşlar hala şehirde olası kusurların varlığına dikkat çekmektedir (Şekil 5.12-5.16).

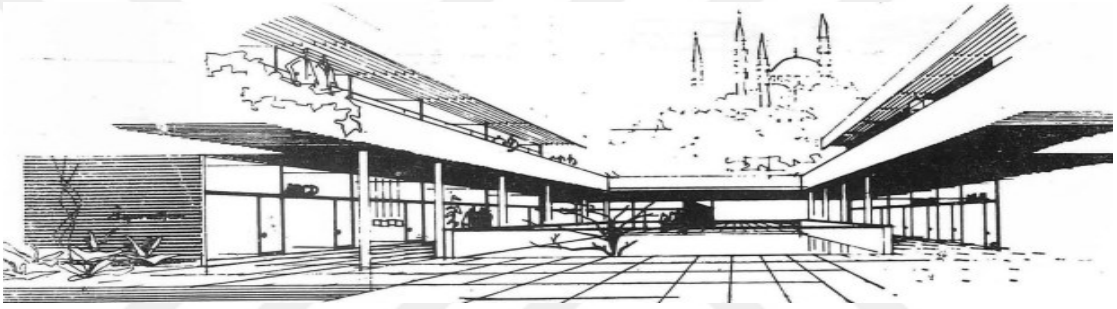
Şekil 5.12. Avlusundan İç Perspektif (Arkitekt, 1960/03:122-132)

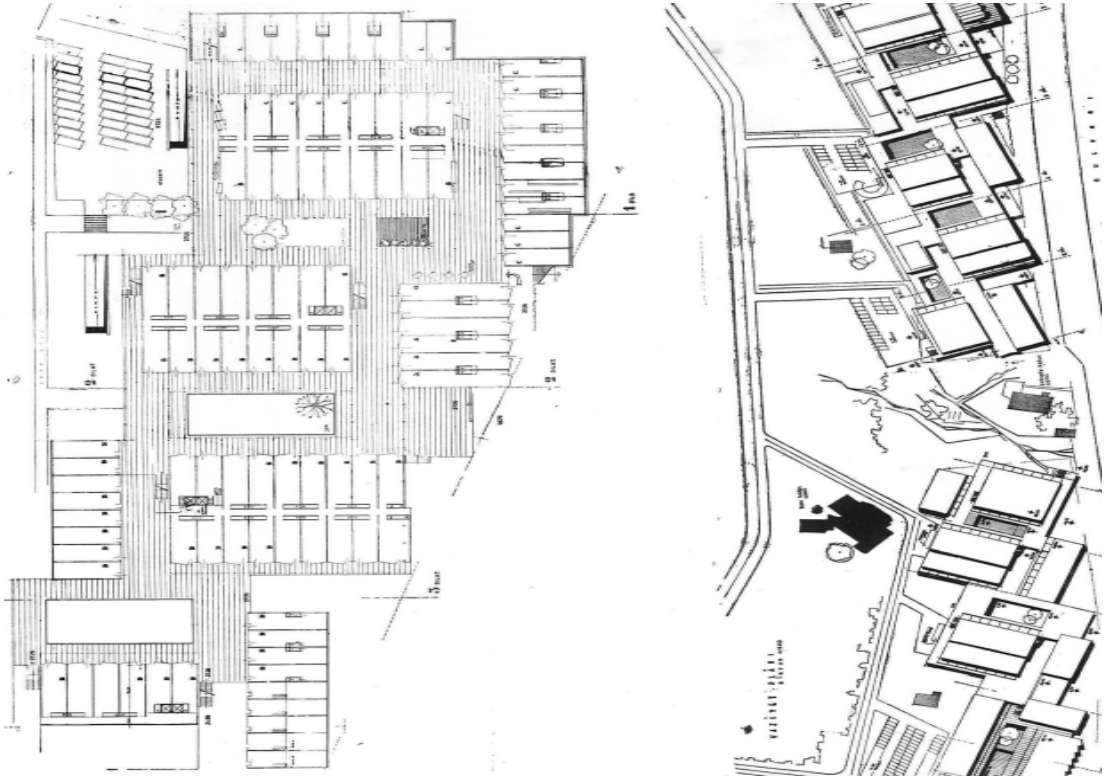
Şekil 5.13. Atatürk Bulvarı ve Çarşının Görünüşü Silüet Çalışması (Arkitekt, 1960/03:122-132)

Şekil 5.14. Atatürk Bulvarı ve Çarşının Görünüş (Arkitekt, 1960/03:122-132)

Şekil 5.15. Avlusundan İç Perspektif (Arkitekt, 1960/03:122-132)

Şekil 5.16. Vaziyet ve Kat Planı (Arkitekt, 1960/03:122-132)

Jüri Raporu: Mimar Doğan Tekeli, Mimar Sami Sisa, Mimar Metin Hepgüler.

*“Heyetimiz tarafından Manifaturacılar için bütün projeler arasında en uygun olarak seçilen bu projede, Bozdoğan su kemeri ile Şeb Sefa Hatun camii arasındaki kısmın kompozisyonu gerek şehircilik gerek mimari bakımdan güzel bulunmuş, fakat Şeb Sefa Hatun camii ile Atatürk Köprüsü arasındaki kısımda **yukarıdakine benzer bir ifadenin** devamı kısmen görülmekle beraber, burada yerleştirilmiş olan **üç yüksek büro bloğu yerleri aşırı irtifalar dolayısıyla uygun görülmemiştir.***

Kütle Konumu: Yerleştirmedeki başlıca prensip, Atatürk Bulvarında üst ve alt kısımlarda ki blokların teşkil ettikleri **avluların Süleymaniye istikametine açılmasını temin edecek şekilde kütlelerin kırılması olmuştur.** Diğer taraftan çarşığı teşkil eden dükkân elemanlarının **büyüklüğüne rağmen** (75 şer m) kütlelerin, **içinde bulunduğu tarihî şehir parçasının karakterine uymak** üzere mümkün olduğu kadar küçük ve hareketli parçalardan teşkil edilmek istenmiş, **hareketli bir kompozisyon** yapılmıştır. Atatürk bulvarı ile arka yol arasındaki seviye farkı, arazinin denize doğru olan meyli, kütlelerin bulvara **nazaran kırık konumları ve Süleymaniye’ye yönelmeleri dolayısıyla değişik tesirli iç avlu kompozisyonları yapılmasına imkân vermiştir.**

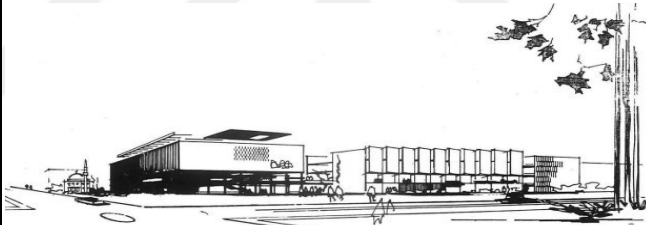
Trafik: Süleymaniye eteklerinde alçak, parçalı tesirde kitlelerin aynı zamanda Atatürk bulvarını tutması ve hayatiyet temin etmesi ile İstanbul'un halen metruk olan bu bölgesi cazibe kazanmış olacaktır.”

Kent merkezlerindeki arsa kazanımı için yapılan yık-yap süreci, koruma bilincinden uzak ve ekonomik kaygılı yeni yapılaşmalara yol açmaktadır. Bu durum, zaman zaman tarihi değerlerin ekonomik kaygılar nedeniyle kaybedilmesine neden olmuştur. Kent nüfusundaki artış, yeni yol yapımına ihtiyaç doğurmuş ve Eminönü-Sultanhamam bölgesindeki sıkışıklığı azaltmak için manifaturacıların Unkapanı'na taşınması planlanmıştır.

Atina Tüzüğündeki koruma ilkeleri yansıması 1950’li yıllardan sonra başlamıştır. 1950 yılında tarihi çevrede yapılacak yeni yapılaşmalarda koruma ölçeğinin genişletilmesi amacıyla GEEAYK kurulmuştur. Kurul, yurt içinde korunması gereken mimari ve tarihi anıtların bakım, onarım, restorasyon işlerinde uyulacak kriterleri belirlemek, uygulamak ve takip etmek amacını taşımaktadır. Jüri raporunda; *“içinde bulunduğu tarihi şehir parçası karakterine uymak”* ifadesinde anlaşıldığı üzere Manifaturacılar Çarşısı tarihi çevrede yeni yapı tasarımı bağlamında çevresiyle

uyumlu benzer üslupta bir yaklaşım sergilemektedir. Koruma kapsamında yapılan eleştirilerden biri de tarihi çevrede kat irtifa sınırının korunmasıdır jüri bu konuda şu sözlerle uyarıda bulunmuştur: “...üç yüksek büro bloğu yerleri aşırı irtifalar dolayısıyla uygun görülmemiştir.” Yapının cephelerinde döneme özgün brüt beton ve kısmi yerlerde traverten kaplamalar kullanılmıştır. Tasarımda, tarihsel İslam kentlerinin avlulu çarşılarına benzer düzenlemelerle geleneksele öykünmeden yararlanılmıştır. Bu tasarım, global endüstriyelleşme sürecinde yeni malzeme ve üretim sistemlerinin yaygınlaşmasıyla ülkemizdeki gelişmeleri yansıtmaktadır. Özellikle cam ve metal malzemeler, cephe giydirme elemanları kullanılarak çağdaş malzeme seçimi tercih edilmiştir. Süleymaniye eteklerinde Atatürk Bulvarına doğru yönelen parçalı kütlelerin konumlanması ve alçak irtifada bulunması sebebiyle sirkülasyon ve yükseklik kavramları açısından olumlu bulunmuştur. Tema başlıkları üzerinden projenin analizi (Tablo 5.7.) yapılmıştır.

Tablo 5.7. İstanbul Manifaturacılar Çarşısı Değerlendirme Tablosu

Proje Adı	İstanbul Manifatura ve Kumaşçılar Çarşısı
Proje Görseli	
Mimar	Doğan Tekeli, Sami Sisa, Metin Hepgüler
Yıl	1960
	Değerlendirme Kriterleri
Tasarım yaklaşım üslubu	Geleneksele öykünme
Evrensel karar ve ilkeler	Geleneksele Uyum, Hacimsel-Kütlesel-Çevresel Uyum,
Türkiye'deki mimari akım ve üsluplar	Çağdaş Yapım Yöntemi, Yeni Malzeme: Cam, Beton, Çelik, Geniş Açıklıklar-Gün Işığı Kullanımı

5.5 İstanbul Harbiye Askeri Müzesi, 1967

1967 yılında Harbiye Mektebi'nin Askeri müzeye çevrilmesi amacıyla Millî Savunma Bakanlığı tarafından yarışma düzenlenmiştir. Proje bu bağlamda eski bir binanın yeni eklemelerle dönüşmesi anlamına gelen restorasyon projesidir. Şişli Cumhuriyet caddesinde bulunan Harbiye Mektebi 1862 yılında Osmanlı Döneminde inşa edilmiştir. Osmanlı döneminden kalma anıtsal nitelik taşıyan bu kamusal yapının müzeye dönüştürülmesi eleştiri konusu olmuştur.

Yarışma öncesinde İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından mevcut yapının müzeye çevrilmesi konusunda rapor istenmiştir. Nezih Eldem'in de katılımıyla tamamlanan raporda mevcut yapının (Şekil 5.17) müze yapısına çevrilemeyeceği, okul veya kültür merkezi olarak değerlendirilebileceği kararına varılmıştır. Rapora rağmen yarışmanın açılması üzerine Eldem, müze yapısı olmaya hazır olmayan bu binanın hangi koşullarda müze yapısı olabileceğini görmek ve göstermek amacıyla yarışmaya katılmıştır (Erkal, Mimarlık, 411:44-45).

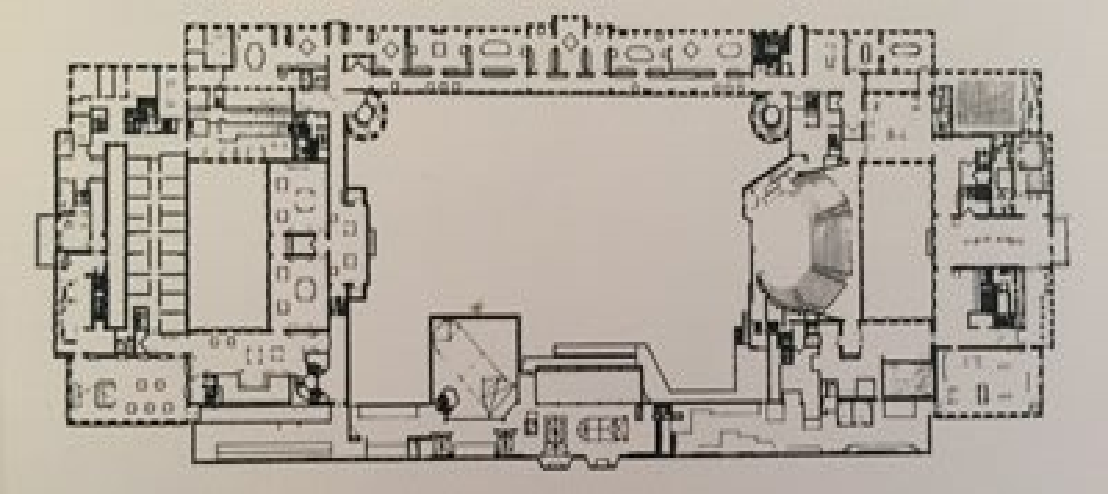
Mimar Yunus Ek ve Mimar Vedat Dolakay'ın projesi birinci seçilmiştir fakat uygulamada ikinci seçilen Nezih Eldem'in projesi olduğu için değerlendirmeye ikincilik projesi alınmıştır.

Şekil 5.17. Harbiye Askeri Müze Cumhuriyet Caddesi'nden Görünüş
(Salt Araştırma, Yayınlanmamış Nezih Eldem Arşivi)

Şekil 5.18. Harbiye Askeri Müze Cumhuriyet Caddesi'nden Yeni Görünüş Çalışması
(Sözen, M. 1973:402)

Şekil 5.19. Askeri Müze Ve Kültür Sitesi Birinci Kat Planı
(Salt Araştırma, Yayınlanmamış Nezih Eldem Arşivi)

Şekil 5.20. Sancak Salonu Üstündeki Işıklık (Salt Araştırma, Yayınlanmamış Nezih Eldem Arşivi)

Jüri Raporu: Mimar, Nezih Eldem.

*“Plan son derece muvazenelidir. Büyük merdivenin esas mihver nihayetinde olması muvafık görülmüştür. Şeref holü, perspektifte ifade edildiği kadar derin değildir. Giriş holü fazla dar buna mukabil irtibat koridorları nispeten derecede geniştir. İdare kısmı gayet iyi planlanmıştır. **Bodrumda mevcut tonozların azami derecede muhafaza edilmiş olması doğru bulunmuştur.** Mimari karakterde aynı yüzden tenkit edilebilirse de aynı yüzden tenkit umumi tesiri çok caziptir.”*

Projenin Cumhuriyet Caddesi tarafından yeni görünüşü (Şekil 5.18.) Eldem tarafından resmedilmiştir. 1950’li yıllara gelindiğinde korumanın Türkiye’deki yansıması GEEAYK’nın kurulmasıyla genişletilmiş olsa da Osmanlı döneminden kalan kamu yapılarının çoğunun yıkılıp yenden yapılmasına engel olunamamıştır.

Venedik Tüzüğünde belirtilen geleneksel malzeme, renk, kütle kullanımı; yapıya saygılı ve bütünle uyumlu gibi kavramları Harbiye Müzesi yapısında jüri raporlarında pek karşılık bulamamıştır. Eldem Harbiye Mektebinin müzeye döndürülmesine karşı olmada bir başka modernizm olarak yaptığı restorasyon projesini tanımlamıştır.

Geç Osmanlı dönemi anıtsal yapıları 1920’lerden 1980’li yıllara kadar olan süreçte cephe bağlamında yapısal dönüşüme uğramıştır. Harbiye Askeri Müzesi bu anlamda restorasyon projesi olma niteliği ile önem taşımaktadır. Çünkü bu proje dönemin tarihi kamusal yapılarının aksine ekleme veya cephesel müdahalelerden çok yapısal değişikliğe uğramıştır. Bu dönemden sonra tarihi kamusal yapılar yeni işlevleriyle mimari olarak çelişkili bir yaklaşımla tasarlanmıştır.

Eski binaya ait özgün kâgir duvarlara bağlı ahşap döşeme yapı sistemi yeni işlev ihtiyacının karşılanması için betonarmeye çevrilmiştir. Eldem bu yapıyı; müze olmaya hazır olmayan bu yapının hangi koşullarda müze yapısı olabileceğini görmek amacıyla eski-yeni yapı çelişkilerini özgün mimari tasarım ortamının oluşması için yeni bir fırsat ortamı oluşturabileceği şeklinde yorumlamıştır.

Eldem’in İtalya’da bulunduğu dönemlerde totaliter düşüncenin yaygınlaşmasından doğan modernizm ve ulusalcılık; tasarım kararlarının bu yönde şekillenmesine sebep gösterilebilir. Kare, dikdörtgen planlama tercihi (Şekil 5.19.) dönemin mimari akımından etkilendiğini, salon üzerindeki ışıklıklar (Şekil 5.20.) gün ışığı kullanımına verdiği önemini göstermektedir.

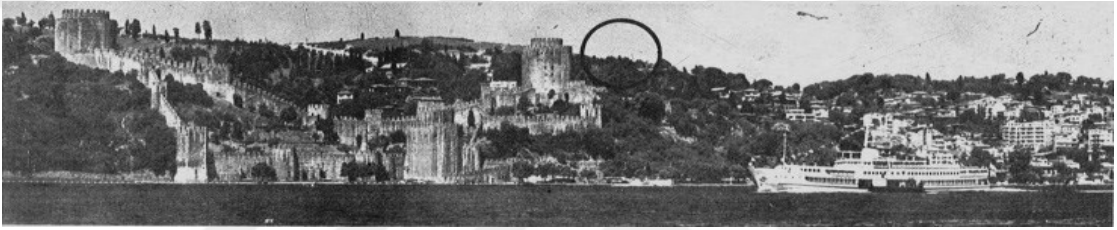
Jüri raporları okumaları sonucunda proje hakkında detaylı bilgiye ulaşılammıştır. Tema başlıkları üzerinden projenin analizi (Tablo 5.8.) yapılmıştır.

Tablo 5.8. İstanbul Harbiye Askeri Müzesi Değerlendirme Tablosu

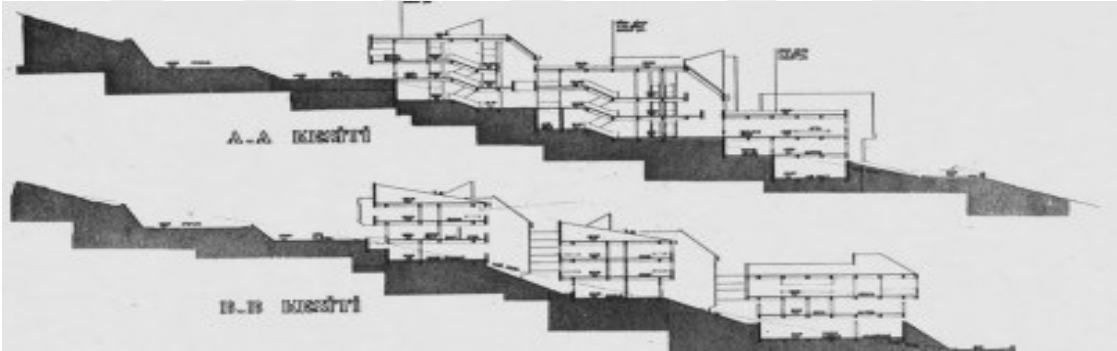
Proje Adı	İstanbul Harbiye Askeri Müzesi
Proje Görseli	
Mimar	Nezih Eldem
Yıl	1967
	Değerlendirme Kriterleri
Tasarım yaklaşım üslubu	Geleneksele öykünme
Evrensel karar ve ilkeler	İç-Dış Mekân Etkileşimi, Görünüş, Renk, Doku, Biçim Uyumu, Yeni Yapım Yöntemi
Türkiye'deki mimari akım ve üsluplar	Çağdaş Yapım Yöntemi, Yeni Malzeme: Cam, Beton, Çelik, Özgün Güncel Tasarım, Modernizm, Geniş Açıklıklar-Gün Işığı Kullanımı

5.6 İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, 1976

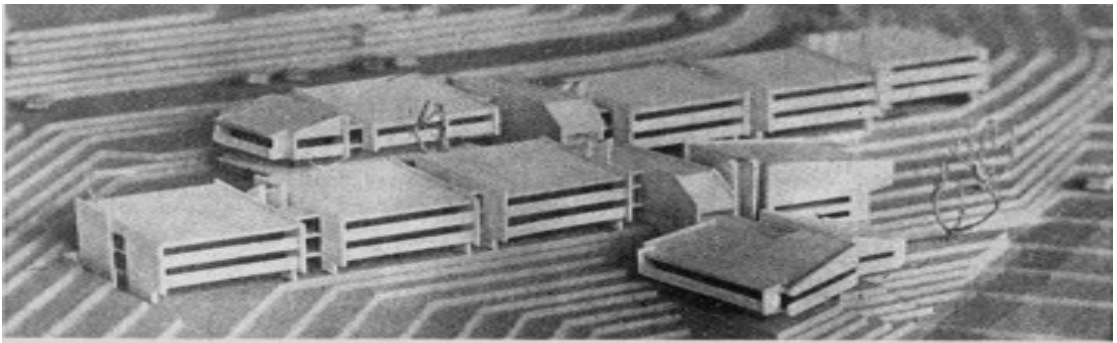
İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Mimari Proje Yarışması 1976 yılında açılmıştır. Yarışmanın birincilik ödülü, Merih Karaaslan'ın projesine verilmiştir. İkinci ödülü, Mete Ünügür, Mehmet Küçükdoğu ve Nejat Aral'ın ortak projeleri almıştır. Üçüncü ödül ise P. Ilgı Yüce ve Alpay Aşkun'un ortak projelerine verilmiştir. Yarışmada, sirkülasyon ve servis alanları hariç olmak üzere 5394 metrekarelik bir ihtiyaç programıyla başvurulmuş bu yapı için, arsanın Boğaziçi koruma bölgesi içinde bulunmasından dolayı çeşitli tartışma ve yorumlar ortaya çıkmıştır. Boğaziçi'nin doğal ve tarihi dokusuna uygun yapıların nasıl olması gerektiği, yarışmanın en önemli özelliğidir (Şekil 5.21-5.24).

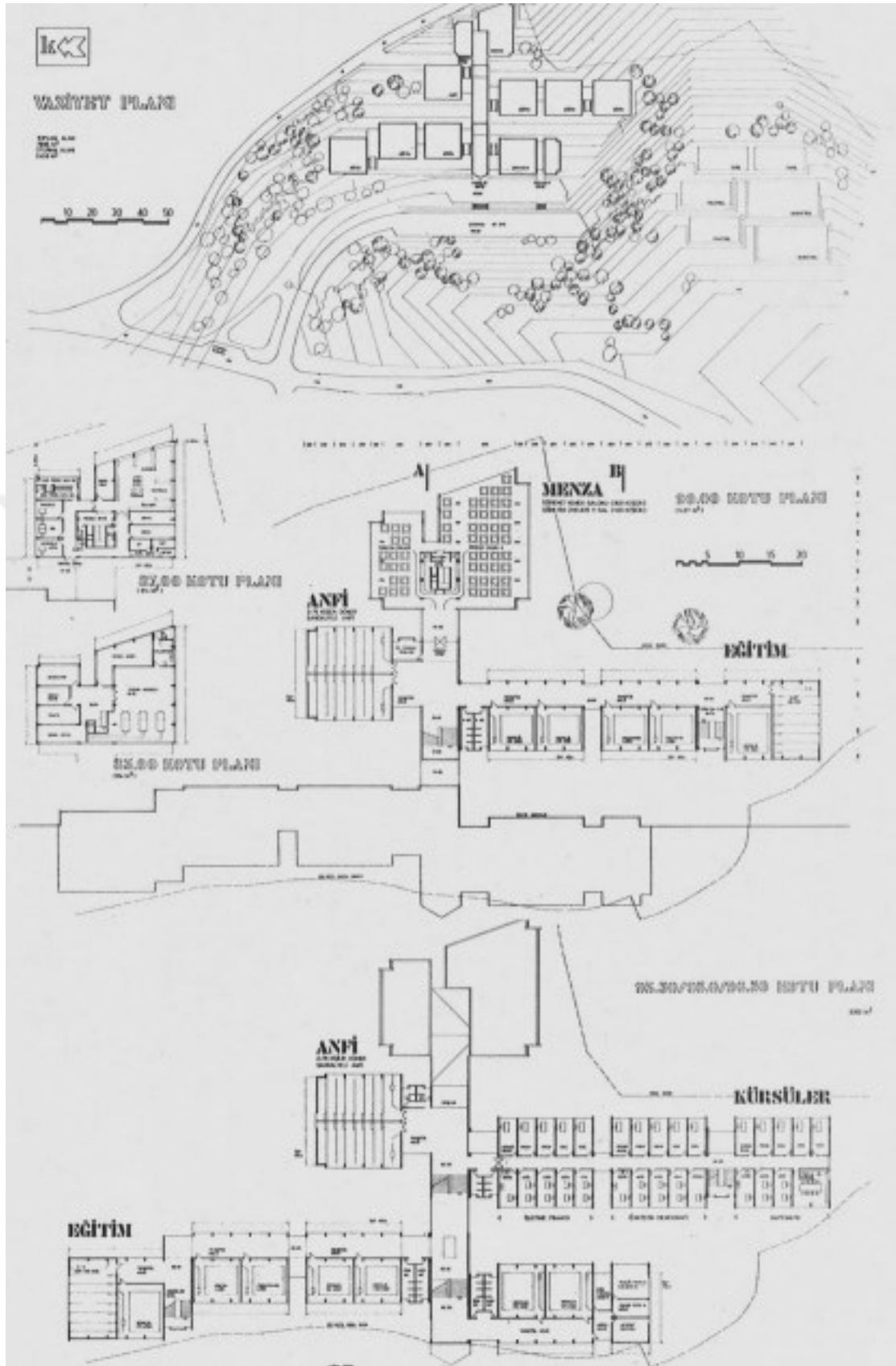
Şekil 5.21. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Boğaz'dan Görünümü (Mimarlık, 1976/03:7-9)

Şekil 5.22. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Kesit Çalışması (Mimarlık, 1976/03:7-9)

Şekil 5.23. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Kesit Çalışması (Mimarlık, 1976/03:7-9)

Şekil 5.24. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Plan Çalışmaları (Mimarlık, 1976/03:7-9)

Jüri Şartnamesi:

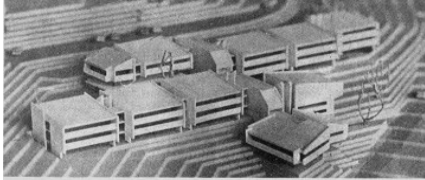
1. “Binaların **en fazla 3 katlı**, parçalı tesirli olmaları
2. Binaların üst noktalarının tepedeki ufuk çizgisini geçmemeleri
3. **Çatıların kiremit olması ve topografyanın doğal dokusunun bozulmaması**
4. Boğaziçi’nin **doğal ve tarihi dokusuna uygun** yapıların nasıl olması gerektiği, yarışmanın en önemli özelliğidir.”

Jüri Raporu: Mimar Merih Karaaslan.

“Arsa eğimine dik doğrultuda bir arter üzerine çeşitli bölümlerin bir hiyerarşi içinde yerleşmeleri sonucu oluşmuş bir şema ile hem dolaşım sorununa hem de yapıların birbirini kapatmasına çözüm getirilmeye çalışılmıştır.”

Yarışma şartnamesinde yer alan ifadelere bakıldığında Amsterdam bildirgesinin yansımaları görülmektedir. Bildirge içinde yükseklik arazi kullanımı ve katsayısına duyarlılık kavramlarına değinilmiştir. Jürinin şartnameyi hazırlarken koruma bağlamında bildiriden etkilendiği görülmüştür. Anıtlar Yüksek Kurulunun koyduğu kurallar çerçevesinde şartname hazırlanmıştır. Projede arsayı eğime paralel ve eğime dik her iki yönde kullanarak yapı içi dağılım ve dolaşımı hiyerarşik şekilde sağlamıştır. Bu tasarım kararıyla araziye uyum sağlanmıştır. Tema başlıkları üzerinden projenin analizi (Tablo 5.9.) yapılmıştır.

Tablo 5.9. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Değerlendirme Tablosu

Proje Adı	İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi
Proje Görseli	
Mimar	Merih Karaaslan
Yıl	1976
	Değerlendirme Kriterleri
Tasarım yaklaşım üslubu	Saygılı yaklaşım
Evrensel karar ve ilkeler	İç-Dış Mekân Etkileşimi, Görünüş, Renk, Doku, Biçim Uyumu, Yeni Yapım Yöntemi
Türkiye’deki mimari akım ve üsluplar	Güçlü Sirkülasyon

5.7 İstanbul Deniz Müzesi,2005

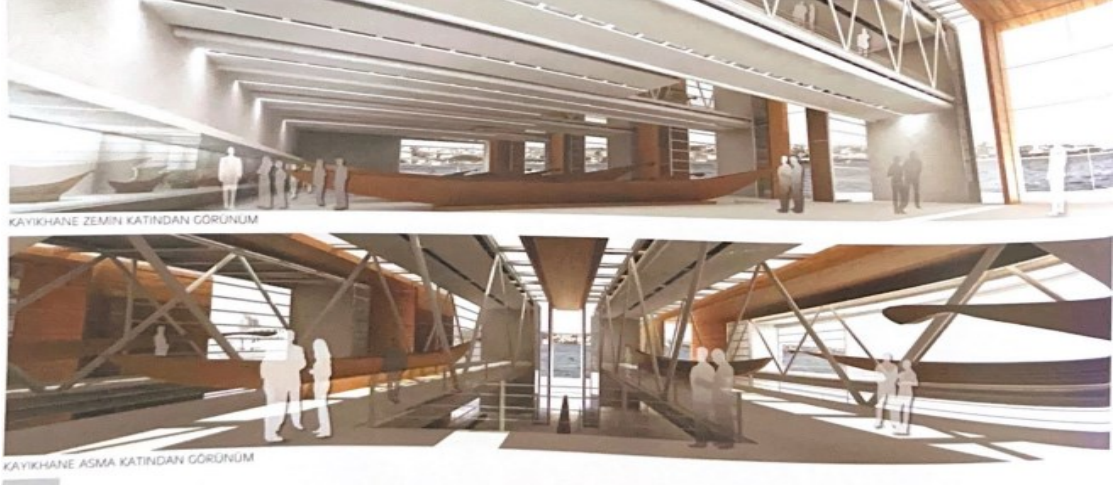
İstanbul Deniz Müzesi, Türkiye'nin zengin tarihine, kültürüne ve denizcilik mirasına odaklanan önemli bir müzedir (Şekil 5.25). Müze, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na ait olmasıyla birlikte, Türk ulusunun ve denizcilik tarihine ait kıymetli mirası bünyesinde barındırmaktadır. Konumu, İstanbul'un tarihi ve stratejik önemine vurgu yaparak, ulusal ve uluslararası ziyaretçilere benzersiz bir deneyim sunmaktadır. İstanbul Deniz Müzesi, tarihi değerlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması amacıyla önemli bir misyon üstlenmiştir. Bu doğrultuda, müzenin zengin koleksiyonu, saltanat kayıklarından diğer denizcilik eserlerine kadar uzanan, çağdaş ve uygun sergileme koşullarında sunulması için bir yeniden inşa projesi planlanmıştır. Proje, müzenin fiziksel altyapısını güçlendirme ve sergileme koşullarını optimize etme hedefi taşıyarak, denizcilik kültürünü en iyi şekilde yansıtan bir atmosfer oluşturmayı amaçlamaktadır. İstanbul Deniz Müzesi'nin yeni tasarım yarışması, müzenin tarihi değerlerini koruyarak, ülkenin ve Silahlı Kuvvetlerin gururunu taşıyacak modern bir yapıya dönüştürme hedefini benimsemektedir. Bu yarışma, müzenin geçmişe, ülkeye ve ulusumuza uygun bir şekilde çağdaş bir kimlik kazanmasını ve ulusal ile uluslararası ziyaretçilere özgün bir denizcilik deneyimi sunmasını amaçlamaktadır (Şekil 5.25-5.28).

Şekil 5.25. İstanbul Deniz Müzesi Perspektif Çalışması (Mimarlar Odası Yayınları, 2005)

Şekil 5.26. İstanbul Deniz Müzesi Kesit ve Görünüş (Mimarlar Odası Yayınları, 2005)

Şekil 5.27. İstanbul Deniz Müzesi İç Mekân Perspektifleri (Mimarlar Odası Yayınları, 2005)

Şekil 5.28. İstanbul Deniz Müzesi Vaziyet Planı (Mimarlar Odası Yayınları, 2005)

Jüri Şartnamesi:

1. “Konunun, Beşiktaş Meydanı ve çevredeki kültür varlıkları ile birlikte **bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir**. Saltanat kayıkları ve Tarihi Kadırga’nın inşaat aşamasında nasıl korunacağı ve yeni yerlerine nasıl taşınacağı önemli bir kriterdir. Jüri bu amaçla, inşaat aşamasında **mevcut sergileme binasının aynen korunmasını**, inşaatın birinci etabı bittikten sonra kayıkların **yeni binanın içine kaydırılarak güvenliklerinin sağlanmasını**, sonra **mevcut binanın yıkılmasını ve inşaatın diğer etaplarına geçilmesini önermektedir.**”
2. “...**Öneri yapı ile mevcut teşhir binası arasında kapalı geçiş sağlanacaktır**. Mevcut teşhir binası korunarak, mevcut sergileme düzeni değiştirilmeden **sergileme amacı ile kullanılacaktır.**”
3. “Yeri gösterilmiş olan tarihi kalıntının konumu, açık mekanların sergileme amacı ile düzenlenmesinde dikkate alınmalıdır.”
4. “Müzenin konulmadığı alanın **Boğaz öngörünüm silüetinin devamı** olduğu dikkate alınmalıdır.” (Mimarlar Odası Yayınları, Yarışma Kitapları, İstanbul Deniz Müzesi, 2005:10).

Jüri Raporu: Mehmet Vehip Kütükçüoğlu, Haşim Ertuğ Uçar, Hande Köksal.

“Müzenin genel sergileme konseptinin bina formu, **iç mekan kurgusu ve dışa yansımadaki sadelik ve başarı**, bina girişinden başlayarak oluşturulan **fonksiyonel ilişkiler ve mekânsal organizasyondaki olgunluk ve gelişme düzeyi**, Dolmabahçe Caddesi üzerinden yaklaşımda ve girişte oluşturulan etkili kamusal alan, seçilen **taşıyıcı sistem kurgusunu olanaklı kıldığı kesintisiz sergileme ortamı**, bina strüktürü ile bu kurgunun **özgün ve başarılı bir şekilde bütünleştirilmesi**, oluşturulan galeri ile **iç mekan kurgusunun sunduğu çok boyutlu algılama olanağı**, saltanat kayıklarının sergilenmesi üzerine geliştirilen kavramsal yaklaşımın mekanda somutlaştırılabilmesindeki başarı, dışa açılımların boğazla sağladığı görsel ilişkinin sergi bağlamına katılmasındaki ustalık, deniz cephesindeki su unsurunu kayıkların sergilendiği mekanda yaratacağı yansımaların mekana katkısı, deniz cephesinde kayıkların ölçülü bir şekilde dışardan algılanma olanağının sunulması başarılı

bulunmuştur.” (Mimarlar Odası Yayınları, Yarışma Kitapları, İstanbul Deniz Müzesi, 2005:22).

2000’li yıllara gelindiğinde koruma kavramında tarihi çevrede eski ile yeni yapı arasında güçlü iç mekân kurgusu oluşturularak çağdaşlık korunmaya çalışılmıştır. Yeni malzeme ve yapım teknolojisindeki yeniliklerle mimarlık alanında tasarımda hareketlilik ve canlılık yaşanmıştır. İstanbul Deniz Müzesi koruma kapsamında jüri jüri şartnamesinde geleneksel karaktere saygılı bir yaklaşım benimsemektedir. Bu yaklaşımdan ilk defa 1999’da Geleneksel Mimari Kongresinde 2.Madde’sinde bahsedilmiştir. Bulunduğu çevreye duyarlı, silüetin devamı şeklinde yorumlanan jüri şartnamesinde yine koruma bağlamında 2000 yılında yayınlanan Riga Tüzüğü’nün 5. Maddesinin yansması görülmektedir. Jüri raporu okumalarında iç-dış mekân kurgusunun önemi dönemin yaygın tasarım endişesi olarak kabul edilmektedir. Eskiyle yeni kurgusu bu dönemde önem kazanmıştır. Güncel malzeme seçimiyle çağın ihtiyacı sağlanırken tarihsel dokuyla uyum amaçlanmıştır. Tema başlıkları üzerinden projenin analizi (Tablo 5.10.) yapılmıştır.

Tablo 5.10. İstanbul Deniz Müzesi Değerlendirme Tablosu

Proje Adı	İstanbul Deniz Müzesi
Proje Görseli	
Mimar	Mehmet Vehip Kütükçüoğlu, Haşim Ertuğ Uçar, Hande Köksal
Yıl	2005
	Değerlendirme Kriterleri
Tasarım yaklaşım üslubu	Geleneksele öykünme
Evrensel karar ve ilkeler	Modern, Hacimsel-Kütlesel-Çevresel Uyum İç-Dış Mekân Etkileşimi, Cephesel Uygunluk
Türkiye’deki mimari akım ve üsluplar	Çağdaş Yapım Yöntemi, Yeni Malzeme: Cam, Beton, Çelik, Özgün Güncel Tasarım, Modernizm, İç-Dış Mekân Etkileşimi, Geniş Açıklıklar-Gün Işığı Kullanımı, Güçlü Sirkülasyon,

5.8 İBB Şehir Tiyatroları Beyoğlu Sahnesi, 2008

Proje alanı, İstanbul'un tarihsel merkezi Beyoğlu-Pera Bölgesi'nde, Galata Kulesi yakınlarında bulunan Şişhane Meydanı'nda yer almaktadır. Alan, tarihi Beyoğlu Belediye Binası'yla aynı meydana bakmakta olup, çevresi birçok tescilli yapıyla çevrilidir. Özellikle Haliç'ten bakıldığında Pera-Galata'ya ait özgün bir peyzajı içermektedir. Yarışmanın amacı, bölgedeki her yeni yapının tarihsel çevreye uygun bir şekilde tasarlanması, bölgenin kültür ve sanat merkezi olmasının yanı sıra tiyatro işlevinin de sanatsal özelliklere sahip bir mimariyle gerçekleştirilmesidir. Yarışma alanı, 6.761 m² büyüklüğünde olup, Beyoğlu, Galata, Haliç üçgeninde tarihi ve kültürel çekim merkezi niteliği taşımaktadır. Bölgede MİA fonksiyonu nedeniyle yenilenme talepleri ve baskıları gözlemlenmektedir (Şekil 5.29-5.31). Ticaretin geliştiği ve yenilenmenin hızlandığı bölgeler arasında yer alan yarışma alanı, eski ve yenilenmiş dokular arasında farklılıklara neden olmaktadır (Mimarlar Odası Yayınları, Yarışma Kitapları, İBB Şehir Tiyatroları Beyoğlu Sahnesi, 2008:4).

Şekil 5.29. İBB Şehir Tiyatroları Beyoğlu Sahnesi Perspektif (Mimarlar Odası Yayınları, 2008:17)

Şekil 5.30. İBB Şehir Tiyatroları Beyoğlu Sahnesi Vaziyet Planı (Mimarlar Odası Yayınları, 2008:18)

Jüri Şartnamesi:

1. “Proje alanı 07.07.1993 gün ve 4720 sayılı kararla ilan edilen ‘Beyoğlu Kentsel Sit Alanı’ sınırları içinde olup, 1/5000 ölçekli **Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı** henüz onaylanmadığından, 29.09.2023 tarih ve 4954 sayılı geçiş dönemi yapılanma hükümleri geçerlidir.”

(Mimarlar Odası Yayınları, Yarışma Kitapları, İBB Şehir Tiyatroları Beyoğlu Sahnesi, 2008:4)

Jüri Raporu: Işıl Gökçe, Duygu Demirtürk, Mehmet Emre Tuncel.

“Kütlesi **çok heyecan verici** olan proje tiyatro işlevine yakışır çözümler getirmiştir. **Yapının zemin altında çözülmesi ve arazi kullanım şeklinin aktif pasif rekreasyon olarak değerlendirilmesi**, etki alanı içinde bölgeye prestij getirmesine neden olmuştur. **Yapının yakın çevresi ile olan yatay ve düşeydeki sirkülasyon önerisi, açık alandaki fonksiyonların tanımı, büyüklükleri açısından başarılıdır. İşlevsel özelliği nedeniyle kütlesi çevre ile ilişkilerde genellikle sorun olan sofitanın başarılı çözümü** ve su ögesinin mimari yardımıyla eleman olarak kullanılması başarılı bulunmuştur. Diğer projelerden ayrılan en büyük özelliği ; **tarihi kent kimliği baskın olan bölgede yaratıcı ve kullanıma yönelik, yalın, etkin bir kütle oluşturmaya** rağmen jüri tavsiyeleri şunlardır; fikir projesinde oluşturulan **statik kurgunun yalınlığı ve hafifliğinin uygulama projesinde de korunmasına özen gösterilmelidir**, bina içi **sirkülasyon ilişkilerinin yetersiz olduğu** gözlemlenmiş ve uygulama projesinde bu sorunun çözülmesi gerekli görülmüştür, servis girişi rampasının mevcut parselle oluşturduğu çakışmanın düzeltilmesi gerekmektedir, **salon formlarının çok şematik** kaldığı uygulama ve iç mimari projelerinde anlamlarına göre zenginleştirilmesi gerekli görülmektedir, projenin özgün niteliklerinin gerçekleştirilmesi için, iyi bir teknik desteğe ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.” (Mimarlar Odası Yayınları, Yarışma Kitapları, İBB Şehir Tiyatroları Beyoğlu Sahnesi, 2008:24)

Amsterdam bildirgesi 1975’te tarihi çevrede yeni yapı tasarımında araziye uyumla alakalı tasarım kriterlerine değinilmiştir. Jüri raporu koruma kapsamında değerlendirildiğinde arazi kullanımı konusunda yapının bir kısmının toprağın altına gömülmesi tarihi çevreye saygı niteliğinde bulunmuştur.

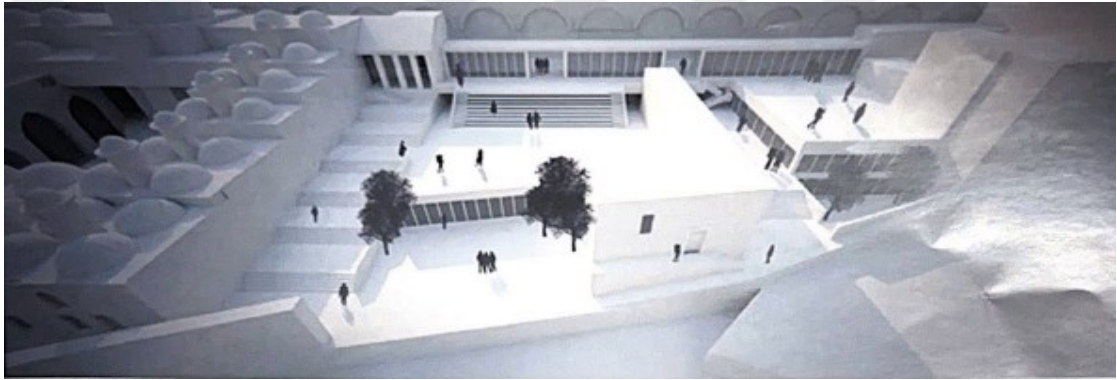
Projede dönemin rasyonel mimarlık üslubunun benimsendiği ve yaygın olan dikdörtgen prizma biçimine alternatif olarak yeni biçim arayışında bulunulmuştur. Tema başlıkları üzerinden projenin analizi (Tablo 5.11.) yapılmıştır.

Tablo 5.11. İBB Beyoğlu Sahnesi Değerlendirme Tablosu

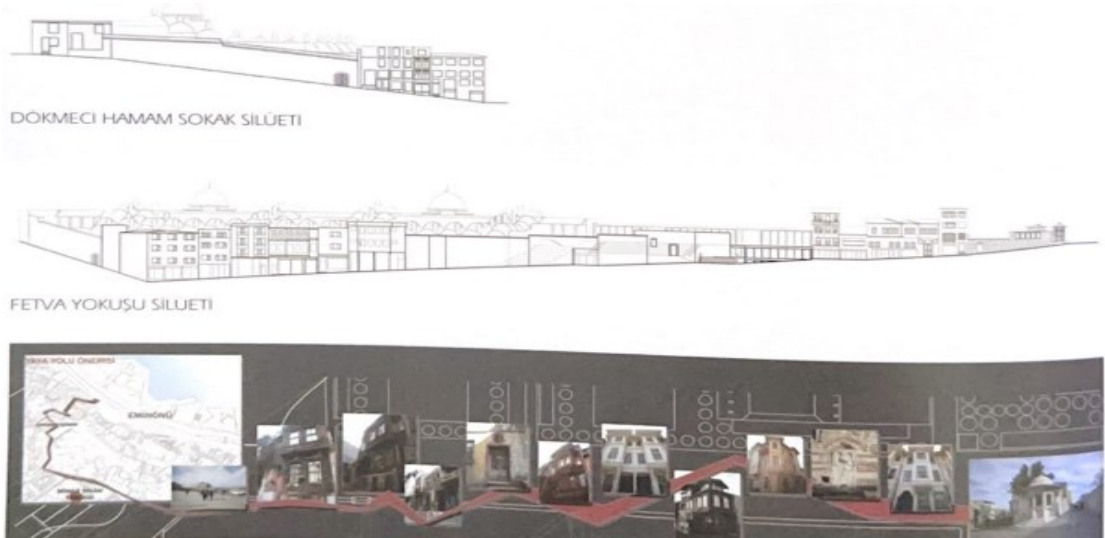
Proje Adı	İBB Şehir Tiyatroları Beyoğlu Sahnesi
Proje Görseli	
Mimar	İşıl Gökçe, Duygu Demirtürk, Mehmet Emre
Yıl	2008
	Değerlendirme Kriterleri
Tasarım yaklaşım üslubu	Saygılı yaklaşım
Evrensel karar ve ilkeler	Yalın, Hacimsel-Kütlesel-Çevresel Uyum, Yükseklik-Kat Sayısı Duyarlılığı
Türkiye'deki mimari akım ve üsluplar	Çağdaş Yapım Yöntemi, İşlevsellik

5.9 Mimar Sinan Araştırma Merkezi ve Müzesi, 2010

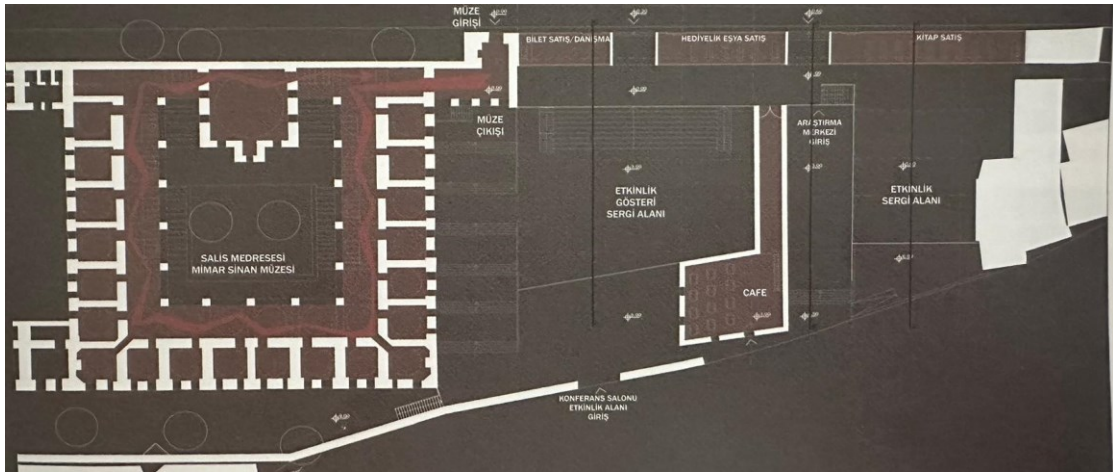
Proje için seçilen alan, Mimar Sinan Araştırma Merkezi ve Müzesi için düzenlenen Mimari Ulusal Öğrenci Fikir Yarışması'nın Süleymaniye Külliyesi'nde, Mimar Sinan Türbesi'nin yer aldığı yapı adasıdır. Bu yarışma, Türk sanat tarihinde büyük öneme sahip olan Mimar Sinan ve eserlerinin tanınması ve korunması amacıyla başlatılmıştır. Yarışmanın odak noktası, Süleymaniye Külliyesi içinde bulunan Rabi, Salis ve Mülazımlar Medreseleri ile Sinan'ın mezarının bulunduğu tescilli binaların korunması ve proje kapsamında nasıl değerlendirileceğinin araştırılmasıdır. Bu bağlamda, yarışma, Mimar Sinan'ın mirasının araştırılması, korunması ve geliştirilmesi için öğrencilere bir fırsat sunarak, bu önemli kültürel mirası gelecek nesillere taşımayı hedeflemiştir (Şekil 5.32-5.35).

Şekil 5.32. Mimar Sinan Araştırma Merkezi ve Müzesi Perspektif
(TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayınları, 2010:15)

Şekil 5.33. Mimar Sinan Araştırma Merkezi ve Müzesi Analiz Çalışması
(TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayınları, 2010:18)

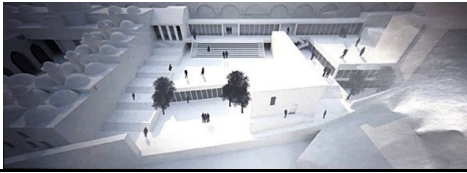

Jüri Raporu: Mimar Ayşegül Ardüken.

“Yarışma alanını boşaltarak, önerilen kentsel mekân çözümü ve Mimar Sinan Caddesi ile Fetva Yokuşu arasında güçlü bağlar oluşturulması, kurulan açık alanlar ile kapalı mekanların ilişkisi olumlu bulunmuştur. Geçmişe referans verecek dükkânların oluşturulması ve silüet etkisi olumludur. Salis Medresesi ile kurulan ilişki olumlu bulunmakla birlikte, medresenin bahçe duvarının kaldırılması olumsuz bulunmuştur. Çalışma mekanların bazılarının doğal ışık ve hava almaması olumsuzdur. Oy birliği ile birinci ödüle değer görülmüştür.” (TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayınları, 2010:22).

Projenin temel amacı büyük kütleleri yer altında kamufle ederek, mevcut tarihi dokuyu ortaya çıkarmak ve alanın sosyal olarak geri kazanımını sağlamaktır. Tasarım, kütleleri arazi eğimleri arasına yerleştirilerek farklı kotlarda çeşitli etkinliklere olanak tanıyan bir kamusal alan oluşturmayı hedeflemektedir. Tasarım kararı, tarihi çevreye saygı gösterme ilkesini benimsemektedir. Tasarım, arazinin basamaklanmasına uygun olarak arazi kotlarıyla birlikte düşünülmüştür. Jüri raporunda bahsedilen iç-dış mekân kurgusu dönemin yaygın tasarım endişelerindendir. Tarihi çevreyle yeni yapı arasındaki ilişkide, projede geçmişe referans verecek dükkân yapılarıyla tarihsel dokuya uyum sağlanması hedeflenmiştir. Tema başlıkları üzerinden projenin analizi (Tablo 5.12.) yapılmıştır.

Tablo 5.12. Mimar Sinan Araştırma Merkezi ve Müzesi Değerlendirme Tablosu

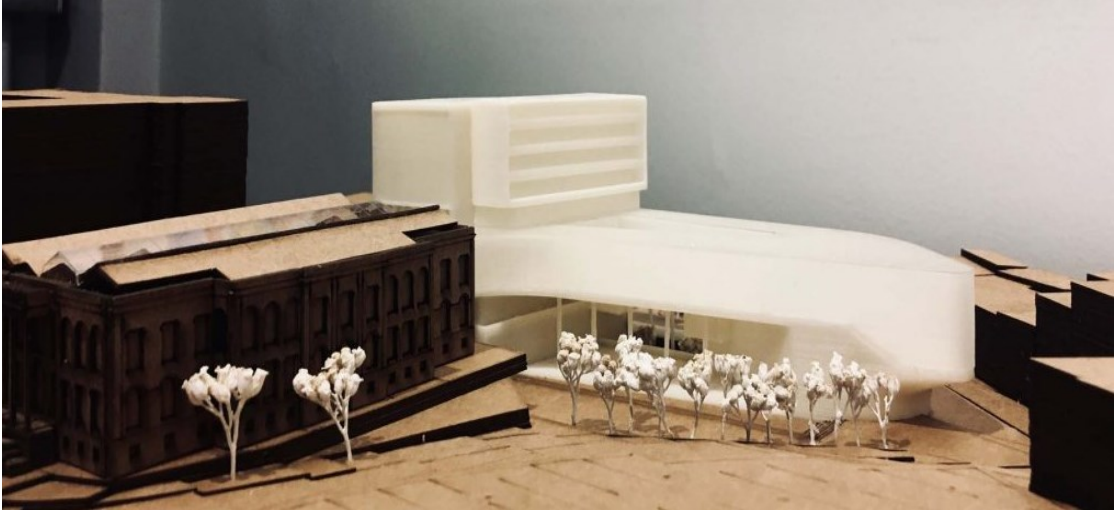
Proje Adı	Mimar Sinan Araştırma Merkezi ve Müzesi
Proje Görseli	
Mimar	Ayşegül Ardüken
Yıl	2010
	Değerlendirme Kriterleri
Tasarım yaklaşım üslubu	Saygılı yaklaşım
Evrensel karar ve ilkeler	Saygılı Yaklaşım, Hacimsel-Kütlesel-Çevresel Uyum, İç-Dış Mekân Etkileşimi, Cephesel Uygunluk
Türkiye’deki mimari akım ve üsluplar	İşlevsellik, İç-Dış Mekân Etkileşimi, Korumacı Yaklaşım

5.10 İTÜ İşletme Fakültesi Mimari Proje Yarışması, 2019

Yarışmanın amacı, İstanbul Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi Mimari Proje Yarışması aracılığıyla belirlenen tasarım sorununun çözülmesini hedeflemektedir. Bu yolla, ekonomik, özgün ve nitelikli tasarım yaklaşımlarının ortaya çıkartılması, günümüz mimarisine ışık tutabilecek işlevsel ve yenilikçi çözümlerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca, projeler aracılığıyla çağdaş bir çevre ve tasarım anlayışı geliştiren mimarlık ve tasarım profesyonellerinin belirlenmesi hedeflenmektedir. Yarışma, güzel sanatları teşvik etmeyi, ilgili mesleklerin ve yan disiplinlerin gelişmesine katkı sağlamayı, etik değerlerin yerleşmesini ve ekiplerin uluslararası rekabet gücü kazanmalarına uygun bir ortamın oluşturulmasını amaçlamaktadır (Şekil 5.36-5.38).

Şekil 5.36. İTÜ İşletme Fakültesi Mimari Proje Yarışması Perspektif ve Görünüş Çalışmaları (Arkitera, 2019, 1.Ödül, İTÜ İşletme Fakültesi Mimari Proje Yarışması, Mimari Proje Raporu)

Şekil 5.37. İTÜ İşletme Fakültesi Mimari Proje Yarışması Maket Fotoğrafı
(Arkitera, 2019, 1.Ödül, İTÜ İşletme Fakültesi Mimari Proje Yarışması, Mimari Proje Raporu)

Şekil 5.38. İTÜ İşletme Fakültesi Mimari Proje Yarışması Vaziyet Planı
(Arkitera, 2019, 1.Ödül, İTÜ İşletme Fakültesi Mimari Proje Yarışması, Mimari Proje Raporu)

Jüri Şartnamesi:

“İstanbul Teknik Üniversitesi Maçka Yerleşkesi’nde yer alan tarihi Karakolhane Binası, Osmanlı Dönemi’nin önemli bir askeri mimari yapısı olan Silahhane Binası’nın korunması amacıyla Simon ve Sarkis Balyan kardeşler tarafından inşa edilmiştir. 1876 yılında Karakol olarak inşa edilen tarihi Karakolhane Binası, 1955 yılından itibaren eğitim amaçlı kullanılmaya başlanmıştır. Tarihi Karakolhane Binasının doğusunda yer alan ve bir köprü ile bağlantılı olarak çalışan betonarme yapı ise 1960’lı yıllarda İşletme Fakültesi olarak inşa edilmiştir. Günümüzde İşletme Mühendisliği, Endüstri Mühendisliği ve Ekonomi bölümlerini içeren İşletme Fakültesi; her iki yapıda da yer alan derslikleriyle eğitime devam etmektedir. Ancak betonarme yapının olası deprem durumunda çökme riski taşıması dolayısıyla yıkılması ve yerine yarışma aracılığı ile çağdaş, sürdürülebilir ve yaşanabilir bir eğitim yapısının elde edilmesi amaçlanmaktadır. **Yarışmacılardan bölgenin tarihi kentsel ve mimari dokusuna hassasiyetle yaklaşmaları** ve tarihi çevreyi göz önünde bulundurmaları beklenmekte; bu kapsamda, proje verisi olarak yarışmacılara verilen yapılaşma sınırına ve **maksimum yapı yüksekliğine** uyulması gerekmektedir. **Yarışmada dikkate alınacak maksimum yapı yüksekliği, tarihi Silahhane binasının çatı saçak kotu olan 88.32 m’dir.**” (Arkitera, 2019, 1.Ödül, İTÜ İşletme Fakültesi Mimari Proje Yarışması, Mimari Proje Raporu).

Jüri Raporu: Mimar Erol Kalmaz, Mimar Kemal Bal, Mimar Umut Nuri Karaer.

“Projenin, İTÜ Maçka Yerleşkesi’nin kent yaşamının merkezinde yer alan konumundan kaynaklanan potansiyellerini açığa çıkarma yaklaşımı övgüye değer bulunmuştur. Fakültenin konferans salonu ve kütüphane gibi işlevlerin hem kamu kullanımına dönük hem de bağımsız çalıştırılmak üzere çözümlenmesi projenin bu yaklaşımını güçlendirecek şekilde mekânlaşmış; projenin önemli bir odak noktasını oluşturmuştur. Süleyman Seba Caddesi’den başlayıp, Silahhane Binası boyunca devam eden **kamusal aks** ile, Maçka Caddesi ile Maçka Talim Yeri ve Silahhane Sokakları arasındaki **dolaşım/ bağlantı aksı**, yeni yapının biçimlenişinde ve yaşayışında önemli girdiler olarak değerlendirilmiştir. **Yeni kütlenin**, Süleyman Seba Caddesi’nde alçalarak hem kentsel yaşamı kavrayan hem de Karakolhane Binası’nın perspektifini açan **biçimlenişi** ve **sokak ölçeğiyle olan ilişkisi** başarılı bulunmuştur. Yeni yapı içerisinde kurgulanan derslik – ofis ilişkisi, dolayısıyla öğrenci – öğretim

üyeyi diyalogunu güçlendiren **mekânsal kurgu**, bu kurgunun hayata geçmesini kolaylaştıran teras ve avlular projenin başarılı yönleri olarak değerlendirilmiş ve 5-0 oybirliği ile 1. ödüle seçilmiştir.” (Arkitera, 2019, 1. Ödül, İTÜ İşletme Fakültesi Mimari Proje Yarışması, Mimari Proje Raporu).

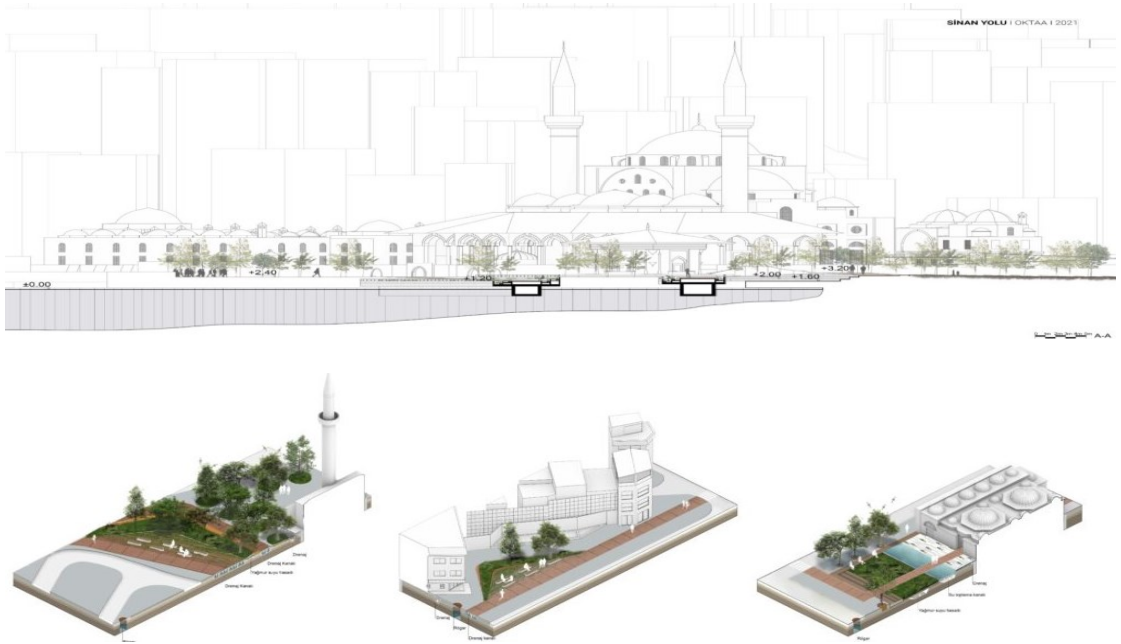
Milenyum çağından itibaren özellikle tarihi çevrede yapılan yeni tasarımlarda iç ve dış mekân kurgusu ön plana çıkmış olup aynı zamanda yeni malzeme ve yapım sistemleri denenmeye başlanmıştır. Jüri raporu ve şartnamesi okumaları sonucunda alanın sokak ölçeğine saygısı, yükseklik uyumu, renk, malzeme ve bina kütesinin parsel içi konumu gibi kriterlerinden bahsetmesi; 2011’de yayınlanan Valetta Koruma ilkelerinden etkilendiğini göstermektedir. Bu durum jürinin evrensel koruma ilkelerinden etkilendiğini açıkça göstermektedir. Tema başlıkları üzerinden projenin analizi (Tablo 5.13.) yapılmıştır.

Tablo 5.13. İTÜ İşletme Fakültesi Mimari Proje Yarışması Değerlendirme Tablosu

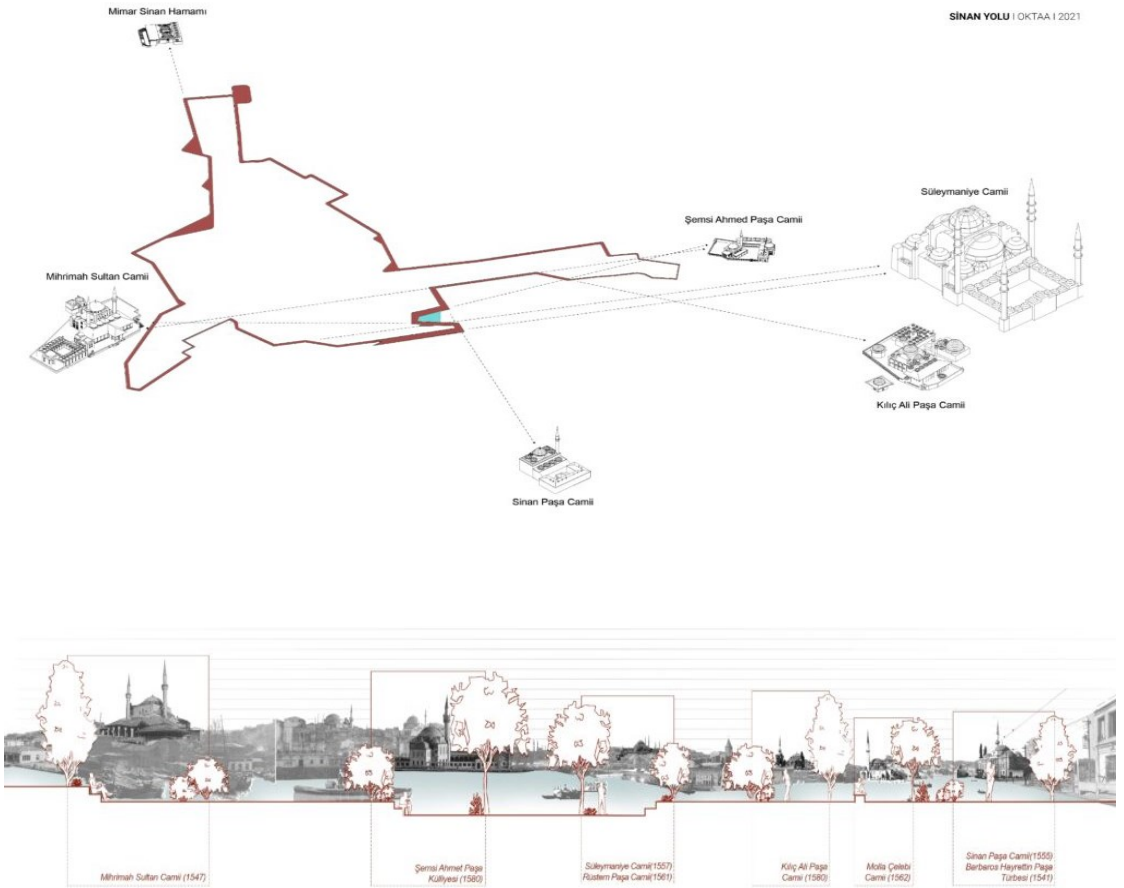
Proje Adı	İTÜ İşletme Fakültesi Mimari Proje Yarışması
Proje Görseli	
Mimar	Erol Kalmaz, Kemal Bal, Umut Nuri Karaer
Yıl	2019
	Değerlendirme Kriterleri
Tasarım yaklaşım üslubu	Saygılı yaklaşım
Evrensel karar ve ilkeler	Saygılı yaklaşım Özgün Malzeme Modern Yükseklik-Kat Sayısı Duyarlılığı Biçimsel Uygunluk
Türkiye’deki mimari akım ve üsluplar	Çağdaş Yapım Yöntemi Özgün Güncel Tasarım Modernizm İç-Dış Mekân Etkileşimi Güçlü Sirkülasyon Korumacı Yaklaşım

5.11 Üsküdar'da Mimar Sinan'ı Anmak, 2020

Üsküdar'da gerçekleştirilen “Üsküdar'da Mimar Sinan'ı Anmak” adlı tasarım yarışması, bölgedeki önemli Sinan külliyesi arasında yer alan Şemsi Ahmet Paşa Camisi ve Mihrimah Sultan İskele Camisi ile Sinan hamamını kapsayan bir "Sinan Üçgeni" oluşturmayı hedeflemektedir. Yarışmanın amacı, bölgenin tarihi kimliğini ve Mimar Sinan'ın mirasını günümüz tasarım anlayışıyla birleştirerek özgün, nitelikli ve ekonomik çözümler bulmaktır. Üsküdar Meydanı'nın ulaşım düğüm noktası olarak hizmet vermesi ve çeşitli ticaret ve ulaşım yapılarına ev sahipliği yapması nedeniyle meydanın çağdaş bir düzenlemeye ihtiyaç duyduğu vurgulanmaktadır. Yarışma, bölgeye bir “hatırlama mekânı” kazandırmayı amaçlamaktadır ve tasarımcılardan, Mimar Sinan'ı anmak için çağdaş estetik ve fonksiyonel pratiklerle uyumlu bir proje sunmalarını beklemektedir. Proje, sınırları içerisinde tarihi ve güncel yapıların korunmasını ve yeni tasarımın bu verilere uygun olmasını gerektirmektedir. Yarışmanın genel hedefi, Üsküdar'ın tarihsel kimliğiyle çağdaş rolünü uyumlu hale getirmek ve Mimar Sinan'a saygı gösteren bir anıt alanı oluşturmaktır. Yarışma sonucunda 3 adet eş değer ödül verilmesine karar verilmiştir. Halk oylamasıyla 18 numaralı proje birinci seçilmiştir (Üsküdar'da Mimar Sinan'ı Anmak Yarışması Jüri Çalışması Tutanağı). (Şekil 5.39-5.40).

Şekil 5.39. Üsküdar'da Mimar Sinan'ı Anmak Projesi Silüet Çalışması
(Arkitera, 2021, 1. Ödül (OKTAA), Üsküdar'da Mimar Sinan'ı Anmak Yarışması)

Şekil 5.40. Üsküdar'da Mimar Sinan'ı Anmak Projesi Kavram Çalışması (Arkitera, 2021, 1. Ödül (OKTAA), Üsküdar'da Mimar Sinan'ı Anmak Yarışması)

Jüri Şartnamesi: “Yarışmacılardan beklenen, sınırları kabaca tanımlanan “Sinan Üçgeni”nin içinde yer alacak bir anma mekânı / elemanı / alanı / strüktürü / sanat formu projelendirmeleridir. Ancak, çok sayıda tarihsel ve güncel yapıyla dolu bu kesimdeki tüm mevcut verilerin yerlerinin korunması ve yeni tasarımda dikkate alınması beklenmektedir. Bunların önemli kısmı tarihsel yapılardır ve herhangi bir müdahale görmeleri zaten tartışma dışıdır...Yukarıda tanımlı sınırlar çerçevesinde, kendi belirleyecekleri kesimde ve kendi öngördükleri kapsam ve nitelikte bir “Mimar Sinan Anma Mekânı” tasarlamalarıdır. Bu amaçla, sınırları verilen bölge içinde kalmak koşuluyla tek bir yeri veya yerleri seçebilirler. Bunun anlamı, birbiriyle diyalog içinde birkaç yer ya da tek bir nokta seçmenin serbest oluşudur.” (Üsküdar’da Mimar Sinan’ı Anmak, Yarışma Şartnamesi, 2020:6).

Jüri Raporu: Mimar Birge Yıldırım Okta, Mimar Gürkan Okta, Mimar Burak Arifoğlu.

“Güncel tasarım ve sanat yapıtlarının pek çoğunun ortaya koyduğu **anıtsal bir yaklaşım yerine bulunduğu yer ile yumuşak ve dikkatli bir ilişki kuran tasarım, çevredeki ve İstanbul silüetindeki diğer Mimar Sinan yapıtlarını omurgasına alan bir izlek önermektedir**. Yarışmanın amacına son derece uygun ve hayli bağlamsal bir çözüm olarak ortaya çıkan, Sinan’ın yapıtlarını yürüyerek deneyimlemeyi öneren (Sinan Yolu) her türlü sembolik ifadeden kaçınarak **bulunduğu yere usulca ilişmektedir**. Nitelikli bir peyzaj anlayışı ile zenginleşen **tasarım taşıdığı sadelik** ve bireysel keşfe davet etmesiyle övgüye değer bulunmuş ve Eşdeğer Ödül’e layık görülmüştür.” (Üsküdar’da Mimar Sinan’ı Anmak Yarışması Jüri Çalışması Tutanağı).

Jüri raporu okuması sonucunda projenin tarihi çevreye uyumlu, biçimsellikten uzak yalın bir tasarım anlayışına sahip olduğu görülmektedir. Dönemin yeni form ve biçim arayışlarına tezat olarak bulunduğu çevreyle uyumlu birliktelik göstermektedir. Koruma yaklaşımı olarak Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü (1999)’dan yararlanıldığı görülmüştür. Tema başlıkları üzerinden projenin analizi (Tablo 5.14.) yapılmıştır.

Tablo 5.14. Üsküdar'da Mimar Sinan'ı Anmak Yarışması Değerlendirme Tablosu

Proje Adı	Üsküdar'da Mimar Sinan'ı Anmak
Proje Görseli	
Mimar	Birge Yıldırım Okta, Gürkan Okta, Burak Arifoğlu,
Yıl	2020
	Değerlendirme Kriterleri
Tasarım yaklaşım üslubu	Geleneksele öykünme
Evrensel karar ve ilkeler	Saygılı Yaklaşım Yalın Geleneksele Uyum Hacimsel-Kütlesel-Çevresel Uyum Yükseklik-Kat Sayısı Duyarlılığı
Türkiye'deki mimari akım ve üsluplar	Güçlü Sirkülasyon Korumacı Yaklaşım

5.12 Bölüm Sonu

İncelenen yarışmalar yıllara göre ayrılmış olup tasarım kriterlerine göre işaretlenmiştir. Bu işaretlemeler sonucunda tasarım kriter örüntüleri ortaya çıkarılmıştır.

Tablo 5.15. Evrensel Karar ve Mimari Akımların Yıllara Göre Tasarım Kriter Dönüşümü

KRİTERLER-YILLAR	1936	1947	1947	1960	1967	1976	2005	2008	2010	2019	2020
EVRENSEL KARARLAR											
Saygılı Yaklaşım											
Yalın											
Benzer Üslup											
Özgün Malzeme											
Geleneksele Uyum											
Modern											
Taklit Etmeyen											
Hacimsel-Kütlesel-Çevresel Uyum											
Yükseklik-Kat Sayısı Duyarlılığı											
İç-Dış Mekân Etkileşimi											
Görünüş, Renk, Doku, Biçim Uyumu											
Yeni Yapım Yöntemi											
Cephesel Uygunluk											
Biçimsel Uygunluk											
MİMARİ AKIMLAR											
Anıtsallık											
Neoklasik Üslup											
Diriltmeci Yaklaşım											
Geniş Saçaklar, Kubbe ve Çıkmalar											
Biçimsellik											
Taş Malzeme											
Simetrik Planlama											
Çağdaş Yapım Yöntemi											
Yeni Malzeme: Cam, Beton, Çelik											
Özgün Güncel Tasarım											
İşlevsellik											
Ulusalçı Üslup											
Çevreyle Uyumsuzluk											
Modernizm											
İç-Dış Mekân Etkileşimi											
Geniş Açıklıklar-Gün Işığı Kullanımı											
Güçlü Sirkülasyon											
Rasyonalizm											
Korumacı Yaklaşım											
Yeni Biçim Arayışı											

1930-2023 yılları arasında mimarlar odası tarafından düzenlenen tarihi çevrede yeni yapı tasarımı ve çağdaş ek kapsamında ele alınan 11 yarışma projesi incelemesi sonucunda yıllar içerisinde jüri değerlendirme kriterlerinin değiştiği görülmektedir. Bu kriterler yıllara göre ayrılmış olup, tasarım kriter örüntüleri ortaya çıkarılmıştır. Yapılan analizdeki örüntü sıklığına bakılarak yıllara göre sıralanmıştır (Tablo 5.12).

Yıllara göre jüri tasarım kriterleri:

1930-1960 döneminde,

Tasarım yaklaşım üslubu; geleneksele öykünme, aykırı yaklaşım

Evrensel kararlar kapsamında; hacimsel-kütlesel-çevresel uyum, yükseklik-kat sayısı duyarlılığı, geleneksele uyum kriterlerinde yoğunluk görülmektedir.

Mimari akımlar kapsamında; anıtsallık, neoklasik üslup, simetrik planlama, geniş açıklıklar-gün ışığı kullanımı, güçlü sirkülasyon kriterlerinde yoğunluk görülmektedir.

1967-1976 döneminde,

Tasarım yaklaşım üslubu; geleneksel öykünme, saygılı yaklaşım

Evrensel kararlar kapsamında; iç-dış mekân etkileşimi, görünüş, renk, doku, biçim uyumu, yeni yapım yöntemi kriterlerinde yoğunluk görülmektedir.

Mimari akımlar kapsamında; 1976 yılına ait projelerde jüri raporunda bilgi bulunamadığından tasarım kriter örüntüsü bulunamamıştır.

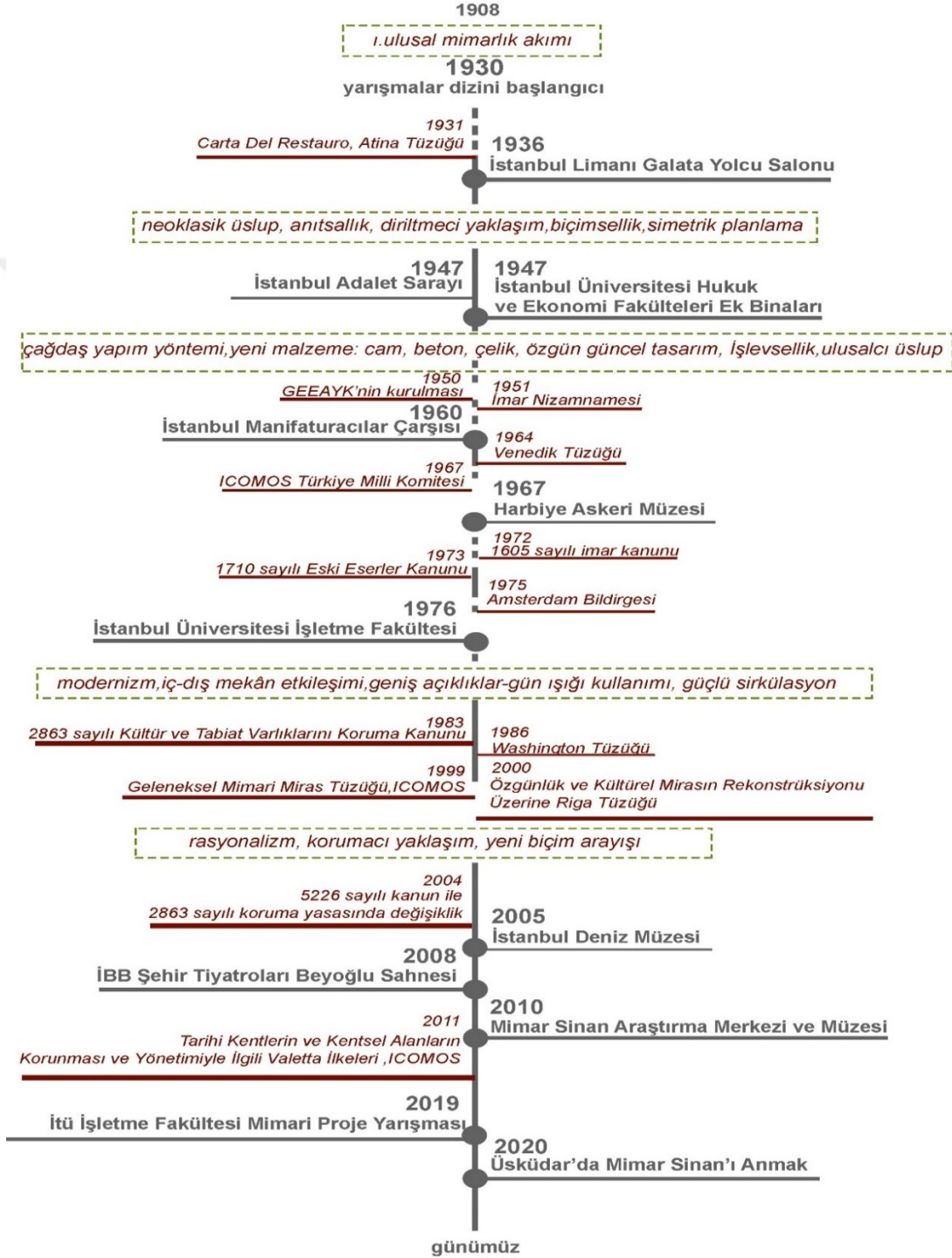
2005-2020 döneminde,

Tasarım yaklaşım üslubu; geleneksel öykünme, saygılı yaklaşım

Evrensel kararlar kapsamında; saygılı yaklaşım, yalın, modern, hacimsel-kütlesel-çevresel uyum, iç-dış mekân etkileşimi, cephesel uygunluk kriterlerinde yoğunluk görülmektedir.

Mimari akımlar kapsamında; çağdaş yapım yöntemi, özgün güncel tasarım, işlevsellik, modernizm, iç-dış mekân etkileşimi, güçlü sirkülasyon, korumacı yaklaşım kriterlerinde yoğunluk görülmektedir.

6. SONUÇ

Şekil 6.1.Yarışma, Koruma Kararları ve Mimari Akımların Kronolojik Sıralaması

Tarihi çevreler, kültürel birikimi yansıtarak kentlere kimlik ve anlam kazandıran önemli unsurlardır. Bu alanlar, zaman içindeki değişimlere karşı koruma bilinciyle yönetilmelidir. Tarihi kent merkezlerindeki kontrollü ve bilinçli değişimler, tarihi dokuların zenginliğini ve sürekliliğini korumak adına gerçekçi bir yaklaşım sunar. Yeni yapılaşma, çevresel ve kültürel sürekliliği desteklemek amacıyla tarihi çevrelerde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, tarihi dokuda yeni yapı tasarımı, tasarımcının belirli doğrulara dayanarak net çizgilerle şekillendirebileceği bir süreç değildir. Tasarım süreci karmaşıktır ve odaklı tasarım problemleri için birçok farklı süreç ve yöntem kullanılmaktadır. Tasarımcılar, araştırma ve çeşitli yaklaşımları birleştirerek tarihi çevrelerde sürdürülebilir ve uyumlu yeni yapılaşma modellerini geliştirebilirler. Şekil 6.1’de bu tez kapsamında yarışma, koruma kararları ve mimari akımların kronolojik sıralaması gösterilmiştir.

Bu çalışma, Türkiye’de mimarlar odası tarafından düzenlenen tarihi çevrede yeni yapı tasarımı ve çağdaş ek projeleri üzerinden jüri raporları aracılığıyla değerlendirilen tasarım kriterleri üzerine bir odaklanma sunmuştur. Yapılan detaylı analiz, 1930-2023 yılları arasındaki 11 yarışma projesinin incelenmesiyle elde edilen bulgulara dayanmaktadır.

Mimar odası tarafından düzenlenen tarihi çevrede yeni yapı tasarımı ve çağdaş ek kapsamındaki projeler incelendiğinde görülüyor ki Cumhuriyetin ilk zamanlarında yeni denemeler yapılmak istense de seçmeci anlayışın popülerliğinden kaynaklı başarılı sonuçlar elde edilememiştir. Daha sonraları jüri raporlarında tarihi çevreyle uyum ön planda olurken yine anıtsal ve monümantal yaklaşımlarla diriltmeci bir mimari üslup benimsendiği görülmektedir.

İkinci Dünya savaşı sonrasında sanayinin yaygınlaşmasıyla yeni yapım sistemleri ve yeni malzeme kullanımı artmış olup jüri raporlarında da yansıması görülmüştür. Dönemin akım ve üsluplarından jüri raporlarının da etkilendiği görülmüştür. Betonarme yapılarla beraber tarihi çevrede uygulanan projelerde renkli şeffaf cam kullanımı ve geniş açıklıklar sayesinde gün ışığı kullanımı gibi kriterler ön plana çıkmıştır. Yine bu dönemde tarihi çevreyle ilişkili olarak iç dış mekân kurgusunun da önem kazandığı görülmüştür. Tarihi çevreyle yapılacak yeni yapı ya da ekin birlikteliğinden oluşacak sirkülasyon hattının önemi vurgulanmıştır.

Türkiye’de koruma kavramı 1950’lerde bahsedilmeye başlansa da koruma kavramı yapı ölçeğinde kalmış olup 1980’lerde sınırları genişletilmiştir. Ekonomik kaygılar sebebiyle halk tarafından çok benimsenmemiş olsa da jüri raporlarında korumacı yaklaşım kriterinin yansımaları olmuştur.

Milenyum çağına gelindiğinde artık tarihi çevrede daha bilinçli ve kapsayıcı bir koruma yaklaşımının hâkim olduğu görülmektedir. Jüri raporlarında tarihi çevreye saygı, yükseklik, gabari sınırını aşmamak gibi kavramların yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Yeni biçim arayışıyla beraber modern mimari anlayışı benimsenmiştir.

Tarihi çevrede yeni yapı ve çağdaş ek projelerin ele alınması, çok yönlü bir çalışma esasına dayanmalıdır; bu bağlamda, koruma ilkeleri ve dönemin akımları ile üslupları, disiplinler arası iş birliği sonucunda tasarım kriterlerini belirlemelidir. Tasarım kriterlerinin ortak bir değer yargısı olmasa da yeni yapı ve eklerin mevcut tarihi dokuya uyumlu ve saygılı bir yaklaşım benimsemesi literatürde kabul görmektedir.

Bu çalışma, tarihi çevre ve yeni yapı tasarımı konusunda önemli bir perspektif sunmaktadır. Elde edilen bulgular, gelecekteki tasarım projeleri için rehberlik edebilecek önemli ipuçları sağlamaktadır. Tarihi çevrelerin korunması ve yeni yapıların bu çevreye entegrasyonu, disiplinler arası bir iş birliği ile sürdürülebilir ve uyumlu bir şekilde ele alınmalıdır.

Gelecekteki çalışmalarda, daha geniş bir örneklemle, farklı bölgeleri de kapsayacak şekilde benzer analizler yapılabilir. Ayrıca, jüri raporlarından ziyade tasarımcı görüşleri ve kullanıcı geri bildirimleri de dikkate alınarak daha kapsamlı bir perspektif elde edilebilir. Bu çalışmanın sonuçları, mimari uygulamalarda tarihi çevre ve çağdaş ek projelerin tasarımında rehberlik etmek adına önemli bir kaynak olabilir.

KAYNAKÇA

Ahunbay, Z. (2021). *Kültür Mirasını Koruma İlke ve Teknikleri*. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Ahunbay, Z. (2011). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. İstanbul Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Ahunbay, Z. (1996). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. İstanbul Yem Yayınları:156.

Akbıyık, N. (2013). *Tarihi Çevrede Yeni Yapı Olgusu ve Bağlam İlişkisinin Güncel Uygulamalar Üzerinden İrdelenmesi*. İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Akkar, Z. M. (2006). *Kentsel dönüşüm Üzerine Batı'daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye*. TMMOB Şehir Plancıları Odası Planlama Dergisi, (36), 29-38.

Alsaç, Ü. (1973). *Türk Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Devrindeki Evrimi*, Mimarlık, 11-12:12-25.

Altınöz, G. B. (2010). *Tarihi Dokuda 'Yeni'nin İnşası*. Ege Mimarlık, 4(75), 18–26.

Arabacıoğlu, F.P. ve Aydemir, I., (2007). *Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirme Kavramı*. YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi, Cilt:2, Sayı:4, 204-211.

Arabacıoğlu ve Tan, (2020). *Tarihi Çevrede Mimari Tasarım: İstanbul Yenileme Alanları, Architectural Design in Historical Areas: Urban Regeneration Areas in İstanbul*. Megaron:15(2):204-216.

Arkitekt. (1937). *İstanbul Limanı Yolcu Salonu Proje Müsabakası*. 1937/02: 46-47.

Arkitekt. (1947). *Haberler: İstanbul Adalet Sarayı İçin Yeni Müsabaka Açılacak*. 1947/03-04:101.

Arkitekt. (1947). *İstanbul Üniversitesi Hukuk ve Ekonomi Fakülteleri Ek Binaları Proje Müsabakası*. 1947/11-12:255-273.

Aydın, T. (2019). *1. Ödül, İTÜ İşletme Fakültesi Mimari Proje Yarışması, Mimari Proje Raporu*. Arkitera.

Aydınlı, S. (1990). *"Mimarlıkta Yeni Bir Kavram: Bağlamsal Uygunluk"*. Yapı 108:44-49, İstanbul.

Aydın Meltem, İ. (2013). *1930-2010 Arasında Türkiye'de Yapılmış Mimari Proje Yarışmalarındaki Değerlendirme Kriterlerinin Değişimi*. Yarışmalar ve Mimarlık Sempozyumu:18-27.

Batur, A. (1975). *Tarihi Çevre Korumasında Siyasal ve İdeolojik Boyutlar*. Mimarlık, Sayı 5:17.

Baytın, Ç. (1994). *Tarihi Çevrede Yeni Yapı Olgusuna Bir Yaklaşım*. İtü Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Bektaş, C. (1992). *Koruma Onarım*. Literatür Yayıncılık.

Bektaş, C. (1990). “Çağdaş Tasarımda Gelenekselin Korunması”. *Çağdaş Mimaride Geçmişin Değerlendirilmesi Sempozyumu*. İstanbul 14-15 Mayıs Tasarım,7:108-110.

Bilgin, G. (2005). *Change, Governance And The Architectural Milieu in Istanbul. Architecture in Turkey Around 2000: Issues in Discourse And Practice*. Chamber Of Architects Of Turkey:165-173, Ankara.

Birlik, S. (1999). “*Tarihi Çevrede Tasarım: Ortahisar’da Bir Deneme*”. Yüksek Lisans Tezi, K.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Brandi, C. (1956). “*Processo All’architettura Moderna*”. *L’architettura Cronache E Storia*, No.11.

Bloszies, C. (2012). *Old Buildings New Designs, Architectural Transformations*. Princeton Architectural Press, New York.

Bozdoğan, S. (2002). *Modernizm ve Ulusun İnşası*. İstanbul: Metis Yayınları.

Brolin, B. C. (1980). *Architecture In Context: Fitting New Buildings With Old*.

Büyükmihçı, G. (2015). *Tarihi Dokuda Yeni Yapı Uygulamaları; Yasal Ve Eylemsel Sınırlar*.

Byrad, P.S. (1998). *The Architecture Of Additions-Design And Regulation*. Newyork:68.

Cambaz, C. (2009). *Tarihi Kentsel Mekanlarda, Yer Duygusu ve Yeni Yapı Tasarımı İlişkisi Üzerine Bir İnceleme*. Ytü Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Dağıstan Özdemir, Melike Z. (2005). “*Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış*”. *Planlama Dergisi*, 1:20-25.

Dinçer, İ. (2013). “*Kentleri Dönüştürürken Korumayı ve Yenilemeyi Birlikte Düşünmek: Tarihi Kentsel Peyzaj Kavramının Sunduğu Olanaklar*”. *International Journal Of Architecture And Planning*. Volume 1, Issue 1: 22-40.

Dinçer, İ. (2015). “*Tarihi Mekanların Yenileme Yasası ve Yenileme Projeleriyle İmtihanı*”.

Duralı, K.İ. (2007). *Tarihi Çevrede Yeni Yapılaşma Uygulamalarının İrdelenmesi*. MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Düzgün, H. (2010). *Tarihi Çevrelerde Yeni Yapı Tasarımında Kabuk-Bağlam İlişkisinin Temel ve Güncel Tasarım Kavramları Açısından İncelenmesi*. YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Ekinci, O. (1991). *Muğla Deneyiminden Esinlenerek Kültürel Çevre ve Mimarlık Üzerine*. Mimarlık Dergisi 1: 36-39.

Eldem, N. (1939). *Milli Mimari Meselesi*. Arkitekt 1939/9-10:220-223.

Erder, C. (1999). *Tarihi Çevre Kaygısı*. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Erder, C. (2020). *Tarihi Çevre Algısı*. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Feilden, M. B. (1982). *Conservation Of Historic Buildings: Technical Studies In Green And Adapting-Formless City*. Heinemann, Oxford.

Hasol, D. (2020). *20.Yüzyıl Türkiye Mimarlığı*. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları,2020.

Hürol, E. (1993). *İstanbul'da Bir Eyfel*. Yapı 136:46-47.

Jokilehto, J. (2002). *A History Of Architectural Conservation*. Butterworth Heinemann, Oxford.

Kapubağlı, S. (2004). *Tarihi Çevrede Yeni Yapılaşma ve İstanbul Örneğinde İnfill Uygulamaların Değerlendirilmesi*. YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Karakoç, N. (2021). *1. Ödül (OKTAA), Üsküdar'da Mimar Sinan'ı Anmak Yarışması*. Arkitera.

Karakul, Ö. (2009). *Tarihi Çevre Koruma Mevzuatına Genel Bir Bakış, Değişim, Süreklilik, Uyum Üçgeninde Tarihi Çevrede Yeni Yapı*. Dosya 14.1:50.

Karatosun, M. (2010). *Geleneksel Dokularda Yeni Yapı Tasarımı: Alaçatı Kısa Bir Bakış*. Planlama Dergisi, Sayı 1:20-25.

Kuban, D. (2000). *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama*. İstanbul, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Kuban, D. (1962). *Restorasyon Kriterleri ve Carta Del Restauro*. Vakıflar Dergisi, Sayı 5:149-151.

Kuban, D. (1975). *Kültürel Gelişmeler ve Tarihi Çevrenin Korunması*. Mimarlık, Sayı 5;23.

Kural, A. (2005). *An Alternative Proposal For Rapid Urbanization in Istanbul*.

- Levent, Y. (2009). “Tarihi Çevre Koruma Mevzuatına Genel Bir Bakış, Tarihi Çevrede Koruma: Yaklaşımlar Uygulamalar”. Dosya Dergisi, Sayı 14:62-68.
- Madran, & Nimet, (2005). *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları: 47, Ankara.
- Mimarlık. (1979). *İşletme Fakültesi Proje Yarışması Sonuçlandı*. 1976/03:7-9.
- Mimarlar Odası Yayınları. (2005). *İstanbul Deniz Müzesi Ulusal Mimari Proje Yarışması*.
- Mimarlar Odası Yayınları. (2008). *İBB Şehir Tiyatroları Beyoğlu Sahnesi*.
- Özden, P.P. (2016). *Kentsel Yenileme Yasal Yönetmelik Boyut Planlama ve Uygulama*. Ankara, İmge Kitapevi Yayınları.
- Özden, P.P. & Kubat, A.S. (2003). “Türkiye’de Şehir Yenilemenin Uygulanabilirliği Üzerinde Düşünceler”. İTÜ Dergisi, Cilt 2.
- Piano, R. (2016). *Transforming Historical Architecture: Case Studies From Renzo Piano. A Division In Project By Blithe Archbald*.
- Rogers, R. (1992). *Gelecek Daha Yeni Başlıyor*. Mimarlık Dergisi, 1:55-57.
- Salt Araştırma, Yayınlanmamış Nezih Eldem Arşivi.
- Sağsöz, A. & Midilli Sarı, R. & Elmalı Şen, D. & Al, S. (2014). *1938-1960 Yılları Arası Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı*. Turkish Studies, 941-955.
- Sayar, Y. (2004). “Türkiye’de Mimari Proje Yarışmaları 1930-2000: Bir Değerlendirme”. Mimarlık Dergisi, 320, İstanbul.
- Schulz, C.N. (1978). “*Building in Old Settings as a Problem of Place*”, *New Building in Old Settings*, Bayerische Architektenkammer. Die Neue Sammlung:11-13, Munich.
- Şişman, D. (1998). *Eski Kent Dokusunda Yeni Tasarım Kriterlerinin İrdelenmesi*. YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Sözen, M. & Tapan, M. (1973). *50 Yılın Türk Mimarisi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tapan, M. (2019). *İmar Sorunlarımız*. Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- Tekeli, D., Sisa, S. & Hepgüler, M. (1960). *İstanbul Manifaturacılar Çarşısı Proje Müsabakası*. Arkitekt, 1960/03:122-132.
- Tekeli, İ. (2009). *Modernizm, Modernite ve Türkiye’nin Kent Planlama Tarihi*. İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (1994). *The Development Of The İstanbul Metropolitan Area: Urban Administration And Planning*. Uıla-Emme, İstanbul:88, 125.

Türker, E. (2022). *Yüzyıl Türkiye Mimarlığı ve Dönemin Politik Koşulları İle İlişkisi*. İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayınları. (2010). *Mimar Sinan Araştırma Merkezi*.

Vanlı, Ş. (2006). *Mimariden Konuşmak Bilinmek İstenmeyen 20. Yüzyıl Türk Mimarlığı Eleştirel Bakış*. Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.

Velioğlu, A. (1992). *Tarihi Çevre İçinde Mimari Tasarım ve Süreci Üzerine Bir Araştırma*. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.

Yücel, A. (2005). *Pluralism Takes Command: The Turkish Architectural Scene Today*.

Yorgancıoğlu, D., & Seyman Güray. T. (2018). *Mimari Tasarım Eğitiminde Alternatif Yaklaşımlar: Bir Mekân Tasarımı Stratejisi Olarak “Parazit Mimari”*. Megaron.

Zeren, T.M. (2010). *Tarihi Çevrede Yeni Ek ve Yeni Yapı Olgusu*. Yalın Yayıncılık, Birinci Basım, İstanbul.

URL-1: www.megaprojeleristanbul.com

URL-2: www.140journos.com